

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce
Bc. Markéta Parolková

Vysokoškolské studium osob se zrakovým postižením

Olomouc 2023

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Kroupová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „*Vysokoškolské studium osob se zrakovým postižením*“ jsem vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Kateřiny Kroupové PhD., s použitím literatury uvedené v seznamu.

V Okrouhlé, dne 19. 4. 2023

.....

Bc. Markéta Parolková

Poděkování

Ráda bych upřímně poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Kateřině Kroupové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za vstřícnost, ochotu a užitečné připomínky. Velké díky patří i respondentům za jejich pomoc při výzkumném šetření.

OBSAH

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 Zrakové postižení	7
1. 1 Zrak.....	7
1. 2 Vymezení zrakového postižení	7
1. 3 Klasifikace zrakového postižení	8
1. 4 Vliv zrakového postižení na osobnost	12
2 Období adolescence a dospělosti	15
2. 1 Adolescence	15
2. 1. 1 Adolescence jedinců se zrakovým postižením.....	16
2. 2 Dospělost	17
2. 2. 1 Dospělost a zrakové postižení	18
3 Terciární vzdělávání	20
3. 1 Přístup ke vzdělávání v České republice	20
3. 2 Vysokoškolské studium osob se zdravotním postižením	20
3. 3 Vývoj center podpory studentů se specifickými potřebami.....	24
3. 4 Centrum podpory studentů se specifickými potřebami	25
3. 5 Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky	29
PRAKTICKÁ ČÁST	33
4 Výzkumné šetření	33
4. 1 Volba výzkumné metody.....	33
4. 2 Charakteristika výzkumného souboru.....	35
4. 3 Cíl práce a stanovené výzkumné otázky.....	35
4. 3. 1 Dílčí výzkumné otázky	35

4. 4 Realizace výzkumu	36
4. 5 Otázky použité pro rozhovory	37
4. 6 Kategorizace a interpretace rozhovoru	39
5 Diskuse	53
6 Doporučení pro praxi.....	58
ZÁVĚR.....	59
POUŽITÉ ZDROJE.....	61
Tištěné knižní zdroje	61
Internetové zdroje	66
SEZNAM ZKRATEK	67
SEZNAM TABULEK	68
SEZNAM PŘÍLOH	69
ANOTACE	93

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá problematikou zrakového postižení, konkrétně vysokoškolským studiem osob se zrakovým postižením. Poskytnutí rovnoprávného přístupu ke všem studentům je základním krokem nejenom pro vyrovnání příležitostí, ale i pro jejich nezávislost a sociální začlenění. Vysokoškolské studium značí v budoucnu větší možnosti při získání odpovídajícího pracovního uplatnění nejenom pro osoby se zdravotním postižením.

Práce je zpracována v návaznosti na moji bakalářskou práci. Čerpám se svých osobních zkušeností z praxe, kdy jsem působila čtyři roky jako asistent pedagoga ve třídě na gymnáziu, kde se vzdělával žák se zrakovým postižením. To je jeden z hlavních důvodů, proč jsem zvolila téma ve spojitosti se zrakovým postižením a vzděláváním. Nejenom z potřeby prohloubení znalostí, ale také zaznamenání další cesty jedince na vysoké škole. Diplomová práce je na rozdíl od bakalářské práce zaměřena na více studentů se zrakovým postižením, přičemž jedním z nich je právě ten student, jehož cestu jsme důkladně popsali v bakalářské práci. Cílem je zmapovat a prozkoumat možnosti, podmínky vysokoškolského studia u osob se zrakovým postižením na dvou největších moravských univerzitách. Dalším a neméně důležitým faktorem, kterým se zabýváme, je činnost center pomoci na Moravě. Dílčím cílem je tak nahlédnutí na průběh a případná úskalí studia se zrakovým postižením na vysoké škole.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se skládá ze tří hlavních kapitol. Kapitoly jsou zvoleny tak, aby směřovaly postupně k praktické části a měli jsme tak dostatek teoretických znalostí pro další posuzování. První z nich se věnuje definičnímu vymezení zraku, zrakovému postižení a jeho vlivu na osobnost jedince. Ve druhé kapitole představujeme především období adolescence a dospělosti vzhledem k věku zkoumaných osob. Třetí kapitolu věnujeme oblasti vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami, konkrétně pak studentům se zrakovým postižením. Soustředíme se na oblast vysokoškolského vzdělávání, možnosti podpory pro výše uvedené osoby při jejich studiu.

Praktická část popisuje provedený kvalitativní výzkum, jeho metodologii, výsledky a následně se zabývá jejich interpretací a diskusí. Výzkum byl realizován prostřednictvím rozhovorů, které proběhly se dvěma studenty se zrakovým postižením a dále s koordinátory dvou center pomoci na Moravě. Cílem otázek, které byly zaslány do center pomoci, bylo zjistit, jakou pomoc nejčastěji studenti se zrakovým postižením potřebují, jak probíhá vzájemná spolupráce, jak se poskytovaná podpora během let změnila a další faktory.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Zrakové postižení

V první kapitole představíme problematiku zrakového postižení, tedy hlavní téma této práce. Jednotlivé podkapitoly popisují základní oblasti ve spojitosti se zaměřením a cílem práce. Jako první si vymezíme pojem zrak, na čem se podílí a jaké má funkce. Dále jsou pro nás podstatné pojmy spojené s definičním vymezením zrakového postižení, jeho klasifikací a vlivem na osobnost jedince. Kapitola nám umožní základní přehled v oblasti zrakového postižení, stěžejní pro další kapitoly a zvláště praktickou část.

1. 1 Zrak

Ve vývoji každého jedince je zrak nejpoužívanějším analyzátozem. Díky němu získáváme maximum informací v minimálním čase, orientujeme se v prostředí, rozeznáváme tvary, barvy, velikosti, vzdálenosti, hloubku, směr, pohyb a klid v našem okolí. Příjem informací je první fází, následuje zpracování, reakce a přizpůsobení chování. Při nerozvinutí, snížení či ztrátě zrakové percepce tak dochází ke vzniku různé míry informačního deficitu. (Ludíková, 2014, Krhutová in Michalík, 2010) Vidění je složitý proces, na kterém se kromě nervových drah a oka podílí významně také mozek. Zrakový vjem je výsledkem všech zpracovaných signálů. (Kimplová a Kolaříková in Parolková, 2021) Rozvoj paměti, myšlení, řeči i pozornosti jsou v úzké spojitosti se zrakem. Zrakové vjemy mají význam pro každou praktickou činnost: hru, učení, pracovní, zájmovou či rekreační činnost. Poskytují hojně množství estetických zážitků. Z výčtu faktů je zřejmé, že se týkají i vysokoškolského studia a mají v něm neméně důležité místo. Jakákoliv odlišnost od normy v této oblasti přináší ve studiu určité komplikace. Největší problémy patrně mají studenti, kteří mají těžké zrakové postižení. Neznamená to však, že studium pro tuto skupinu není možné. (Ludíková 2003, 2014)

1. 2 Vymezení zrakového postižení

V dnešní době je zcela normální, že se intaktní lidé setkávají s osobami s různým druhem a stupněm postižení. Do této skupiny je zařazeno i zrakové postižení. Měli bychom si být vědomi, že tuto skupinu tvoří jedinci s různým stupněm poškození zrakového analyzátozu. (Finková, 2012) Pojem postižení je v terminologii a klasifikaci WHO označován jako „nerovnováha mezi vlastním vnímáním svého zdraví a možností fungování v běžném životě.“ (Röderová, 2015, s. 11) Je důležité, aby společnost vnímala jedince s postižením i z hlediska jeho životních stanovisek. U postižení hovoříme o ztrátě, případně abnormalitě struktury,

funkce, a to jak psychické, tak fyziologické a anatomické. Ne vždy ztráta vede k handicapu, který znemožňuje seberealizaci jedince. Má vliv na jeho pracovní uplatnění a plnění cílů, jež jsou od společnosti očekávány. (Květoňová – Švecová in Parolková 2021)

S výrokem, že zrakové postižení představuje jedno z nejtěžších postižení, souhlasí několik odborníků. Vizuální podněty z okolí nám zprostředkovává zrakový orgán, tedy zrak jako jeden z nejdůležitějších smyslů. (Květoňová – Švecová, 2007, Beneš, Vrubel, 2017; Ludíková, 2014) Pokud bychom srovnali důsledky i s dalšími postiženími, nemůžeme s jistotou hovořit o tom, že zrakové postižení je nejtěžší z nich. (Ludíková, 2014)

„Zrakové postižení, je v souladu s WHO vymezeno konkrétními kritérii omezení či ztráty zrakové schopnosti, nebo existencí zrakové vady či poruchy, která přetrvává i po léčebné terapii a vykazuje i přes využití možností korekce refrakční vady zrakovou ostrost nižší než 0,3 (6/18) nebo je rozsah zorného pole omezen při centrální fixaci pod 10 stupňů.“ (Růžičková, 2015, s. 12) Ve speciální pedagogice hovoříme o jedinci se zrakovým postižením tehdy, pokud mu zraková vada způsobuje problémy při běžných činnostech i po odpovídající korekci zrakové vady, ať už optické, medikamentózní nebo chirurgické. Vliv zrakového postižení spatřujeme v celkovém osobnostním rozvoji, zvláště pak ve vývoji kognitivním, psychickém, motorickém a sociálním vývoji. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007)

Růžičková dále rozvádí, že ZP neznamena jen pouhé poškození anatomických struktur a poruchu funkcí zrakového analyzátoru, představuje především negativní stránku kvality života člověka. Také je podrobněji uváděn zásah do schopností a vlastností člověka, citové stránky života a v neposlední řadě oblasti týkající se výchovy a vzdělávání, kultury, sociálního prostředí a samotného jednání. U každého jedince se projevuje jinou měrou v odlišné šíři. (Růžičková in kolektiv autorů in Parolková, 2021)

1. 3 Klasifikace zrakového postižení

Pro kategorii osob se zrakovým postižením nalezneme v odborné literatuře různá měřítka a několik členění. Je zřejmé, že jedna klasifikace nedokáže dostatečně popsat všechny projevy a okolnosti zrakového postižení. Dochází tak ke kombinaci různých klasifikačních přístupů a prolínání v některých oblastech, aby bylo možné stav jedince se zrakovým postižením komplexně zachytit. (Slowík, 2007) Každé dělení má svou specifickou orientaci, specifické záměry. Jednotnou kategorizaci zkusila zformovat Světová zdravotnická organizace, kterou uvádíme v tabulce č. 1. Světová zdravotnická organizace dělí zrakové postižení do dvou základních kategorií, a to na slabozrakost a slepotu. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007) Je

podstatné zmínit, že na konec roku 2022 je plánované spuštění české verze MKN-11. Tato verze je založena na překladu a adaptaci mezinárodního vzoru vytvořeného Světovou zdravotnickou organizací. „Na rozdíl od předchozích revizí, které byly vytvářeny jako informační produkt v knižní podobě, MKN-11 má formu informačního standardu skládajícího se z terminologické a definiční vrstvy a principů tvorby informační struktury – kódování klinické informace.“ (Krejčová, Zvolský, Daňková, 2021)

Kategorie 1 Střední slabozrakost	zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) - minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10–1/10
Kategorie 2 Silná slabozrakost	zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 (0,10) - minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10–10/20
Kategorie 3 Těžce slabý zrak	a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 (0,05) - minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20–1/50 b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů
Kategorie 4 Praktická slepota	zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena
Kategorie 5 Úplná slepota	ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí

Tabulka 1 – Klasifikace zrakového postižení dle WHO (MKN -10, 2022)

Jedním z hlavních kritérií v různých klasifikacích je zraková ostrost neboli vizus. Nejčastěji se s ní můžeme setkat u oftalmologů. Pokud je potřeba, připojují ještě hodnotící hledisko, tedy stav a rozsah zorného pole. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007) Pro srovnání uvádíme následující klasifikaci, kterou prezentuje Kimplová (2010) jako přehled osob se zrakovým postižením, a to na tři skupiny dle schopnosti využití zraku:

- osoby slabozraké, pracující se zrakem pro vjemy vizuálních informací i přes lehkou nebo těžkou vadu,
- osoby disponující zbytky zraku, užívající techniky jak pro slabozraké (např. černotisk), tak i pro nevidomé (Braillovo písmo), často s progresí vady,
- osoby nevidomé, kdy hovoříme o úplné ztrátě zraku.

V oblasti speciální pedagogiky se setkáváme s více kritérii pro klasifikaci osob se zrakovým postižením. Vzniká tak přehled, který je východiskem pro potřeby výchovy, vzdělávání, ale i sportovních či jiných volnočasových aktivit. Získání nejvhodnější podpory a začlenění jedince jsou hlavním cílem definovaných kategorií. (Růžičková, Kroupová, 2017) Ze speciálněpedagogického hlediska jsou osoby se zrakovým postižením nejčastěji rozdělovány podle stupně jejich postižení. Osoby rozdělujeme na slabozraké, se zbytky zraku a osoby nevidomé. Pro edukační potřeby je zde přidána ještě skupina jedinců s poruchami binokulárního vidění a skupina osob s kombinovaným postižením. Zásadním měřítkem pro výše uvedené dělení je posuzování zrakové ostrosti, ale i další faktory působící na zrakové vnímání u postiženého a jeho kvalitu. (Růžičková 2006)

Je potřeba zohlednit nejenom výše uvedená hlediska ovlivňující oblast výchovy a vzdělávání, ale také ta, která mají vliv na psychický stav jedince, kdy vada zraku zasahuje do dalších oblastí života. Je žádoucí posouzení **dobu vzniku zrakového postižení**, kdy jej dělíme na vrozené a získané v průběhu života. Přihlížíme i **na příčinu vzniku, délku trvání a k typu zrakové vady** (Röderová, Květoňová, Nováková, 2007; Růžičková, Kroupová, 2017) Finková, Ludíková a Růžičková (2007) podrobněji popisují právě dobu vzniku postižení, jako jeden z hlavních faktorů ve vývoji osobnosti jedince. Lépe se se svým stavem srovnává osoba s vrozeným postižením. Nemá zkušenost s kvalitou života bez postižení. Nevýhody jsou spatřovány v nedostatku zrakových vjemů od narození, které ovlivňují získávání zkušeností a vývoj. Vývoj funkcí, osobnosti a případná dlouhodobá zraková deprivace nebývá narušena u druhé varianty, tedy u osob se získaným postižením. (Röderová, 2015)

Z etiologického hlediska, tedy podle příčiny vzniku, se zrakové poruchy dělí na orgánové a funkční. Příčina vzniku zrakové vady je důležitá pro určení, zda porucha zasahuje zrakový orgán jako celek, zasahuje jeho části, nebo oslabuje jeho výkon. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007) V neposlední řadě je rozhodující hledisko délka trvání zrakového postižení, a to od akutní fáze, která je většinou krátkodobá, přes přetrvávající postižení chronické, až po postižení recidivující, které je charakteristické opakujícími se potížemi v určitých intervalech (Ludíková, 2014).

Vzhledem k cíli naší práce se budeme věnovat kategoriím, do kterých jsou jedinci zaraženi dle jejich typu zrakového postižení. V následujícím textu se tak podrobněji budeme zabývat především nevidomostí a zbytky zraku.

Osoby nevidomé

Skupina nevidomých osob představuje nejtěžší zrakové postižení. Presentujeme výběr znění základní definice od různých odborníků. Flenerová (in Růžičková a kolektiv autorů, 2006, s. 50) definuje nevidomost takto: „*Nevidomost (slepota) je ve smyslu speciální pedagogiky vada zraku, která se projevuje úplným nevyvinutím, úplnou nebo téměř úplnou ztrátou výkonnosti zrakového analyzátoru a tím nemožností zrakového vnímání.*“ Z lékařského hlediska se zraková ostrost u nevidomých osob pohybuje od 3/60 po situaci, kdy jedinec nevnímá světlo. Dále například Hartl a Hartlová (2000, s. 533) popisují slepotu následovně: „*Slepota (amauróza) je naprostá ztráta vidění bez patologických změn na oku.*“ Uvedené definice zdůrazňují, že se jedná o nejtěžší možné zrakové postižení, které ovlivňuje rozvoj jedince. Představuje pro jedince změny nejen v oblasti každodenních činností, ale i v rámci využití kompenzačních pomůcek a podpory svého okolí. Dnes hovoříme v rámci úplné ztráty zraku o nevidomých. Termín slepec je u samotných nevidomých často vnímán hanlivě. Ztráta zraku může vzniknout z různých příčin. Uvádíme nejběžnější příčiny jak u vrozené, tak získané nevidomosti. Například dědičnost, virové onemocnění matky, mezi které řadíme zarděnky, horečnatá onemocnění, dále porušení plodu v době prenatální, alkoholismus matky a jiné drogové či lékové závislosti, spadají mezi příčiny vrozené nevidomosti. Naopak progresivní vady, úrazy oka, poleptání nebo popálení oka, nádorová onemocnění oka i mozku představují příčiny nevidomosti získané. (Kimplová, Kolaříková, 2014; Růžičková, 2006) Za osoby nevidomé můžeme označit osoby s absolutní ztrátou zraku, ale i zachovalým světlocitem, kde hovoříme o praktické slepotě. Obvykle nevznikají problémy s řečí a komunikací, paměť je na dobré úrovni. V úvodu je možné projevení absence zrakových vjemů v rámci části určité slovní zásoby, která se neshoduje se skutečností a působí i na myšlení. (Keblová, 2001) Nevidomé osoby mají problémy získávat informace z okolního světa zrakovou cestou. Vzhledem k nemožnosti vizuálního vnímání užívají ostatní smysly, především sluch a hmat, kterými kompenzují nedostatky. Zmíněné využívání více smyslů či vyšších kompenzačních činitelů je při práci s nevidomou osobou žádoucí, je nutné, aby byla vytvořena adekvátní představa o objektech či jevech. (Finková, Ludíková, Růžičková in Parolková 2021).

Osoby se zbytky zraku

Druhou, pro naši práci významnou skupinou, jsou osoby se zbytky zraku. Za jedince se zbytky zraku můžeme považovat osobu s viděním na hranici mezi těžkou slabozrakostí až

praktickou nevidomostí. (Kimplová, Kolaříková, 2014) Hraniční oblast zbytků zraku mezi těžkou slabozrakostí a nevidomostí je určena v mezích zrakové ostrosti $3/30 - 0,5/60$. Dříve byla tato kategorie označována za částečně vidící nebo těžce slabozraké. V této kategorii se může objevit progresse nebo naopak částečné zlepšení. Další možností je ustálení zrakové vady. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007) Je důležité na ně nahlížet z obou hledisek, jak těžké slabozrakosti, tak praktické slepoty. Postupy, principy a všeobecné metody modifikovat progresi vady i dané situaci a dalším faktorům. Tzv. dvojmetoda se uplatňuje v oblasti vzdělávání a vyučovacího procesu. Značí to vzájemné působení černotisku s kombinací Braillova písma a s nacvičováním čtení a psaní. Je podstatné, aby tato dvojmetoda fungovala vyváženě v rámci všech vyučovacích předmětů. Nemělo by se zapomínat na nutnost vyčlenění zbytku zraku u nacvičování Braillova písma. V průběhu vyučování se velmi často stává, že žáci stále chtějí primárně využívat své zbytky zraku. Málokdy chtějí při činnostech zrak vynechat, nepoužívat a poskytnout zrakovému orgánu tak určitou úlevu. (Růžičková in kolektiv autorů, 2006) S patřičnými optickými pomůckami jsou schopni jedinci se zbytky zraku číst písmo nebo vidět obrázky plakátové velikosti. Optimální brýlová korekce dopomůže k rozpoznání například prstů před očima. Větší problém nastává při vidění do blízka. Bezmála nedokážou aplikovat zrak při prostorové orientaci, proto z hlediska kompenzace se postupuje skoro jako u kategorie nevidomých s důrazem na rozvoj zachovaných zbytků vidění a dodržování zrakové hygieny. (Kimplová, Kolaříková in Parolková 2021)

1. 4 Vliv zrakového postižení na osobnost

Při posuzování života u jedince se zrakovým postižením se zabýváme faktory jak vnitřními, tak vnějšími. Stránka psychická a somatická představuje vnitřní, do vnějších faktorů zahrnujeme prostředí výchovně vzdělávací, pracovní, ekonomické, přírodní, společensko-kulturní a materiálně technické. Zrakové postižení navozuje stav, kdy u vnitřních faktorů dochází ke změnám a faktory vnější mohou tyto změny prohlubovat nebo podněcují další obtíže. (Jesenský, 1995) Postižení znamená pro jedince dlouhodobou zátěž, to představuje zhoršení možných každodenních situací a činností, zvýšení stresu, frustrací, vznik konfliktů. Jedinec se ocitá v obtížné životní situaci. Záleží typu a závažnosti postižení. Náročné je mnohdy vyrovnávání se i s lehčím postižením, což může způsobovat i těžké psychické postižení. Jednotlivé faktory mívají rozdílné působení na složky osobnosti. Méně dochází ke změnám tam, co je více ovlivněno biologicky, např. temperament. Daleko více se

mění oblasti závislé na sociálním působení, např. charakter. (Vágnerová, Hadj-Moussová, 2003).

Samotné smyslové postižení neovlivňuje dosažitelnou úroveň rozvinutosti a fungování jedince s těžkým zrakovým postižením. Mění se především dle kvality společenských vztahů, ve kterých funguje. K utváření osobnosti přispívají pedagogické, psychologické, sociální opatření. Díky nim mají jedinci rovnocenné příležitosti a společenské postavení. Při vývoji osobnosti platí stejné zákonitosti jako u intaktních jedinců, stejně jako procesy formování a fungování osobnosti. (Litvak in Ludíková, 2014)

Obecně nelze nijak kvalitativně odlišit rysy běžné populace od rysů osobnosti u jedince s postižením. Může však docházet k vystoupení některých stránek osobnosti do popředí, nebo mohou být některé zvýrazněny. Lze upozorovat sníženou aktivitu, z toho vyplývající pasivní životní styl, který je u osob se zrakovým postižením způsoben především s narušeným příjmem podnětů z okolního prostředí. (Ludíková, 2014). Vágnerová (in Valenta a kol., 2003, s. 186) dělí vliv zrakové vady na osobnost jako: „*Primární postižení, tj. zrakový handicap a změny sekundárního charakteru, které z něho vyplývají. Sekundárně jsou postiženy ty funkce, jejichž přiměřený vývoj je závislý na dobré úrovni zrakového vnímání a na dostatečném přívodu zrakových informací.*“

Zrakové postižení či zraková vada je obecný pojem, nepředstavuje jen poruchu funkcí zrakového analyzátoru a poškození anatomických struktur. Příčinou sensorické deprivace je nedostatek či úplné chybění zrakových podnětů. Určité znevýhodnění vyplývá z negativního charakteru jednotlivých ukazatelů. Z výše uvedených informací od několika autorů je patrné, že zrakové postižení se negativně projevuje do všech oblastí charakterizující kvalitu života. (Jesenský, 2002). Výraznou roli hraje také vztah jedince s okolním prostředím. Nejenom, že postižení zasahuje samotného jedince, jeho vztah k sobě samému, jeho sebehodnocení, ale také sociální kontakty s okolím a jejich možnosti navazování. (Vágnerová, HadjMoussová, 2003) Často se můžeme setkat s tím, že lidé se zrakovým postižením mají velkou snahu o co nejlepší integraci zpět do společnosti, což souvisí i s důstojným místem v životě. Situace každého jedince velmi individuální, záleží na prožívání zkušeností, ovlivňuje také jeho chování a jednání. (Růžičková, Vítová, 2014)

Podstatnou součástí vlivu zrakového postižení je jeden z klasifikačních faktorů a to doba vzniku postižení. Ať už se jedná o postižení vrozené nebo získané, představuje to velkou změnu v osobním životě. Zatímco u vrozeného postižení dochází k postupnému

uvědomování a sžívání se s danou situací, vliv získaného postižení je složitý hlavně v tom, jak rychle se jedinec střetává s novou životní situací a musí na ni co nejlepším způsobem reagovat. (Růžičková, Vítová, 2014) Jedinci se zrakovým postižením znají míru svých potřeb, jsou schopni je definovat jak ve vztahu ke společnosti a jejím možnostem, tak ke svým schopnostem. Je pro ně stěžejní, aby spolehlivě fungovala opatření a služby ve společnosti napomáhající nezávislosti. Nezávislost je úzce spojena s rozvojem osobnosti. Většina osob se zrakovým postižením nepotřebuje, aby o ně někdo pečoval, ale hovoří o rovnocenných podmínkách pomáhající překonat a minimalizovat handicap. Hlavním cílem je tak vyrovnání kvality života s intaktními. (Jesenský, 1992)

Na základě předchozího textu je jasné, že zrakové postižení přináší řadu problémů ovlivňujících běžný život, jeho kvalitu a osobnost. Přinášíme tak i shrnutí oblastí, v nichž mohou jedinci se zrakovým postižením vyžadovat vyšší míru podpory. Důraz je kladen na to, jak jsou specifické potřeby, které jsou identifikovány, naplňovány napříč jednotlivými stupni zrakového postižení. Vše je však individuální, stejně jako míra pomoci. Mezi základní oblasti potřeb, které posuzujeme, patří:

- potřeba přístupnosti informací,
- potřeba orientace,
- potřeba kontaktu s okolním světem,
- potřeba nezávislosti,
- potřeba seberealizace – práce, zájmová činnost,
- potřeba blízké osoby,
- potřeba někam patřit – sdružování se stejně postiženými,
- potřeba individuálního přístupu,
- potřeba přístupné dopravy,
- potřeba přístupného vzdělání,
- potřeba finančního zajištění,
- dostupné služby – osobní asistence, sociální rehabilitace, průvodcovské a předčitatelské služby, podpora samostatného bydlení, chráněné bydlení, odborné poradenství. (Ludíková, 2014)

2 Období adolescence a dospělosti

Tuto část práce věnujeme období adolescence a dospělosti vzhledem k praktické části, kde popisujeme situaci jedinců v tomto věkovém období při volbě dalšího studia a následné studium na VŠ.

2. 1 Adolescence

Období adolescence představuje životní fázi, která navazuje na dětství. Vymezené období můžeme rozdělit do dvou na sebe navazujících částí, a to ranou a pozdní adolescenci. Dochází ke změnám, které můžeme pozorovat v somatické, psychické i sociální oblasti. Především v rané adolescenci vidáme specifické tělesné změny, které jsou zejména podmíněny produkcí pohlavních hormonů. Často bývá toto období charakteristické hledáním sebe samotného a přehodnocováním. Adolescent si vytváří vlastní identitu, buduje postavení ve společnosti. Specifikem adolescence je úsilí o brzké získání větších práv a svobod v oblasti rozhodování, ale ne k odpovědnosti a povinnostem. Uvedené období je u každého velmi individuální, nicméně existuje obecné tvrzení, že dívky dospívají v průměru rychleji než chlapci. (Vágnerová, 2012)

Adolescence je spojena s dovršením 18 let, tedy s přechodem k dospělosti. Vymezit adolescenci do daného věkového období nebývá zcela přesné. Uvádí se rozmezí mezi 10 – 19 lety. Více lze časově období specifikovat na druhý stupeň základní školy, tedy již výše zmíněnou ranou adolescenci a střední školu, pozdní adolescenci. (Blatný, 2016) Pro srovnání uvádíme dělení dle dalších autorů. Langmeier, Krejčířová, (2006) a Piaget a Inhereldová (2001) oddělují více pubescenci a adolescenci. Začátek pubescence uvádějí mezi 11. a 13. rokem, konec mezi 14. až 15. rokem života. Do adolescence řadí osoby ve věku 16 – 20 let, kdy už jedinci mohou vypadat jako dospělí, ale chybí jim zkušenost a odpovědnost. Dodávají, že délka jednotlivých období je individuální, stejně tak jako jejich průběh a intenzita.

Je patrné působení několika činitelů, jako například právní, prostorová či ekonomická nezávislost. Mezi další faktory můžeme zařadit společenské a kulturní zvyklosti. S nezávislostí úzce souvisí studium adolescenta na vysoké škole. Studenti vysokých škol bývají na rodičích závislí většinou déle, než ti, kteří po ukončení střední školy nastupují do pracovního poměru. Pro jedince se zrakovým postižením tahle nová zkušenost může být velmi náročným obdobím. (Šimíčková – Čížková, 2010)

Následující přehled od Macka (1999) je shrnutím vývojových úkolů pro období adolescence. Řadí sem několik následujících bodů:

- Akceptovat pohlavní roli, pohlavní zralost, které souvisí s viditelnými fyzickými změnami. Přijmout své vlastní tělo se všemi změnami.
- Umět navazovat a udržet vztahy s vrstevníky obojího pohlaví, s využitím kognitivních a emocionálních schopností.
- Respektovat vztah k dospělým osobám, ať už jsou to rodiče nebo jiné autority, se kterými se setkávají. Dosáhnout vzájemné spolupráce, osamotnění od rodiny.
- V každodenních situacích využívat intelektový potencial, rozvíjet emocionalitu, interpersonální dovednosti vedoucí k získání sociálně zodpovědného chování ve společnosti či skupině.
- Zajímat se o své budoucí působení na trhu práce, ujasnit si představy o svém povolání, získání potřebné profesní kvalifikace. To vše souvisí s vybudováním ekonomické nezávislosti a jistoty.
- Ujasnit si své priority, systém hodnot v osobních cílech a celkovém stylu života.
- Zajímat se a připravovat se na budoucí partnerský a rodinný život.

2. 1. 1 Adolescence jedinců se zrakovým postižením

Po základním vymezení období adolescence v této části přejdeme k cílové skupině naší práce a to osobám se zrakovým postižením. Pro každého z nás je toto období zásadním mezníkem vzhledem k dalšímu působení, ovlivňující pracovní a společenské uplatnění.

„Adolescentům se zrakovým postižením, stejně tak jako zdravým, chybí korekce zkušeností, tj. chybami, které nemá, protože je ještě nestačil udělat. Nadšení vede ke zbrklosti a k různým pochybným postupům, ale na druhé straně poskytuje energii k jejich realizaci“
(Vágnerová, 2007)

Adolescenti se ZP se nesrovnávají jen s daným obdobím, ale i akceptováním zrakového postižení, také se přidávají další omezení a limity v běžném životě. Jejich seberealizace tak nemusí být dle představ. Právě s běžným životem se pojí dva významné sociální mezníky, ukončení povinné školní docházky a ukončení přípravy na povolání, po které se u většiny předpokládá nástup do zaměstnání. Pokud hovoříme o možnosti studia, situace už není taková jako dříve. Jedinci se zrakovým postižením již nemusí chodit jen do speciálních škol, kde je nabídka oborů upravena. Mohou absolvovat jakoukoli střední školu, například i gymnázia. Vždy však záleží na osobnosti jedince, jeho intelektu, dovednostech a schopnostech. Ve vztahu k vrstevnické skupině se uvádějí dvě možnosti. Jednou z nich je zapojení do skupiny

osob se zrakovým postižením, kde nejsou vnímáni rozdílně nebo se snaží začlenit do skupiny intaktních vrstevníků. Jejich hlavním cílem je ukázat nejenom ostatním, ale i sami sobě, že nejsou tak odlišní. (Vágnerová, 2007)

Stěžejní je pro adolescenta samotná příslušnost k některé z vrstevnických skupin. Na základě toho buduje svůj sociální status a poznává svou vlastní hodnotu. Hodnocení ze strany vrstevníků je pro vývoj adolescenta důležitou součástí. (Macek, 2003) Vše souvisí s postupným osamostatňováním a odloučením od rodiny. Snížené možnosti pro navázání nových známostí mají adolescenti s těžkým zrakovým postižením. Jejich přijetí do vrstevnické skupiny je ovlivněno osobnostními rysy a schopnosti navazovat a udržet vztahy. Jisté omezení sociálních kompetencí můžeme pozorovat nejenom díky danému postižení, ale i ochranného postoje některých rodičů. Velmi často se stává, že se tak dostávají do určité izolace a dochází tak k začleňování do skupiny se stejným postižením. To pro jedince představuje bezpečí a nemají pocit odlišnosti. (Vágnerová, 1995)

U jedinců se ZP jsou možnosti ve výběru a zvažování jednotlivých pracovních pozic omezené jejich handicapem. (Vágnerová, 1995) Zejména u žáků speciálních škol se setkáváme s nereálným míněním o jejich možnostech. Tato situace vzniká nejčastěji tím, že nemají srovnání s výkony vrstevníků bez postižení. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

2. 2 Dospělost

Z adolescence se plynule přechází do období mladé dospělosti. Vymezit tento termín a další fáze dospělosti není jednoduché. Velký podíl na tom má i ten fakt, že pokud někoho označíme za dospělého, neznamená to, že už jeho vlastnosti zůstanou neměnné a vývoj se ustálí. Naopak, jedinec je v neustálé interakci se svým prostředím. Rozdílná jsou rovněž vymezení mnoha autorů. Záleží, na jakou oblast se více soustřeďují, zda se jedná o psychické procesy, biologické faktory, budování sociálních rolí a partnerských vztahů, postavení ve společnosti či profesní oblastí. (Indrák, 2011; Ludíková, Finková, 2013) V obecném pojetí je dospělost považována za etapu nejvyšší zralosti. Jedinec je na vrcholu svých fyzických a tvůrčích sil, je samostatný, objektivně využívá své rozumové schopnosti a cítí se subjektivně nejlépe. (Šimíčková – Čížková, 2010)

V České republice je z právního hlediska dospělost vymezena od osmnácti let věku. Pro společnost tento fakt není zcela přijatelným podnětem pro změnu postavení mladého člověka. Z hlediska vývojové psychologie Vágnerová (2007) dospělost dělí na období:

- mladé dospělosti (20 - 40 let)
- střední dospělosti (40 – 50 let)
- starší dospělosti (50 – 60 let).

Naopak Špatenková a Petřková (2013) jsou toho názoru, že nelze přesně stanovit věkovou hranici, která jednotlivé období separuje. Například u střední dospělosti uvádějí větší rozmezí a to třicátý pátý až padesátý rok života.

Stejně jako u adolescence shrneme základní informace a fakta o dospělosti. Samotný přechod do dospělosti je často obávaným a mnohdy komplikovaným obdobím. Na druhou stranu je to přirozená součást našeho vývoje. Za její hlavní znak můžeme považovat zralost. Ta má několik složek, a to biologickou, emotivní, rozumovou a sociální. (Indrák, 2011) Dále jeden z psychických rysů dospělosti je samostatnost a s ní spojená nezávislost, větší sebejistota, sebekontrola a relativní svoboda v chování. Dostáváme se do fáze, kdy dochází k upevnění vlastního pojetí, stabilizaci emočního prožívání a dalšímu rozvoji kognitivních funkcí. Především v první části, mladé dospělosti, je dosažení intimity hlavním mezníkem. Jedinci dosahují kvalitativních proměn vrstevnického vztahu. Vztahy už jsou založeny více na důvěře, respektu, otevřenosti a nejsou povrchní. Volba sociálních vztahů je svobodná. (Špatenková, Petřková, 2013) Hovoříme nejenom o zodpovědnosti ve vztahu k druhým lidem, ale i o zodpovědnosti za své činy a rozhodnutí. (Skorunková, 2011)

Stěžejním tématem vzhledem k cíli naší práce je vysokoškolské studium a následné pracovní uplatnění. Protože samotná volba studijního oboru se váže na budoucí povolání, je podstatné zmínit i tuto část dospělosti. Hovoříme o sociální změně statusu. Dosažené vzdělání se stává východiskem pro výběr odpovídajícího zaměstnání. Profesní role mající trvalejší charakter a její zvládnutí je jedním z psychosociálních kritérií, které je vztahováno k dospělosti. Bývají určitým zdrojem sebepotvrzení, nedílnou součástí identity a uspokojením základní psychické potřeby. (Vágnerová, 2007).

2. 2. 1 Dospělost a zrakové postižení

Do popředí, nejenom v tomto vymezeném období, vstupují problémy související s odlišnostmi, které vychází ze stupně a typu zrakového postižení. (Ludíková, Finková, 2013) Dospělost je spojována i se změnami ve vnímání. K výraznějšímu snížení zrakových schopností dochází až v období pozdní dospělosti. Změny na sítnici můžeme pozorovat po třicátém roce, nicméně stav je individuální, stejně jako u zhoršování zrakových funkcí. (Šimíčková – Čížková, 2010)

Nejlépe vyhovujícím stavem v období dospělosti osob se zrakovým postižením je co největší samostatnost. V tomto kontextu rozumíme samostatnost v oblasti sebeobsluhy, prostorové orientace, bydlení, uplatnění na trhu práce, také sem můžeme zařadit trvalý partnerský vztah a děti. (Ludíková, Finková, 2013) Samostatnost souvisí i s fyzickou aktivitou. V důsledku zrakového postižení jsou jedinci méně v pohybu, což může vést k problémům s držení těla, orientací, rovnováhou a v neposlední řadě s depresí. Potřebují větší fyzickou i psychickou podporu. (Yildirim, 2013) Mladí lidé se zrakovým postižením čelí problémům se samotnou participací, nejčastěji s ohledem na mobilitu, mezilidské vztahy, interakce a volnočasové aktivity. Bariéru představuje rovněž prostředí, ve kterém žijí. (Salmien, Karhula, 2014)

Pokud se zaměříme na oblast psychických důsledků ztráty zraku v dospělosti, vystihuje je ve své publikaci Květoňová (2000). Obecně hovoří o ohrožení základních psychických potřeb. Zejména o plnohodnotném partnerském vztahu, jeho budování a s tím spojená potřeba založení rodiny. Vzhledem k handicapu není jednoduché se seznámit s vhodným partnerem.

3 Terciární vzdělávání

Ve třetí kapitole přiblížíme samotný přístup ke vzdělávání v České republice, jeho zákonitosti a poté se soustředíme především na vysoké školy. Dalším specifikem v rámci VŠ je v naší práci situace jedinců se zrakovým postižením, jejich možnosti od samotné nabídky oborů a jejich následného výběru a nástin průběhu studia. Zmapujeme možnosti podpůrných center při VŠ na největších moravských univerzitách.

3. 1 Přístup ke vzdělávání v České republice

Mezi základní lidská práva bezpochyby náleží právo na vzdělávání. Je významným ukazatelem humanizace současné společnosti. Prostřednictvím vzdělávání a profesní přípravy se Evropská unie snaží zabezpečit rovnocenný přístup k sociálnímu a pracovnímu životu. (Pastieriková, Regec in Parolková 2021) V České republice můžeme hovořit o rovném přístupu ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace. Pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami je připravena síť pomoci, ať už se jedná o pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra či centra pomoci při studiu na VŠ. (Fischer, 2014) Pipeková (2010) uvádí současný trend ve vzdělávání a to začlenění osob s postižením do společnosti. Současně také předpoklad nevyčleňování a díky tomu splynutí s intaktními jedinci. Všem osobám jsou zaručena široká práva týkající se vytvoření takových podmínek, jež umožňují vzdělávání v souladu s jejich potřebami. Hovoříme o všech stupních vzdělávání. Vysoké školy, tedy hlavní téma naší práce, mají v současné společnosti nezastupitelné místo a význam. (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015)

3. 2 Vysokoškolské studium osob se zdravotním postižením

V České republice nemáme druhy vysokých škol přímo zaměřené pro studenty se zdravotním postižením. Existuje však síť podpůrných center a středisek podpory vysokoškolského vzdělávání v rámci všech vysokých škol pro tuto skupinu osob. Střediska jsou nápomocna studentům během studia. Zároveň však ČR stejně tak jako ostatní evropské i mimoevropské země sleduje trend inkluzivního vysokoškolského vzdělávání. Základním principem je rovné postavení studentů se specifickými potřebami. Autoři se domnívají, že i přesto, že se míra dostupnosti vysokoškolského prostředí každým rokem zvyšuje, vysoké školy mají mnohdy stále rezervy v přístupu ke studentům se speciálními potřebami. Stupňují se tak nároky na poskytování kvalitních služeb. (Pastieriková, Růžička, 2016)

Jedinci s úplným dokončeným středoškolským nebo středním odborným vzděláním mají možnost ve vzdělávání pokračovat na vysokých školách. Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů uvádí, v § 21 v bodě 1, písmenu e),

povinnost činit všechna dostupná opatření pro vyrovnání příležitostí studovat na vysoké škole. Samotnému studiu však předchází základní podmínka a to splnění všech náležitostí přijímacího řízení. (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015). V poslední době můžeme vidět stále rostoucí počty studentů se zdravotním postižením či znevýhodněním, kteří se rozhodli pro studium na vysoké škole. Dalším důležitým dokumentem v této problematice je Národní plán podpory rovných příležitostí pro občany se zdravotním postižením. Národní plán uvádí: „že s nárůstem počtu těchto uchazečů a studentů vyvstává i aktuální potřeba cíleného systémového řešení vzdělávání lidí s postižením v terciárním stupni vzdělávání. Z hlediska naplnění práv přístupu k vysokoškolskému vzdělání je nezbytné cíleně a systémově zajistit podmínky pro možnost jejich studia. Dosažení vysokoškolského vzdělání je pro absolventy se zdravotním postižením, stejně jako pro absolventy bez postižení, klíčové z hlediska jejich vyšší možnosti pracovního uplatnění.“ (Michalík, 2011) V současné době platný je Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025. I nadále patří mezi strategický dokument určující směřování vládní politiky v oblasti vytváření rovných příležitostí. Jako předchozí plány navazuje svou strukturou na Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením. Pokračuje v nastavených programech a činnostech, nicméně se tu objevuje i několik novinek a to zaměření se na oblast přístupnosti informací a služeb veřejné správy nebo oblast pečující osoby. (Národní plán, 2020) Významným mezníkem je Úmluva o právech osob se zdravotním postižením schválená valným shromážděním OSN v roce 2006 a ratifikovaná Českou republikou v září 2009. Úmluva umožňuje osobám se zdravotním postižením přístup k obecnému terciárnímu vzdělávání, odbornou přípravu na výkon povolání, vzdělávání dospělých, celoživotní vzdělávání na rovnoprávném základě s ostatními a bez diskriminace. Dostáváme se tak k cestě několikrát zmiňovaného inkluzivního vzdělávání. (Kaleja, 2012)

Bezpochyby představuje vysokoškolské studium větší zátěž pro osoby se zrakovým postižením, než pro jedince bez postižení hned z několika důvodů, které si postupně přiblížíme. Dříve bylo zrakové postižení velkým limitem v oblasti získávání informací, při orientaci v prostoru a samostatném pohybu, kontaktu s okolím. Vývoj technologií se natolik zlepšil a neustále se vyvíjí, že jedinec se zrakovým postižením dobře dokáže kompenzovat nedostatky ve zrakové percepci. Je důležité věnovat pozornost především vhodnosti oboru vzhledem k typu zrakového postižení, předpokladům pro studium vybraného oboru. V neposlední řadě myslet i na možnost dalšího uplatnění po ukončení studia. Jedinci ucházející se o studium na univerzitě by se měli také zajímat o to, do jaké míry je při studiu

daného studijního oboru nezbytné zrakové vnímání. Předpokládat můžeme komplikace v některých oborech na lékařských a sportovních fakultách, nebo v chemických a biologických oborech. I přes tento fakt je pořád k dispozici celá řada různých oborů napříč fakultami, u kterých nemusí jedinci řešit v takové míře technické komplikace. V současné době je největší zájem u studentů se zrakovým postižením o obory se společenskovědním zaměřením. Nově se objevuje zájem o studium informatiky, hlavně kvůli dobrým možnostem uplatnění na trhu práce. (Ludíková, 2006, 2014)

Výběr studijního oboru není snadný, jedinec se zaměřuje na obory možné nejen z hlediska typu zrakového postižení, ale taktéž řeší problematiku uplatnění po skončení studia. Individuální přístup školy začíná už v období, kdy se jedinci o studium ucházejí a potřebují informace o jednotlivých oborech a také v části přijímacích zkoušek, kdy je potřeba upravit podmínky a formu jednotlivým uchazečům se zrakovým postižením. Stejně dobře by měli být informováni o možnostech a systému podpory na konkrétní vysoké škole. (Kimplová, Kolaříková, 2014; Ludíková, 2003) Kaleja (2012) ve své publikaci uvádí výčet upravených studijních podmínek a prostředí. Mezi základní mechanismy podpory řadí inkluzivní výuku, alternativní individuální výuku, individuální vzdělávací plán, elektronickou komunikaci mezi katedrou a studentem, úpravu výukových a studijních materiálů do příslušné podoby, možnost pořídit zvukové či psané záznamy z výuky, využití kompenzačních a technologických pomůcek při studiu a výuce, dále oblast týkající se osobní asistence a asistence při studiu, bezbariérové přístupy v budově školy i na ubytování a tlumočnické služby.

Nabízená pomoc souvisí s tím, že by měl sám student se zrakovým postižením být aktivní, měl by umět požádat o adekvátní pomoc a především své problémy neskrývat. Situace je však velmi individuální a určitou roli hraje i druhá strana, tedy vyučující. Pokud u nich vidíme vstřícnost a kolegiální přístup vše jde snadněji. Kromě komunikace je nutné ze strany školy umožnit studentům se zrakovým postižením používat jejich speciální pomůcky, popřípadě zajistit nebo zpřístupnit prostory pro studium. (Ludíková, 2014) *„Z hlediska vyrovnání se s postižením mnohým lidem nejvíce pomáhá skutečnost, že mají možnost studovat na různých školách včetně vysokých. Závisí to však nejen na vybavenosti školy, ale i na ochotě učitelů a vedení.“* (Kaleja, 2012, s. 19)

Studenti se zdravotním postižením na VŠ jsou klasifikováni do pěti základních kategorií, které se dále člení. Typologie postižení studentů se specifickými potřebami je tedy následující:

- A. Student se zrakovým postižením
 - A1. lehce zrakově postižený / uživatel zraku
 - A2. těžce zrakově postižený / uživatel hmatu/hlasu
- B. Student se sluchovým postižením
 - B1. nedoslýchavý / uživatel verbálního jazyka
 - B2. neslyšící / uživatel znakového jazyka
- C. Student s pohybovým postižením
 - C1. S postižením dolních končetin (paraplegie)
 - C2. S postižením horních končetin (jemné motoriky)
- D. Student se specifickou poruchou učení
- E. Student s psychickou poruchou (včetně poruch autistického spektra a narušené komunikační schopnosti) nebo s chronickým somatickým onemocněním.

Vzhledem k tématu naší práce je pro nás stěžejní bod A, a to studenti se zrakovým postižením. Za studenta s lehkým zrakovým postižením neboli uživatele zraku je považována osoba, které zraková vada nebrání v práci se zrakem, s běžnými formáty dokumentů, i vizuálními. Jedná se tak především o zvětšování nebo jiné změny optického charakteru. Obvykle není potřeba pracovat s odečítači obrazovky. Druhou skupinou jsou jedinci s těžkým zrakovým postižením neboli uživatelé hmatu a hlasu. Pracují pravidelně s odečítači obrazovky nebo s hmatově tištěnými dokumenty, přičemž je potřeba citovatelný formát textového dokumentu. Do této skupiny patří tedy i jedinci těžce slabozrací, nevidomí, případně prakticky nevidomí. (Kaleja, 2012)

Jednou z několika povinností, vyplývajících z evropského standardu univerzitního vzdělávání, je v České republice zabezpečení a zprostředkování rovnoprávného zapojení studentů se specifickými potřebami do vysokoškolského vzdělávání. (Vitásková, Suralová, Ludíková, 2003) Absolvování vysokoškolského studia představuje možnost, jak začlenit dospělého jedince se zrakovým postižením do intaktní společnosti. Z pohledu speciální pedagogiky je důležitá samotná doba vysokoškolského studia na budoucí pracovní uplatnění. Ve vybraném vědním oboru získává jedinec poznatky a informace, které může využívat ve

své profesi. (Květoňová, 2007) Přejít na vysokou školu znamená zásadní změny v běžném životě. Ať už se jedná o změnu v oblasti bydlení, místního prostředí, odlišné požadavky, organizaci, ale především zcela nový způsob studia. Změny mohou být daleko intenzivnější u osob se zdravotním postižením. S jakýmkoli studiem se nám nejdříve vybaví povinnosti, ale jeho součástí je i výskyt nových možností. Mezi základní možnosti patří zapojení se do společenského dění nebo vybraných sportovních aktivit. Jednou z nich je například i účast na zahraničních studijních pobytech. Tyto perspektivy jsou k dispozici samozřejmě i studentům se zdravotním postižením. (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015)

3.3 Vývoj center podpory studentů se specifickými potřebami

V posledních dvaceti letech došlo v ČR k několika významným politickým a společenským změnám. Až do 90. let 20. století bylo vzdělávání jedinců se speciálními potřebami přísně odděleno. Po změně politického systému přicházelo do ČR několik výzev ze zahraničí. Nové příležitosti zahrnovaly inkluzivní vzdělávání. (Kovářová, 2014)

Na rostoucí požadavky ohledně zpřístupnění vysokoškolského studia i studentům se zdravotním postižením reagovaly vysoké školy v uplynulých letech. Začaly postupně vznikat na jednotlivých VŠ nejrůznější centra podpory pro tyto studenty. (Kaleja, 2012) Autorky Finková, Ludíková, Růžičková (2007) uvádějí, že ve 2. polovině 20. století vzniká možnost pro osoby se zrakovým postižením pokračovat ve vzdělávání i na vysoké škole. Dosud však jednotlivá zařízení neměly zkušenosti s těmito studenty a postupy a metody práce vznikaly postupně a intuitivně. Značnou pomocí byly informace od samotných studentů nebo tyflopედů. S přibývajícím počtem studentů bylo jasné, že takto fungovat není dlouhodobě možné. Docházelo ke vzniku lokálních vysokoškolských pracovišť a center nejen pro studenty se zrakovým postižením. Služby center nejsou vymezeny pouze pro studenty se speciálními potřebami, ale také pro jejich rodiče, pedagogické pracovníky, pro zaměstnance příslušné univerzity či fakulty a neakademické veřejnosti, ať už s postižením nebo lidem, jichž se vzdělávání studentů s postižením nějakým způsobem dotýká. (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015)

Mezi první vzniklá centra pro podporu studentů se zdravotním postižením patří Centrum podpory studia zrakově postižených neboli Carolina. Ve stejném roce, tedy roku 1992, bylo založeno centrum Tereza pro podporu vysokoškolského studia osob se zrakovým postižením na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské Českého vysokého učení technického v Praze. O čtyři roky později při Katedře speciální pedagogiky Univerzity Palackého

v Olomouci vzniklo Centrum pomoci handicapovaným. V roce 2000 bylo zřízeno Masarykovou univerzitou Středisko Teiresiás. Tyflopédický kabinet vznikl v roce 2003 na Pedagogické fakultě v Hradci Králové, později byl přejmenován a v roce 2007 se stává Střediskem podpory pro studenty se specifickými potřebami Augustin. V Praze kromě centra Tereza vzniklo později také Poradenské středisko pro studenty se speciálními potřebami ČZU. V Ostravě můžeme najít Slunečnici a Centrum podpory studentů se specifickými potřebami – Pyramida. V Liberci roku 2010 byla zřízena Akademická poradna pro zpřístupňování studia pro zdravotně postižené studenty na TUL. (Kaleja, 2012) Tento krátký přehled má být náhledem, jak postupně jednotlivá centra a střediska při univerzitách v ČR v posledních třiceti letech vznikala. Pro naši práci jsou stěžejní dvě největší moravská centra pomoci, která si v následující podkapitole podrobněji přiblížíme.

Každým rokem míra přístupnosti VŠ pro jedince se zdravotním postižením narůstá. Dosažení ideálních podmínek vysokoškolského studia pro studenty se zdravotním postižením nebo s jinými specifickými potřebami je dlouhodobý a komplexní proces socializace. V ideálním případě by tento proces měl být zakončen společenskou a především pracovní integrací. Nicméně jsou tato fakta mnohdy v rozporu se skutečností, kdy se setkáváme s téměř až třetinovou nezaměstnaností osob se zdravotním postižením. (Vitásková, Suralová, Ludíková, 2003)

3. 4 Centrum podpory studentů se specifickými potřebami

V rámci univerzity již několik let funguje systém pomáhající vyrovnávání příležitostí ke studiu u studentů s různými druhy zdravotního postižení či znevýhodnění. Centrum svou činnost zahájilo v roce 1996 při Katedře speciální pedagogiky, tedy dnešního Ústavu speciálně – pedagogických studií. Vše souviselo s trendem inkluze i v rámci terciárního vzdělávání. Pokud se podíváme do historie, došlo nejenom ke změně v názvu, ale i v legislativním ukotvení a způsobu financování. Do roku 2012 bylo Centrum financováno především z projektových činností, ale poté byly poskytnuty státní dotace, které jsou doposud doprovázeny projektovou činností. Díky tomu se mohl vytvořit kvalitní základ pro jeho rozvoj a dokládá to i fakt, že je zvýšený zájem studentů se specifickými potřebami o studium na univerzitě. Od roku 2014 začala platit novelizovaná směrnice rektora. Zabývala se především podmínkami pro uchazeče o studium a podmínkami už při samotném studiu jedinců se specifickými potřebami. Centrum bývá nazýváno taktéž účelovým zařízením poskytující služby speciálně pedagogického zaměření. Popisované centrum v rámci ČR vyniká svou širokou nabídkou poradenských služeb všem kategoriím zdravotního postižení

nebo jiných znevýhodnění. (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015, Poradenství pro studenty, 2022)

Hlavním cílem a zájmem je poskytnutí pomoci a podpory v rámci inkluze studentům se specifickými potřebami do vysokoškolského studia a života. Můžeme hovořit o spolupráci mezi jednotlivými fakultami, poradenských službách pro vyučující a spolupráci se středními školami, kde žáci se speciálními vzdělávacími potřebami studují. Také spolupracuje s jednotlivými účelovými zařízeními univerzity a poradenskými centry jak u nás, tak v zahraničí. (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015) To jakou budou mít poskytované služby podobu, závisí především na samotných studentech. Největší roli mají specifika jejich zdravotního postižení a osobnostní charakteristiky. Značné rozdíly můžeme spatřit mezi senzorickým postižením a s poruchou mobility. (Vitásková, Ludíková, Suralová, 2003)

Podpora je poskytována osobám:

- se zrakovým postižením,
- se sluchovým postižením,
- s omezením hybnosti, chronickým onemocněním, nebo oslabením,
- se specifickými poruchami učení a pozornosti, či chování,
- s narušenou komunikační schopností,
- s poruchami autistického spektra,
- s více vadami,
- s psychickým onemocněním,
- s nadáním a talentem,
- ze sociálně znevýhodněného prostředí (Ludíková, Langer, Pastieriková, 2015).

„Je naším zájmem a cílem, aby Centrum jako celouniverzitní zařízení poskytovalo pomoc a podporu při integraci studentům se specifickými potřebami do vysokoškolského studia a života. Jedině tak se stane univerzita místem poskytujícím vzdělání široké veřejnosti bez ohledu na zdravotní stav či specifické potřeby vyplývající ze zdravotního postižení či znevýhodnění.“ (Pastieriková, s. 10 in Ludíková a kol., 2015)

Poslední roky nám ukazují nárůst počtu studentů se zrakovým postižením. Úzce je to spojeno se studijními obory a jejich nabídkou, kde dochází k rozšíření spektra. Také zásluhou rozvoje kompenzačních pomůcek, které studentům se zrakovým postižením pomáhají úspěšně zvládnout studijní povinnosti. Je nutné, aby daná vysoká škola byla na přijetí zrakově

postiženého studenta připravena. (Ludíková, 2014) Jedinci se zrakovým postižením spolupracují s průvodcem a vzdělaným vysokoškolským poradcem. Jejich požadavky směřují především do oblasti technického a materiálního zázemí. Konkrétněji se jedná o hardwarové a softwarové vybavení, digitalizace textů – převod do Braillova písma, zvětšování studijních materiálů, speciální tiskárny a další. I přesto nastává někdy problém se špatnou dostupností studijních materiálů. Podklady by studenti měli získávat v několika formách, záleží však na charakteru jejich handicapu. Například formou textů v elektronické podobě, klasických skript nebo vlastní nahrávky pořízené diktafonem. Digitálními bariérami u studentů se zrakovým postižením se ve své publikaci zabývá i Regec (2016). Doporučuje vysokým školám spolupráci se specialistou v oblasti informačních technologií. Uvádí, že student se zrakovým postižením je zbytečně závislý na podpůrných opatřeních z důvodu nedostatku funkčních mechanismů v praxi, které by snižovaly překážky při zjištění nepřístupného elektronického obsahu.

Pokud jsou zajištěny správné metodické postupy a materiální podmínky umožňující překonání informačního deficitu, je to dobrý předpoklad pro zapojení jedinců se zrakovým postižením do výuky. Co se týká výše zmíněného průvodce, jeho hlavním úkolem je to, aby studenti dostatečně využívali svůj potenciál. Ten jim pomáhá poznat jejich schopnosti, formulovat potřeby tak, aby uměli upřesnit oblasti, ve kterých potřebují pomoc a v dostatečné míře používali svůj potenciál. Úspěšná eliminace překážek při studiu, míra a celistvost kompenzace dopadů různých typů či forem postižení hraje velkou roli při budování, zabezpečování a zpřístupňování vzdělávání. (Novosad, 2006, Kimplová, Kolaříková, 2014)

Pro nastínění reálných situací uvádíme pohled dle Květoňové (2007), která shrnuje konkrétní obtíže z pohledu nově přijatého studenta se závažným zrakovým postižením. Nejedná se o obtíže týkající se samotného studijního charakteru. Jako první oblast vymezuje orientaci a mobilitu nejenom v prostorách VŠ, ale i v případě ubytování na kolejích, v menze, v prostorách knihovny. Druhou oblastí je část sociálních kontaktů, tedy poznávání spolužáků a vyučujících. Omezení nebo nedostatek sociálních kontaktů ve velké míře pramení spíše z neznalosti zásad komunikace intaktní populace s osobami se zrakovým postižením. Také vymezuje, co by v centrech podpory pro naši vymezenou kategorii nemělo chybět. Hovoříme tedy o pomůckách pomáhajících zvládat každodenní situace ať už se sebe obslužnými činnostmi nebo prostorovou orientací. Kromě bílé hole se jedná o kolíčkovou písanku I. a II. velikosti, Pražskou a Hradeckou tabulku psaní Braillova písma, figurkový šestibod, psací stroj pro psaní deseti prsty, reliéfní mapy, diktafony, rýsovací soupravy pro výuku geometrie,

Braillovský řádek připojený k počítačové sestavě. Se studiem na VŠ se samozřejmě ve velké míře pojí čerpání z literatury a dalších tištěných materiálů. I přesto, že je přístupnost pro studenty se zrakovým postižením lepší než dříve, jen málo odborných knih má svou podobu i v Braillově písmu. Na některých VŠ dochází tak k digitalizaci textů, které jsou převedeny do elektronické podoby. Obtížné dosahování informací prostřednictvím zraku se může odrazit i v získávání sdělení a zpráv z tišených dokumentů jako jsou nástěnky, popisky a čísla na dveřích v budově, vyvěšené tišené informace o konzultacích nebo zkouškách. Problémy lze vyřešit dostupností těchto informací v elektronické podobě nebo mít k dispozici texty zvětšené, výrazné nebo v hmatové podobě.

Pokud se vrátíme k samotné podpoře, její poskytování v rámci Centra je dobrovolné. Záleží na každém studentovi, zda se rozhodne využívat nějakou variantu podpory. Služby, s výjimkou sebeobsluhy a volnočasových aktivit jsou poskytovány zdarma. Organizační opatření pro výuku jsou především doporučením vycházejícím z funkční diagnostiky. Vždy záleží na konkrétních požadavcích daného studijního oboru nebo fakulty. Student se zrakovým postižením se v rámci centra může setkat s pracovníky v těchto pozicích a to koordinátorem pro studenty se zrakovým postižením a koordinátorem digitalizace. Aktivity a poskytovaná podpora je tak řízena koordinátorem, který dbá především na to, aby byly zajištěny rovné příležitosti, splněny specifické a individuální potřeby studentů. (Centrum podpory studentů, 2022)

Existuje několik podmínek stanovujících poskytování podpory v rámci centra. V následujících bodech si je přiblížíme:

- Centrum se zabývá výhradně záležitostmi týkající se zdravotního postižení.
- Poskytování služeb probíhá individuálně.
- V potaz je zapotřebí brát typ, stupeň zrakového postižení a jeho reálné dopady na studijní záležitosti.
- Nutnost doložení aktuálního zdravotního stavu prostřednictvím lékařské zprávy nebo speciálněpedagogického vyšetření, případně kopie průkazu ZTP, ZTP/P.
- Problémy řešit včas a nejdříve s koordinátorem.
- Záležitosti týkající se převodu studijních materiálů řešit ideálně na začátku semestru, případně pak počítat se lhůtou minimálního dodání a to tři dny.

- Průvodcovské služby je možné si domluvit den předem. Jejich zrušení je tolerováno z různých důvodů prostřednictvím koordinátora, nejpozději však hodinu před domluveným časem.
- Uzpůsobení a modifikace podmínek pro daný předmět – změna formy zkoušky, časová kompenzace. Tyto záležitosti rovněž řeší koordinátor s vyučujícím daného předmětu. Prvotní žádost podává student se zrakovým postižením sám, nicméně všichni vyučující jsou na přítomnost studenta upozorněni na začátku semestru.
- Pokud je potřeba využít služby asistenta, vykonává pouze předem smluvené služby. Nadstandardní služby je nutné předem komunikovat s koordinátorem.
- Poskytované studijní materiály by měly sloužit pouze studentům se zrakovým postižením. Jejich zneužívání a další šíření je nepřípustné. (Centrum podpory studentů, 2022)

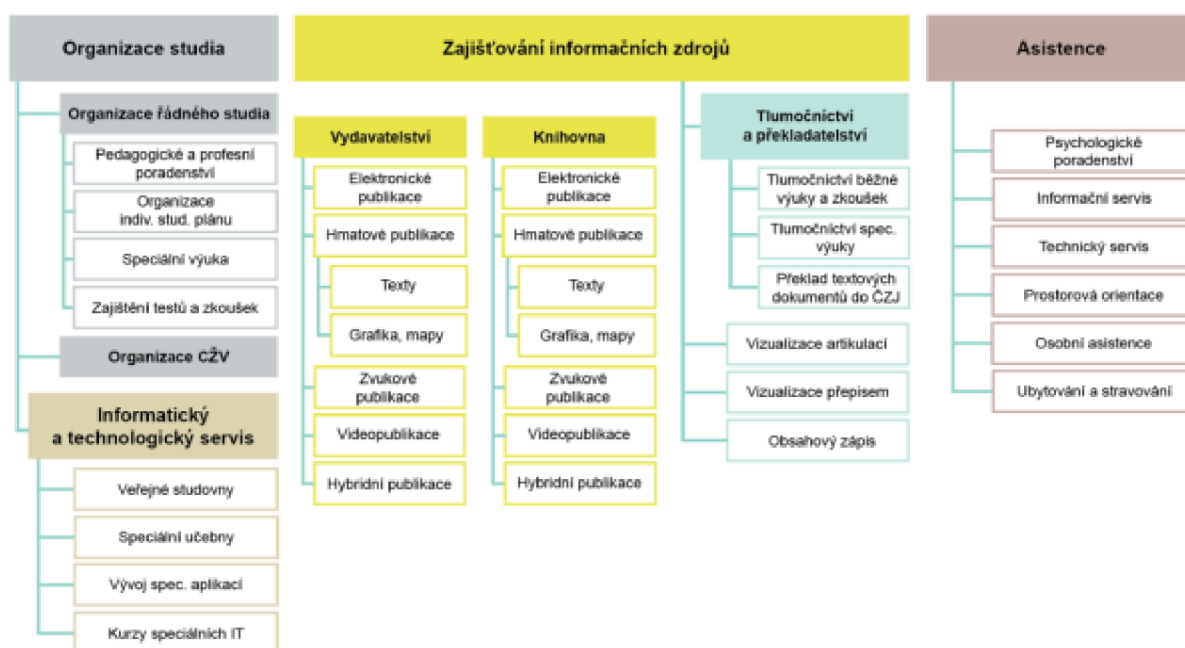
3. 5 Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky

Druhé místo, kterému se budeme v této práci a v rámci moravských univerzit věnovat je Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky. Jeho cílem je zajistit jedincům s různými druhy postižení zpřístupnění studijních oborů v co největším rozsahu. Činnost byla zahájena už v roce 2000. Tomuto konceptu předcházela projekt v letech 1995 – 1997. Původně byl určen pro slabozraké a nevidomé studenty. (Středisko pro pomoc studentům, 2018) První pracovní skupiny se objevovaly nezávisle na třech různých fakultách. Jejich hlavním programem byla problematika studia osob se zrakovým postižením po stránce společenské, technické nebo praktické a pedagogické. Fakulta informatiky v roce 1999 umožnila projektu základní zázemí a technické vybavení pro vybudování pracoviště. (Hanousková, 2011)

Středisko je samostatným univerzitním pracovištěm, které dle potřeby spolupracuje s dalšími pracovišti moravské univerzity. Služby jsou určeny především studentům se smyslovým postižením, tedy zrakovým, sluchovým, s pohybovým postižením, se specifickými poruchami učení, s psychickými obtížemi, s chronickým onemocněním a také s poruchami autistického spektra. Do základního výčtu poskytovatelů služeb můžeme zařadit vyučující a zaměstnance univerzity, mnohdy s některým z výše uvedených postižení. Dále neakademickou veřejnost, akademické a neakademické instituce zajišťující vzdělávání studentů s postižením či přístupnost veřejných akcí a prostor. (Středisko pro pomoc studentům, 2018) Má svou specifickou strukturu. Jeho primární činnost řídí ředitelství. Pokud student navštíví středisko, jeho první kontakt bude pravděpodobně se studijním oddělením.

Toto oddělení studenta dále nasměruje dle toho, co očekává nebo o jakou pomoc žádá. Mezi další oddělení patří knihovni a vydavatelské, oddělení speciální informatiky, vizuální komunikace, kam spadá dispečink znakového tlumočnictví a přepisovatelství. Dále funguje oddělení fyzické přístupnosti. (Másilko, nedatováno)

Středisko je specifické výukovým centrem s rozsáhlou vlastní výukou, kam patří lektorské kurzy doplňující či nahrazující řádnou výuku, kurzy celoživotního vzdělávání. Disponuje samostatným celouniverzitním studijním oddělením, jež zajišťuje organizační stránku studentů se zdravotním postižením. Veškeré záležitosti, které středisko poskytuje, jsou dle studijního a zkušebního řádu školy. Studentovi se zdravotním postižením je individuálně zpracován návrh na přiznání specifického nároku. Návrh musí schválit děkan příslušné fakulty, na které student studuje. Pokud děkan nebo jeho zástupce návrh schválí, od této doby má právo student využívat podpory střediska. Je nutné přiložit lékařskou zprávu, která popisuje obtíže, v ideálním případě jejich vliv na zvládnání studia. (Středisko pro pomoc studentům, 2018)

Tabulka 2: Struktura zajišťovaných služeb v rámci Střediska (Másilko, nedatováno)

Fungování studentů se specifickými potřebami na univerzitě je spjato se dvěma směrnicemi vydané rektorem univerzity. Směrnice byly vydány v roce 2014 a týkají se práv osob se specifickými potřebami v univerzitním prostředí, vzájemné spolupráce univerzitních pracovišť.

- Směrnice č. 8/2014 – Zajištění přístupnosti univerzity pro osoby se zdravotním postižením.
- Směrnice č. 9/2014 – O studiu osob se specifickými nároky na univerzitě. (Másilko, nedatované)

Středisko poskytuje několik služeb, nazývané jako tzv. základní ucelené balíky neboli servisní opatření. Jsou založeny především na minimálních opatřeních, které je univerzita povinna poskytovat. Mezi základní nabízené služby se řadí: adaptace standardní výuky a zkoušek, diagnostika SPU, nácvik studijních strategií, monitoring architektonické přístupnosti, organizační opatření, osobní asistence, prostorová orientace, tlumočení a prepisovatelský servis a zajištění přístupné studijní literatury.

Mimo výčet uvádíme i služby dílčí. Jsou poskytovány jak studentům a zaměstnancům univerzity, tak veřejnosti. Jedná se o:

- poradenství z hlediska zaměstnání osob s postižením,
- další vzdělávání – semináře, kurzy, celoživotní vzdělávání, workshopy, Agora – workshopy o ICT pro uživatele se zrakovým postižením, výstavy
- služby knihovního a vydavatelského oddělení – 3D tisk, digitalizace dokumentů, příprava a výroba hmatových orientačních systémů,
- služby nahrávacích studií – videostudio, audiostudio, načítání textů, tvorba videí,
- tlumočení do a ze znakových jazyků,
- půjčovna speciálního sportovního vybavení,
- oddělení speciální informatiky – smyslová přístupnost webů, zajištění smyslové přístupnosti konferencí, seminářů a dalších akcí. (Středisko pro pomoc studentům, 2018)

Pokud se přesuneme na praktickou realizaci průběhu studia osob se specifickými nároky, situace probíhá většinou následovně. Po obsahové stránce se řeší metodické vedení, které dbá na zapisování předmětů a jejich uvážlivou volbu s důrazem na postižení jedince. Neméně důležitá je skladba a počet předmětů v jednom studijním období, organizace, adaptace na výuku studenta, účinná pomoc při faktickém spravování vlastní studijní agendy. V rámci univerzity žáci fungují prostřednictvím elektronického informačního systému. Nabídka pomoci se týká nejen úvodního zaškolení, ale také praktické pomoci při následné realizaci. Organizační a poradenské aktivity se netýkají pouze aktuálního studia na univerzitě, ale zahrnují také přípravné fáze studia. Do gesce studijního oddělení pak náleží i organizace

přijímacího řízení uchazečů s postižením, včetně zajištění průběhu celouniverzitních zkušebních testů, tzv. testů studijních předpokladů. (Hanousková, 2009) Ze strany univerzity nejsou pro studenty se zrakovým postižením žádné obory uzavřeny, ovšem existují určitá doporučení s obory, které nejsou pro tyto studenty příliš vhodné. Doporučeny jsou společenskovědní obory, jako je psychologie, speciální pedagogika, sociální práce apod. Studentům se zrakovým postižením jsou poskytnuty různé možnosti absolvování přijímacích zkoušek. Přijímací zkoušky jsou upravené přímo pro danou formu zápisu a univerzita dává studentům k dispozici vlastní technické vybavení. Přijímací zkoušky se vykonávají ve středisku a studenti mají individuálně prodloužený časový limit. Studenti vykonávají zkoušky za využití jakékoli standardní techniky, jako jsou zvětšené nebo barevně adaptované písmo tištěné nebo na obrazovce, optickou nebo elektronickou lupu, osobní záznamník nebo počítač s hlasovým nebo hmatovým výstupem, Pichtův psací stroj apod. (Středisko pro pomoc studentům, 2018)

Poskytované služby se netýkají jen přímé výuky. K dispozici je nabízeno studentům kompletní studijní zázemí. Několik studoven, potřebná technika, studenti se zrakovým postižením mohou dle potřeby užívat hmatové a digitální knihovny. Není myšleno jen pasivní přijímání informací, ale také podílení se na akvizici. Vzhledem k množství studijních oborů a tím pádem i předmětů je neustále knihovna rozšiřována o publikace, o které požádá vyučující nebo student pro zajištění studia daného předmětu. Převládá elektronická podoba, nicméně ne všechny publikace je možné elektronicky nabízet a tak jsou přístupné prostřednictvím tisků v bodovém písmu nebo jako publikace hybridní. To znamená, že je elektronický text kombinován se zvukovou nahrávkou s textem přesně synchronizovanou a opatřena komplexním navigačním aparátem. K zajištění samostatného bezpečného pohybu studentů se zrakovým postižením slouží služba nabízená lektory prostorové orientace - ti zajišťují nácvik vhodných tras podle individuálních potřeb jednotlivých studentů. Služba je zajišťována pravidelně na začátku každého semestru, v průběhu semestru pak podle aktuální potřeby. (Hanousková, 2009)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkumné šetření

Výzkumné šetření je zaměřeno na terciární vzdělávání studentů se zrakovým postižením. Navazujeme tak částečně na bakalářskou práci, tedy na specifika ve výuce žáka se zrakovým postižením s důrazem na kompenzační pomůcky. V teoretické části se dotýkáme oblasti zrakového postižení, terciárního vzdělávání a center podpory. Praktická část navazuje na teoretický rámec. Přibližujeme prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru studium dvou jedinců se zrakovým postižením na vysoké škole, podmínky podpory. Nechybí ani vyjádření koordinátorů pro osoby se zrakovým postižením z center pomoci. Záměrem je analyzovat podmínky vysokoškolského studia osob se zrakovým postižením využívajících center podpory. Konkrétněji se budeme věnovat těmto oblastem, a to samotný výběr fakulty, studijního oboru, centra pomoci, průběh studia, role rodiny. Vzhledem k tomu, že centra podpory konkretizujeme na moravskou oblast, budeme realizovat i základní komparaci center mezi sebou. Získaná data také zanalyzujeme prostřednictvím metody otevřeného kódování.

K realizaci výzkumu nás vedlo především to, že pokud chceme efektivně poskytovat podporu studujícím se zrakovým postižením, je nutné se zajímat o jejich potřeby a názory, neboť tvoří hlavní ukazatel. Důležitým rysem výzkumného šetření je fakt, že jeden z dotazovaných studentů je právě ten jedinec, jehož kazuistiku jsme vytvářeli v bakalářské práci a můžeme tak popsat jeho další působení. První respondent získal zrakové postižení během základní školní docházky, u druhého respondenta se jedná o vrozené zrakové postižení. Vzhledem k zaměření diplomové práce je zvolen kvalitativní výzkum.

Jakékoli výzkumné šetření začíná stanovením tzv. výzkumného problému. Autoři hovoří o oblasti, kterou se bude daný výzkum zabývat. Zdroje výzkumných problémů mohou být různé a výzkumník má řadu možností, odkud bude pro své šetření čerpat náměty. (Strauss, Corbinová, 1999) V následujících podkapitolách se budeme věnovat charakteristice výzkumu a výzkumnému souboru, vymezíme cíl práce a stanovíme výzkumné otázky. Dále přiblížíme metody získání dat, realizaci výzkumu a na závěr přineseme analýzu a interpretaci výsledků.

4.1 Volba výzkumné metody

V naší práci je výzkumné šetření realizováno prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Výstupem je zjištění v písemné podobě. Gavora (2010, s. 4) popisuje výzkum jako:

„Systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo získávají nové poznatky.“ Mnohdy je výzkum nazýván jako způsob myšlení, nicméně empirický výzkum pracuje především s fakty. Dochází k jejich zpracování, zaznamenání a interpretaci. Na existující poznatky o daném pedagogickém jevu získáváme pomocí interpretace nové pohledy. Dodáváme také pohled Hendla (2008), který uvádí jednu z hlavních výhod kvalitativního výzkumu a to možnost získání hloubkového popisu a porovnávání případů.

Cílem není získané informace zevšeobecnit, ale zabývat se případem do hloubky. Právě tento záměr sledujeme i v naší práci. (Gavora, 2010 in Parolková, 2021) Velmi podobně se vyjadřuje k této problematice i Švaříček (in Švaříček a Šedřová, 2014, s. 17): *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je, za pomoci celé řady postupů a metod, rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“*

Pro naši práci jsme zvolili jednu z hlavních kvalitativních metod, a to rozhovor. Konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Tento typ se vyznačuje částečně připravenými otázkami. Ty můžeme dle vývoje upravit a výzkumník tak není odkázán jenom na svoji tvořivost a postřeh. Zásadní je objasnění a promyšlení klíčových složek rozhovoru. Jedná se o nejrozšířenější typ, který vznikl kombinací strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru. Je typický částečnou připraveností rámcových otázek, které nejsou nijak závazné, a výzkumník se jich nemusí pevně držet. (Gavora, 2010) Otázky přizpůsobuje dle vývoje rozhovoru. Prostřednictvím otevřených otázek může docílit výzkumník porozumění pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled nebo názor omezoval přesně danými položkami. Hloubkový rozhovor je schopen zachytit výpovědi a slova v přirozené podobě, což je pro kvalitativní typ výzkumu stěžejní. (Švaříček a Šedřová, 2014 in Parolková, 2021)

Důležitou součástí rozhovoru je získání informovaného souhlasu participantů. S jejich souhlasem je možné rozhovor nahrát a poté jeho průběh písemně zaznamenat a přepsat. Výše jsme zmínili, že k analýze získaných nám poslouží metoda otevřeného kódování. Cílem je vytvoření kódů, jejich seskupením vznikají kategorie. (Hendl, 2008) Pracujeme tedy jak s nahrávkami, tak doslovným přepisem, kde vyhledáváme stěžejní úseky vedoucí k hlavnímu cíli práce. Jednotlivým úsekům přiřadíme označení neboli kódy.

4. 2 Charakteristika výzkumného souboru

V rámci kvalitativního výzkumu používáme záměrnou volbu na základě kritériálního výběru. „V záměrném výzkumu je kritériem pro výběr určitá vlastnost nebo projev této vlastnosti. Na základě stanovených kritérií tedy vyhledáváme pouze ty jedince, kteří kritéria splňují.“ (Miovský, 2006, s. 135 in Parolková, 2021)

Výzkumný vzorek můžeme rozdělit na dvě skupiny, studenti se zrakovým postižením a pracovníci center podpory. Co se týká první kategorie, jeden ze studentů byl osloven na základě osobní známosti ze školního prostředí. Kontakt na druhou osobu se zrakovým postižením jsme získali prostřednictvím pomoci vedoucího pracovníka centra podpory. Druhou a neméně důležitou skupinu tvoří zaměstnanci dvou moravských center podpory. Se všemi oslovenými účastníky rozhovoru probíhala hlavní komunikace prostřednictvím e - mailu. Domluvili jsme se na datum realizace výzkumu a platformě.

4. 3 Cíl práce a stanovené výzkumné otázky

„Cíle výzkumu společně s výzkumnými otázkami představují pomyslný kompas, podle nějž bychom se měli v průběhu celého výzkumného procesu orientovat, neustále sledujeme, zda se blížíme jejich naplnění, či nikoli.“ (Švaříček a Šeďová, 2014, s. 64 in Parolková 2021).

Cílem naší práce je zmapování podmínek vysokoškolského studia osob se zrakovým postižením jak z pohledu studentů, tak pracovníků center podpory. Vysokoškolské vzdělávání a centra pomoci představují hlavní témata. Oba respondenti právě na VŠ studují, problematika je tak aktuální. Na základě cíle, teoretických poznatků, prostudované literatury jsme zformulovali následující výzkumné otázky. Hlavní výzkumnou otázkou je: Jaké charakteristiky má vysokoškolské studium studentů se zrakovým postižením z hlediska jejich podpory?

4. 3. 1 Dílčí výzkumné otázky

- 1) Jak ovlivnil/ovlivňuje výběr oboru charakter studia a míru potřebné podpory?
- 2) Jakou podporu studenti se zrakovým postižením skutečně využívají a v jaké míře?
- 3) Jaký je celkový studijní komfort studentů se zrakovým postižením (bydlení, stravování, samostudium, spolužáci apod.)?
- 4) Jakou roli hraje v rámci vysokoškolského studia rodina/rodiče?

4. 4 Realizace výzkumu

Pro získání podkladů pro vyhodnocení hypotéz byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu a polostrukturovaného rozhovoru elektronickou formou. Výzkum je rozdělen na dvě části a to studenty se zrakovým postižením a centra pomoci, respektive jeho zaměstnanci na pozici koordinátorů osob se zrakovým postižením. Úvodní komunikace probíhala prostřednictvím e-mailu, kdy jsem napsala do dvou moravských center pomoci. V jednom případě to bylo již necelý rok předem. Nebylo jasné, zda se spoluprací budou souhlasit, což by bylo pro práci stěžejní. Na naši žádost o spolupráci reagovala obě centra pomoci pozitivně, poté proběhly s některými respondenty osobní schůzky. V případě studentů jsme měli jeden kontakt už z předchozí spolupráce v rámci bakalářské práce. Druhý kontakt na studenta nám zprostředkovalo centrum pomoci. V prvotních emailech jsem nastínila jednotlivým respondentům náš výzkum a jeho hlavní charakteristiky a cíl. Původní plán realizace byl prosinec roku 2022. Z důvodu mé nemoci se rozhovor podařilo naplánovat na únor 2023.

Pro uskutečnění jednotlivých rozhovorů jsem navrhovala hned několik variant. Ať už osobní setkání, online formou nebo zaslání otázek emailem. Ideální by byla osobní schůzka, nicméně především z hlediska časového a sladění termínů to nevyšlo. Jednotlivým respondentům více vyhovovala forma rozhovoru online formou. Se studentem č. 1 proběhl rozhovor v rámci aplikace Teams, druhý rozhovor proběhl v aplikaci Skype. Pracovníci center požádali o otázky emailem, nicméně nabídli v případě potřeby doplnění jednotlivých otázek také online schůzku. Koordinátorům pro osoby se zrakovým postižením jsem zaslala informovaný souhlas písemně. Jeho vzor přikládáme v příloze. U studentů se zrakovým postižením proběhl informovaný souhlas v rámci rozhovoru. Participanti byli před samotným rozhovorem seznámeni s cíli a s jejich informovaným souhlasem byl celý průběh rozhovoru nahráván a později písemně přepisován. Oba studenti byli informováni o anonymitě a také možnosti kdykoli z rozhovoru z různých důvodů odstoupit.

Jak jsme zmínili výše, nejideálnější možností by bylo osobní setkání. Nicméně interview online formou je dle našeho názoru přijatelnou variantou. Obě strany měly v průběhu rozhovoru zapnuté kamery. Daly se tak pozorovat i vnější projevy chování, ovšem ne v takové míře, jak by tomu bylo při osobním kontaktu, neboť ne všechny jsou skrze kameru patrné. Podařilo se zprovoznit veškerou techniku a rozhovory se obešly bez jakýchkoliv technických problémů. Participanti byli velmi ochotní a vstřícní. V počátku byla znát lehká nervozita, nicméně pak byl rozhovor veden, dovolím si říci, v poměrně uvolněné atmosféře. Studenti měli zájem spoustu témat otevírat poměrně do detailů.

4. 5 Otázky použité pro rozhovory

Při sestavování otázek pro rozhovory jsme vycházeli z hlavního tématu naší práce, a to studium osob se zrakovým postižením. Snažili jsme se dotknout všech oblastí, které se k samotnému studiu pojí. Možnost realizace rozhovorů z obou stran, jak studentů, tak zaměstnanců center, nám poskytla zajímavý kontext celé situace. Nemůžeme tedy říct, že by byl názor jednostranný. Na základě předchozí informace, že rozhovor byl polostrukturovaný, musíme však zmínit, že i přes původní plán tímto způsobem provést všechny rozhovory, u zaměstnanců center však musíme hovořit o strukturovaném rozhovoru. Nicméně jejich odpovědi v mnohém samotnou otázku překračovali a podařilo se i tak získat několik informací navíc. Za nespornou výhodu považujeme to, že u polostrukturovaného rozhovoru je možné dle získaných odpovědí reagovat a popřípadě nějak upravit.

Otázky pro zaměstnance center

- Co Vás nejvíc v rámci Vaší práce se studenty se zrakovým postižením překvapilo (pozitivně/negativně)?
- Jak byste se vyjádřil/vyjádřila k otázce samostatnosti studentů se zrakovým postižením?
- Jaký je podle Vás vztah mezi kompetencemi pro studium versus limity vyplývajícími ze zrakového postižení?
- Kde je pomyslná hranice mezi relevantní a nadužívanou podporou? Jaká je Vaše zkušenost?
- Jaká je, z Vašeho pohledu, role rodičů ve studiu osob se zrakovým postižením?
- Využívají/poptávají Vaši klienti psychologickou (psychoterapeutickou/psychiatrickou) pomoc?
- Jaká je z Vašeho pohledu uplatnitelnost studentů se ZP na trhu práce?
- Jak se v průběhu let změnila míra podpory/poskytované služby/přístup samotných studentů se ZP ke studiu a míře podpory?

Otázky pro studenty se ZP

- Co vás vedlo ke studiu na vysoké škole?
- Jaké školy, ať už v rámci základního nebo středního vzdělání jste navštěvoval?
- Co pro vás bylo rozhodující pro výběr samotné univerzity, fakulty a tedy příslušného oboru?
- Byla pro vás jako jedince se zrakovým postižením škola připravená?

- Kde jste získával potřebné informace? Byly dostačující na webových stránkách, sociálních sítích? Zúčastnil jste se dne otevřených dveří?
- Kdy a na základě koho/čeho jste se dozvěděl o možnostech podpůrných center?
- Zajímali jste se o dosavadní průběh studia osob se specifickými potřebami? Co vás v této oblasti zajímalo nejvíce?
- Z jakého důvodu nebo proč jste vůbec registrován v centru? Zvažoval jste tuto možnost už i při přijímacích zkouškách?
- Vybíral jste si univerzitu podle rozsahu služeb centra? Mělo to nějaký vliv na vaše rozhodnutí?
- Kdo je koordinátorem pro osoby se zrakovým postižením na vaší fakultě? Máte na něj kontakt? Můžete se na něj obracet kdykoli v průběhu studia?
- Jaké služby vám centrum může nabídnout? Jsou tyto služby nebo některé z nich hrazené?
- Které konkrétní formy podpory využíváte?
- Jak hodnotíte spolupráci s centrem? S kým komunikujete nejvíce? Jakým způsobem nejčastěji komunikujete?
- Jak probíhá spolupráce a komunikace se samotnými vyučujícími? Vycházejí vám vstřícně?
- Jak je na tom inkluzivní prostředí na vaší fakultě? Je budova bezbariérová?
- Myslíte si, že by se dala vybavenost školy nějak zlepšit?
- Co se týká pomoci rodiny, jak je tomu u vás? S čím vám rodiče pomáhají? Zařizují něco za vás?
- Jak probíhá váš běžný den v týdnu dle rozvrhu?
- Tvoří budovy fakulty jeden komplex nebo jsou rozmístěny po městě? Je možné se z jedné do druhé budovy dostat městskou hromadnou dopravou? Vychází vám rozvrh tak, že chodíte do jedné budovy?
- Je možné získat studijní materiály, literaturu v podobě, kterou potřebujete?
- Na koho se obracíte v případě, že potřebujete zpracovat studijní materiály do vhodné podoby? Samotného vyučujícího, koordinátora, nějakou organizaci?
- Je možné v rámci výuky používat notebook, diktafon k záznamům?
- Jaké pomůcky jsou pro vás na fakultě k dispozici?
- Existují na fakultě nějaká pravidla upravující podmínky pro zkoušky studentů se zrakovým postižením? Je možné upravit jejich formu dle individuálních potřeb?

jedince? Můžete mít někoho k dispozici například na zapisování odpovědí? Můžete využívat elektronické odpovědi? Máte prodloužený čas? Vykonáváte zkoušku ve speciální místnosti?

- Je možné zajistit trénink prostorové orientace po areálu fakulty a nejbližším okolí?
- Co ubytování? Jakým způsobem jste to řešil? Spolubydlení, koleje?
- Existují pro studenty se zrakovým postižením nějaké možnosti sportovních aktivit v rámci univerzity? Kde je možné o těchto nabídkách získat informace?
- Jak se k vám stavěli spolužáci a ostatní na fakultě?
- Seznámil jste se na univerzitě s dalšími lidmi se zdravotním postižením?
- Co si myslíte, že by vám mohlo studium „ulehčit“?
- Máte nějakou zkušenost s předsudky?
- Setkal jste se někdy s projevem diskriminace? Pokud ano, s jakými?
- Co plánujete po úspěšném dokončení studia? Jak vidíte své možnosti a uplatnění na trhu práce?

4. 6 Kategorizace a interpretace rozhovoru

V této části budeme prezentovat výsledky, které se nám díky výše zmíněným metodám podařilo získat. Jednotlivý kód vyjadřuje nejvýznamnější znak určité skupiny dat a zároveň nám kódy umožňují uspořádat větší množství úryvků z rozhovorů. Naším cílem bylo prostřednictvím metody otevřeného kódování pokrýt všechna získaná data a ilustrovat tak současný stav podpory. Výsledná hloubková analýza má poskytnout komplexní obraz reality VŠ vzdělávání studentů se ZP z pohledu zainteresovaných osob (pracovníků podpůrných center i samotných studentů se ZP).

Kategorie 1	Kódy
Volba studia	předchozí studium
	motivace
	výběr oboru, získávání informací
	přípravenost školy
	registrace v centrech podpory

Tab. 3: Kategorie 1 – Volba studia

První kategorie nám ukazuje základní vhléd do tématu naší práce. Pro celkový kontext práce je užitečné znát i dosavadní cestu studia našich respondentů. Student č. 1 uvedl: „Na

základní škole jsem byl na speciální zrakové škole a střední už klasicky integrovaný na soukromém gymnáziu.“ Zároveň dodal: „Někde na základní škole v 8. třídě se mi odchlípla sítnice, tak od té doby jako nevidím vůbec. Jinak do té doby jsem viděl i na tamto oko, trošku líp, ale pořád to bylo tak v rámci toho co vidím teď.“ Cesta dosavadním studiem u druhého studenta byla odlišná. Vzhledem k tomu, že zrakové postižení získal v průběhu 2. stupně základní školy. Jeho dosavadní studium tak bylo vždy v rámci inkluze. Na základní i střední škole se vzdělával ve třídě, kde působil asistent pedagoga. Student č. 1 měl v rámci základního i středoškolského studia individuální vzdělávací plán, s asistentem pedagoga nespolupracoval.

Jeden z mých prvních dotazů směřoval na to, co vedlo jedince ke studiu na VŠ. Odpovědi v tomto případě se nijak zvlášť nelišily, až na samotný výběr studia, kde každý zvolil jiné zaměření. U 1. respondenta můžeme vidět jasnou volbu oboru, 2. respondent se rozhodoval mezi několika obory. Oba studenty spojovalo předchozí studium na gymnáziu, kdy shodně uvedli, že se nějakým způsobem předpokládá i studium následující na VŠ. Respondent č. 1 upřesnil následovně: *„Tak ono už na základní škole mi říkali, že když člověk jde na gymnázium, tak se předpokládá, že půjde na vysokou školu, ale hlavně, já jsem chtěl dělat informatiku a na gymnáziu té informatiky moc nebylo, tam jako sice jsme měli hodiny, ale prakticky jsme nic neprogramovali. Spíš to byl samý word, excel a pak tam byla maximálně nějaká teorie trošku. Tak jsem samozřejmě šel na vysokou s tím, že bych se chtěl věnovat IT, takže pro mě to bylo spíše takové přímočaré.“* Respondent 2 k výběru studijního oboru dodal: *„Ale co se týče toho výběru samotného oboru, tam to bylo trošku takové, že jsem nevěděl, co studovat a také, co bych reálně mohl. A věděl jsem, že ta speciální pedagogika je taková, že je univerzální.“* Oba své univerzity vybírali především z důvodu blízkosti svého bydliště. Když se dozvěděli, že obor, který by je zajímal, se na dané univerzitě a jednotlivé fakultě nachází, jiné možnosti v jiném městě nezvažovali. Student č. 2 uvedl: *„A také jak, kdyby možnost ubytování, které se mi tam nabízelo. Že je to nějaké známé prostředí, ve kterém se jakž takž orientuji. A potom tedy pedagogickou fakultu jsem si vybral proto, že jsem měl informace, že tam studentů se speciálními vzdělávacími potřebami bývá nejvíce. A také je známo, že patří mezi ty lehčí fakulty. Tak to bylo tak trošku rozhodující.“* Student č. 1 tedy zvolil studium informatiky na přírodovědecké fakultě, student č. 2, studium speciální pedagogiky na fakultě pedagogické a zároveň upřesňuje, které přihlášky si podával a co bylo nakonec tím faktorem, který volbu finálně ovlivnil. *„Já jsem si dával jak kdyby dvě přihlášky, jedna byla na sociální práce a druhá na speciální pedagogiku. No, a když jsem pak ještě řešil*

přijímačky, tak mě právě nějaká ta studijní poradkyně pro fakultu sociálních studií, kde jsou ty sociální práce, říkala právě, jako jde to, ale ať si to dobře promyslím, protože hned v prvním semestru už jsou tam praxe. Abych s tím počítal a byl na to připravený. A tak to jsem se trochu zarazil a říkal jsem si, že radši teda tu speciální pedagogiku, protože se mi to zdálo jednodušší.“

Další dotaz spojen také s výběrem fakulty, bylo prvotní získávání informací. Oba studenti navštívili webové stránky, kde dle nich byly informace spíše obecnější. Následně se zúčastnili dne otevřených dveří. Student č. 1 upřesnil: *„Tam byla taková úvodní přednáška, kde se vysvětlovalo, jak to funguje. A co se týká toho pohledu, jak to funguje u zrakově postiženého, tak tam jsem našel to centrum. Byly tam webové stránky, a dokonce myslím tenkrát jsem se tam přes email myslím na něco ještě doptával.“* V době, kdy studenta č. 2 čekal výběr fakulty a přijímacích zkoušek, bylo období Covidu-19, tudíž byly podmínky trochu upravené. Zúčastnil se tak dne otevřených dveří online: *„Tam nám třeba říkali ti absolventi nebo i studenti, kteří tam současně studují, co od toho můžeme čekat a tak. A vlastně byla tam i virtuální prohlídka té budovy.“*

Na otázku, zda si myslí, jestli na ně jako studenty se zrakovým postižením byla škola připravena, se shodli. Oba uvedli, že si myslí, že ano. Zároveň zmínili, že značnou pomocí je existence center pomoci. Mají s kým v případě potřeby komunikovat a centrum se postará o všechny náležitosti, které jsou potřeba. Na centrum pomoci navazujeme i v rámci dalšího kódu a to, odkdy s centrem spolupracují. Respondent č. 1 vypověděl: *„Každopádně od začátku studia jsem je tedy kontaktoval a domluvili jsme si schůzku. Řekli jsme si co a jak, co je potřeba, co si mám zjistit, co jakoby potřebuju v těch hodinách a tak dále. Takže to byla taková ta úvodní schůzka. Tak jsme probrali tak nějak všechno, co se týká informativních věcí.“* Vzhledem k tomu, že se na jeho studijní obor přijímací zkoušky nekonaly, další náležitosti řešil až v rámci prvních týdnů výuky. A také doplnil: *„Tak jsem nastoupil tak nějak v tom prvním týdnu, tak tam jsem začal řešit, že vlastně nevím, jaké jsou ty možnosti ve výuce. Kde mi může centrum pomoci nebo jak to probíhá, to řešení, když je člověk zrakově postižený. Tak proto jsem je kontaktoval. Jinak potom samozřejmě vesměs už jsem si dělal ty věci sám po domluvě s vyučujícími a tak.“* Naopak respondent č. 2, spolupráci s centrem zahájil už před přijímacími zkouškami a vypověděl: *„Ano, už jsem to vlastně řešil před přijímacími zkouškami. Protože tam to bylo tak, že to byl vlastně rok, kdy se psaly přijímačky online. A já jsem vlastně jako student se specifickými vzdělávacími potřebami to mohl psát*

v centru pomoci. A už jsme se právě domlouvali, že to budu psát na počítači, budu mít navýšený čas a takhle. Takže jsem to měl jak kdyby specificky upravené, jak jsem potřeboval.“

Po vyhodnocení všech kódů v rámci 1. kategorie můžeme vidět, že názory na hlavní problematiku, tedy existenci center pomoci a přístup škol se příliš neliší. Jedince odlišuje především výběr univerzit a studijního oboru. Oba se shodují na tom, že existence center pomoci je podstatná a centra jim byla nápomocna od počátku studia. Kladně hodnotí i připravenost škol pro studenty se zrakovým postižením, opět v souvislosti s centry.

Kategorie 2	Kódy
VŠ studium	práce se studenty se zrakovým postižením
	samostatnost studentů
	podpora/slужby center pomoci, spolupráce
	průběh studia
	prostředí školy
	podpora rodiny

Tab. 4: Kategorie 2 – VŠ studium

Ve druhé kategorii jsme se zabývali již konkrétním studiem. K jednotlivým kódům v tomto případě můžeme připojit i vyjádření koordinátorů pro osoby se zrakovým postižením a to zejména v případě samostatnosti studentů a práce s nimi.

Jeden z dotazů byl směřován na pracovníky centra a to, co je překvapilo v rámci jejich práce se studenty se zrakovým postižením, ať už pozitivně nebo negativně. Koordinátor č. 2 uvedl v rámci pozitivní zkušenosti následující: „Při práci se zrakově postiženými lze bořit „bariéry“ a zažité předsudky. Třeba v r. 2008 za námi přišel jeden nevidomý student s tím, že by si hrozně rád zkusil zahrát fotbal. Přestože se nám to na začátku zdál trochu střelený nápad, za pomoci odborníků ze zahraničí a nadšení všech zúčastněných se nám podařilo vybudovat klub, který funguje dodnes a zabývá se fotbalem pro nevidomé. Takových překvapení, které jsem zažil, je více. Postupně mě začalo bavit překonávat ty zažité předsudky u ostatních, překvapovat je myšlenkou, která se jim zdá nereálná, a přesvědčit je o tom, že ten cíl lze uskutečnit, jakkoli je těžké jej dosáhnout.“ Koordinátor č. 1 zmiňoval: „Pozitivně mne ne, že by překvapilo, ale s obdivem pozoruji konkrétní jedince a jejich nasazení a zájem o studium, jejich angažovanost i v dalších oblastech jejich života (např. množství volnočasových aktivit). Takoví studenti jsou motivací nejen pro ostatní studenty se ZP, ale i

pro intaktní odbornou i neobornou veřejnost, že i s handicapem lze brát život s jistou lehkostí a životním nadhledem, a když člověk chce, nezastaví ho téměř nic, ani nepřízeň osudu.“ Naopak negativa vysvětlují v menším měřítku a to následovně. Koordinátor č. 2: „Negativní zkušenosti samozřejmě také mám, ale vůbec je nechci paušalizovat. Stalo se mi to u pár studentů, že příliš spoléhali na mou pomoc a ne na sebe a své schopnosti. Když se jim pak něco nepovedlo, tak neúspěch vyčítali mně, nikoliv sobě. To je ale naprosto běžné, takoví lidé existují všude.“ Obdobně se vyjádřil i koordinátor č. 1: „Negativně pasivita určitých jedinců a jejich očekávání, že VŠ funguje stejným způsobem jako např. SŠ.“

Další oblastí, která může být spojena jak s pozitivy, tak negativy, je samostatnost studentů. Oba studenti v rámci rozhovoru prozradili, že pokud to jde, většinu záležitostí si snaží vyřešit sami. Koordinátoři se shodli na tom, že tato oblast je velmi individuální. Koordinátor č. 2 vypověděl: *„Nevidomí či slabozrací dokážou být samostatní jako kdokoliv jiný, jen k tomu vede obtížnější cesta, při které kromě běžných překážek překonávají i ty související se zrakovým postižením. Když se to naučí, mohou na počítači pracovat efektivně a téměř se stejnou rychlostí jako vidící; když to nevzdají, dokážou se samostatně pohybovat v jakémkoliv prostoru; mají možnost si vytisknout hmatovou mapu oblasti, do níž plánují jít, a seznámit se s prostředím předem atd. Považuji však za důležité, aby sami chtěli být samostatní a co nejméně závislí na pomoci druhých.“* Student č. 2 dodal: *„Ono je to takové zase, nebo trošku mi to naznačovali. Že třeba někteří studenti se specifickými nároky představují nějaké velké úlevy, tak že tomu zase tak není. Takže se na ně obracím, řekl bych příležitostně, když je opravdu něco potřeba.“* Koordinátor č. 1 zmínil: *„Je to velmi individuální, jsou studenti, kteří jsou extrémně samostatní a nepotřebují téměř žádnou podporu, přejí si studium zvládnout téměř bez pomoci a podpory. Na druhé straně jsou studenti, kteří potřebují větší míru podpory. Může být student/ka, který je plně nevidomý a studium zvládá ve větší míře sám a potřebuje minimální podporu Centra, nebo student/ka taktéž plně nevidomý, ale potřebuje podporu maximální. Odvíjí se to od výše zmíněných faktorů, nicméně cílem Centra i koordinátora by mělo být studenta motivovat v co jeho nejvyšší samostatnosti.“* Pokud bychom samostatnost měli hodnotit i například z pohledu ubytování. Student č. 1 uvedl, že bydlí u rodičů. Student č. 2 od počátku studia bydlí na internátu a dodal: *„Já jsem byl vždycky na internátu, jsem vlastně přímo na pokoji se svým spolužákem ze střední a také na tom stejném intru jsou i ostatní spolužáci ze střední.“*

Respondentů jsme se také zeptali na podporu a využívané služby v rámci center. Oba studenti na svých univerzitách s centry spolupracují a jsou jejími klienty. Znají koordinátory pro osoby se zrakovým postižením, vědí, jakým způsobem je kontaktovat. Zastávají názor, že

se na koordinátory mohou kdykoli během studia obrátit a nemají pocit, že by se jim někdo nevěnoval. Student č. 1 vypověděl: „*U nás je tedy jedna osoba pro všechny fakulty, teda pokud nezměnili strukturu. Celkově jsem vyměnil vlastně tři koordinátory za svou dobu studia.*“ Naopak student č. 2 uvedl, že první kontakt je se samotným centrem a pak už v rámci příslušné fakulty. „*Ale potom nějaké náležitosti, které byly spojeny s tím studiem přímo na pedagogické fakultě, už jsem řešil přímo s tou poradkyni na pedagogické fakultě. Takže spíš ty studenty, než co se týče postižení, mají rozdělené takhle podle fakult.*“ Zároveň oba dodávají, že nejčastějším způsobem komunikace je e-mail. Nabídku služeb popisovali respondenti v základu téměř stejnou. Nechyběla možnost technického zabezpečení, prostorové orientace, digitalizace materiálu, alternativní provedení předmětů. Student č. 2 je popsal následovně: „*Ano, byla tam služba nácviku prostorové orientace, kdy já jelikož se ještě trochu dokážu orientovat v prostoru, tak ta paní, která to zajišťuje, se mnou prošla prostory, kde bude ta výuka probíhat. Vlastně ukázala mi, jak ta fakulta vypadá a kde co najdu. Potom to bylo ještě to, že nabízí službu digitální knihovny, že vlastně se můžu přihlásit do digitální knihovny a čerpat tam studijní literaturu online. Dále je povinný tělocvik. A tak mně nabízeli alternativní možnost, tedy možnost alternativních tělocviků. Ale to jsem teda nevyužil. Také je tam možnost pro osoby se specifickými nároky to, aby se výuka jazyka přesunula do centra pomoci, kdy vlastně ten vyučující předává jak kdyby ty materiály a úkoly tomu lektorovi a ten vlastně pracuje s tím žákem individuálně. Ještě je tam jak kdyby nějaké technické centrum a tam mi nabídli, vlastně v některých posluchárnách je možné, že si do tabletu nainstalujete program a ten vám vlastně přenáší to, co promítá vyučující na ten váš tablet. Zapomněl jsem na možnost pro ty studenty to, když se zapisují předměty nebo se přihlašuje na zkoušky, že já napíšu právě do centra, které seminární skupiny si chci zapsat nebo které termíny na zkoušku chci a oni mně to zapiší ještě předtím, než začne běžet ten oficiální zápis.*“ U studenta č. 1 nás zaujalo, že absolvoval nácvik prostorové orientace až v průběhu 2. ročníku. Předchozí zkušenost neměl, o této službě se dozvěděl náhodou u lékaře. V uvedeném ročníku se mu začal zdravotní stav zhoršovat, a za tuto nabídku byl rád. Má za sebou i státní závěrečné zkoušky, takže nám nastínil, jak využíval podporu v této době. „*Využíval jsem navýšení času. Nevím, jestli je i službou, že můžu používat kompenzační pomůcky. Potom v některých předmětech jsem později využíval zapisovatelské služby. Využíval jsem digitalizaci materiálu, nějaké knížky, když jsem potřeboval v digitální podobě. Ale nebylo to tak časté. To samé to zapisování, to taky nebylo časté. Jo pak jsem využíval ještě asistenci u státních závěrečných zkoušek. Tam jsem měl asistenta, abych se nemusel moc zaobírat technikou nebo abych se vyhnul nějakým nečekaným situacím. Takže tam jsem ho měl, ale jinak ne.*“ Abychom získali i

pohled druhé strany, podali jsme koordinátorům následující otázku, zda mohou popsat hranici mezi relevantní a nadužívanou podporou a doplnit svou vlastní zkušenost. Shodu v jednotlivých výpovědích vidíme v tom, že není jednoduché hranici vymezit. Z výpovědí lze usoudit, že pomyslnou hranici vnímají tam, kdy je student sám aktivní a naučí se zvládat situace, které je schopen sám zvládnout. Pro lepší kontext část výpovědi přikládáme. Respondent č. 1 vypověděl: *„Každý student má jiné schopnosti, vlastnosti, osobnost, životní příběh atd., je třeba na každého jedince pohlížet individuálně. Nicméně pomyslná hranice může být vnímána osobním měřítkem, kdy student chce a má zájem sám zastávat roli aktivního tvůrce v rámci svého studia“* Respondent č. 2 uvedl: *„Existuje řada aktivit, které dokáže zrakově postižený zvládnout sám, jen k tomu potřebuje trénovat specifické dovednosti a schopnosti. Svou roli v tom hraje též čas, po který se bude tou aktivitou zabývat, tj. jestli to bude jen jednorázová záležitost, nebo to bude dělat systematicky po určitou dobu. Hranici potom vnímám u těch aktivit, které je zrakově postižený schopen zvládnout, když se je naučí, ale z nedostatku odvahy, lenosti nebo zvyku využívá pomoci druhých a je na ní závislý, přičemž by nemusel být.“* K negativnější stránce, tedy nadužívané podpory dodal koordinátor č. 1 následovně: *„Problémem může být, kdy je student pasivní a předpokládá nebo je zvyklý, že za něj okolí všechno zařídí a předává svou vlastní zodpovědnost, zodpovědnost jednak dospělého člověka, ale i studenta VŠ, do rukou jiných autorit.“*

Dalším tématem v této kategorii je průběh studia. Několik hlavních informací jsme se dozvěděli i v předchozích odpovědích v této kategorii. Naším cílem je v tomto kódu uvést například jejich pohled na náročnost studia, využití kompenzačních pomůcek při studiu a průběh jejich dne, náležitosti zkoušek. Než začneme popisovat tyto záležitosti, položili jsme koordinátorům otázku, jaký je podle nich vztah mezi kompetencemi pro studium versus limity vyplývajícími ze zrakového postižení. V odpovědích můžeme vidět shodu v tom, že se vše odvíjí od míry závažnosti a stupně ZP. Koordinátor č. 1 svůj pohled popsal následovně: *„Každý student studia na VŠ by měl mít určité minimální kompetence pro dané studium, a to bez ohledu na jeho specifické potřeby. Tedy student se zrakovým postižením není žádnou výjimkou. Je to pochopitelně velmi individuální, ale předpokladem pro studium na VŠ by mělo být určité zvládnutí POSP, obsluha kompenzačních pomůcek.“* Koordinátor č. 2 uvedl: *„Mohu však říct, že pro většinu vysokoškolských studijních programů, které jsou na naší univerzitě nabízeny, se ony limity dají překonat. Samozřejmě, vyžaduje to čas a užší spolupráci učitele, studenta i odborníka na přístupnost, občas to znamená nahrazení zažitého způsobu práce či komunikace, ale je to ve většině případů možné. Takže pokud student má kompetence pro studium, tak ve většině případů dokáže překonat i limity vyplývající ze zrakového postižení.“*

Náročnost studia naši respondenti vidí odlišně. Do značné míry je to dáno určitým studijním oborem. Student č. 1 své studium popisuje poněkud intenzivně. Uvádí velké množství předmětů, v některých ročnících výuku téměř celý den, což je náročné nejenom z pohledu zrakového postižení. Zároveň sám poukazuje na fakt, že si není jistý, zda vnímání náročnosti studia neovlivnil jeho zhoršený zdravotní stav během druhého ročníku bakalářského studia. Student č. 2 popsal volnější režim: „*No je to různé, ale tím, že tu speciální pedagogiku mám jako jednoobor, tak mám poměrně volno. Takže je to v průměru jedna nebo dvě přednášky denně. A je to tak, že pokud to na sebe přímo nenavazuje, tak ve škole nezůstávám a vracím se zpátky na internát.*“ Zároveň dodal, že většinu výuky tvoří především přednášky, semináře má jen málokdy. Na druhou stranu již ve druhém ročníku bakalářského studia absolvoval praxi. O té vypověděl: „*Bylo to 40 hodin, kdy jsem vlastně ve třetím semestru docházel na základní školu speciální. No, z toho jsem měl trochu obavy, nevěděl jsem, jak mě tam vůbec přijmou, jakože tam přijde student se zrakovým postižením a že tam půjde na praxi vlastně k žákům, kteří mají těžké kombinované postižení, anebo poruchy autistického spektra, ale nakonec to bylo takový jako i pro mě příjemný.*“ Zároveň nastínil jeho výběr zaměření, a které praxe ho čekají do budoucna v rámci bakalářského studia. „*My to máme tak, že si buď člověk zvolí zaměření psychopedie, nebo logopedie, a pak si vybírá něco k tomu. A já jsem tedy vybral oftalmopedii. Třeba za bakalářské studium budu mít tři praxe. Teď to byla ta 40 hodinová a musím to vlastně střídat. Oftalmopedickou mám také domluvenou na základní škole pro žáky se zrakovým postižením.*“

Zeptali jsme se na prostředí fakulty, zda se po budově pohybují bez problému a jak to vidí z hlediska bezbariérovosti. Student č. 1 podotknul, že na své fakultě, která se nachází v nové budově, je vše bez problému, nicméně pokud chtěl navštívit koordinátora, musel na jinou fakultu, kde byly podmínky horší. Uvádíme jeho nastínění situace: „*Tam když já jsem začínal, tak ona byla v přestavbě, takže pokaždé, když jsem chodil za koordinátorem, tak jsem pokaždé chodil do jiné kanceláře. Tak jsem z toho měl spíše srandu, protože já jsem tam nechodil pravidelně, tak jednou za rok, jednou za dva roky. Tak pokaždé jsem šel jinam za tu dobu. Ale třeba teď naposled, taková zajímavost, hledal jsem čísla dveří a zaprvé ty čísilka jsou takové menší, tak jsem si zapnul na mobilu lupu, přečetl jsem si teda ty malá čísilka, protože jsem přibližně věděl, kde to bude a jednou to přeskočilo a začalo to zase od úplně jiného čísla. Nakonec mi bylo řečeno, že to bylo na nějakém lístečku nalepeném na futrech, no tak to jsem nemohl v životě najít.*“ Student č. 2 popisuje univerzitu jako komplex několika budov. Na výuku chodil prozatím na svou příslušnou katedru a budovu, která mu byla představena v úvodu studia i v rámci nácviku prostorové orientace.

Můžeme konstatovat, že oba studenti používají podobné zařízení při každodenním užívání. Jedním s nich je notebook. Student č. 1 k němu pravidelně používá připojenou lupu. Student č. 2 dodal: *„Jedu většinou jen přes notebook a popřípadě mám u sebe k dispozici tu menší kamerovou lupu. Takže tou se třeba dívám, když se něco promítá právě na tu interaktivní tabuli nebo tak. Pak také používám ten iPad.“* Zajímala nás i oblast studijních materiálů, zeptali jsme se, jakým způsobem materiály získávají nebo co se jim osvědčilo v rámci přednášek. Oba se shodují, že většinou k dispozici studijní materiály jsou, ať už ve formě skript nebo prezentací od vyučujících. Zároveň dodali, že se minimálně jednou stalo, že vyučující své materiály nechtěl poskytnout a v rámci přednášky si všechen zápis nestihli provést. V této situaci jim byli nápomocni spolužáci. Student č. 1 využíval i služeb zapisovatele, zejména v předmětech, kde byl zápis pouze na tabuli. Dále vypověděl: *„Dá se říct, že jsem si psal poznámky, protože ono záleželo, teda zase předmět od předmětu. Když to byl předmět, který neměl vůbec žádné slidy a byl psaný pouze na tabuli, tak jednu dobu jsem si to zkoušel zapisovat, ale nestíhal jsem to. Tak potom jsem využíval zapisovatele na tento typ předmětu. Kdy prostě zápis byl jenom čistě na tabuli a nebyly k dispozici prakticky žádné jiné materiály, kromě knížek samozřejmě a tak. Pokud byly slidy, což byla většina případů, že byla prezentace, tak jsme ji vždycky měli k dispozici, až na výjimky. Tak to jsem si ji stáhl a měl jsem lupu, takže jsem se díval na tu prezentaci, a pokud se psalo něco na tabuli vedle jako příklad nebo tak, tak jsem si to vyfotil.“*

Oba zhodnotili, že vyučující se jim snaží vycházet vstříc. Student č. 2 dodal: *„I v této oblasti nám to centrum pomoci také ulehčuje. I když samozřejmě s vyučujícími komunikuji, tak to má být nastavené tak, že já nějaké ty větší problémy budu s těmi vyučujícími komunikovat přes toho studijního poradce na fakultě. Aby to bylo nějak systematické a aby docházelo k tomu, že se to opravdu splní a tak. Ale byli tam třeba vyučující, kteří měli problém s tím, že kdyby měli poskytovat svoje materiály nebo něco takového.“* Podobně se vyjádřil i student č. 1, který dodává, že i když nějaké situace řeší s vyučujícími sám, většinou o tom koordinátor ví, aby věděl, jaké jsou aktuálně jeho potřeby a podobně. Náš další dotaz směřoval na průběh zkoušek, zda existují nějaká pravidla, která upravují jejich podmínky. Student č. 2 uvedl: *„No vlastně na začátku musel jsem to doložit, že mám zrakové postižení. Já jsem myslím konkrétně dokládal lékařskou zprávu, anebo, je také možné dodat průkaz ZTP nebo i doporučení ze SPC.“* Naše doplňující otázky směřovaly ke konkrétním úkonům, které využívají nejčastěji. Student č. 2, situaci popsal následovně: *„Řekl bych, že je tam to navýšení času. Snížený počet otázek nemám, aby ta zkouška byla stejná jako pro všechny ostatní. A mám vlastně možnost tu zkoušku psát, pokud teda není ústní jako prezenční, tak třeba ten test*

můžu psát v centru pomoci. “ Možnost psát test v centru student využívá téměř pokaždé, když se má zkouškový test psát prezenčně v nějaké učebně. Je to pro něj příjemnější varianta a zároveň nejjednodušší cesta. Pokud se test píše písemně, většinou jej zpracovává do wordového dokumentu a myslí si, že jej pak pracovník příslušného centra zpracovává do podoby, kterou požaduje vyučující. Student č. 1 k této problematice odpověděl: *„Vždycky to bylo tak, že já i vyučující jsme předpokládali, že průběh zkoušky budu mít klasický, stejně tak jako všichni ostatní. A pokud jsem o něco potřeboval požádat, jako používání lupy nebo navýšení času, tak jsem si požádal. Jinak jsem procházel všemi zkouškami úplně stejně, tak jako ostatní. Dá se říct.“*

Součástí této kategorie je oblast podpory rodiny. Oba studenti podporu ve své rodině mají, ať už se to týká bydlení nebo jiné finanční podpory. Student č. 2 uvedl, že ho rodiče doprovázeli na úvodní schůzky při výběru samotného oboru, nebo například schůzky ve SPC. Ve školním prostředí studenti rodiči doprovázeni nejsou. Právě to, že nechají rodiče školní záležitosti na svých dětech, popisuje koordinátor č. 2 jenom prospěšně. *„Rodiče studentům se zrakovým postižením nejvíce pomohou tak, když je nechají studijní záležitosti na vysoké škole řešit samostatně, nevměšují se do toho. Domnívám se tedy, že role rodičů by měla být stejná jako u všech ostatních studentů: podpořit studenta při studiu, být mu nablízku, když se mu nedaří, být mu poradcem při rozhodování o důležitých otázkách. Ale neřešit studium a komunikaci s učiteli a dalšími pracovníky univerzity za něj.“* Stejného názoru je i náš další dotazovaný koordinátor a dodává, že přílišná angažovanost rodičů, často i pomyslná ochrana studenta může být problémem v rámci podpory samostatnosti při studiu. *Rodiče se často staví do role ochránců, a studenti tak nemají možnost maximálně využít jejich možný potenciál a opět se mohou stavět do pasivní role příjemců služeb.“* Můžeme to tedy shrnout tak, že podpora rodičů při studiu je nezbytná, má ale své hranice. Je potřeba komunikovat primárně se studentem a rodiče vnímat jako alternativu při komunikaci v konkrétních záležitostech.

Druhou kategorií bychom rádi zakončili tím, jak se centra pomoci a jejich služby v posledních letech vyvíjely. Koordinátorům center jsme položili otázku, k jakým změnám došlo, ať už z pohledu poskytovaných služeb, ale i míře podpory a přístupu studentů. Koordinátor č. 1 popsal situaci následovně: *„Velmi. Na začátku nebylo studentům poskytováno téměř nic, člověk teprve zjišťoval potřeby těchto studentů. Postupem doby a zpětné vazby od studentů se zvyšovala také nabídka služeb.“*

Koordinátor č. 2 vypověděl: *„Míra podpory studentům se ZP na vysokých školách se významně změnila k lepšímu v roce 2014, kdy Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy začalo pravidelně jednou ročně vydávat Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací*

veřejným vysokým školám, na základě nichž začalo systematicky přidělovat finanční prostředky na podporu studentům se specifickými nároky, z nichž mohly být zajištěny adekvátní služby studentům nejen se zrakovým postižením.“ Zároveň dodal: „Nejdříve jsme poskytovali podporu jen studentům se zrakovým postižením, poté jsme začali poskytovat služby i těm se sluchovým či pohybovým postižením, až jsme se postupně začali věnovat všem ostatním s různými typy postižení či znevýhodnění. Co se týče studentů se ZP a naší podpory, ta se zdokonalila v prvních letech našeho fungování a od té doby je založená na podobných principech. Jedná se především o tyto služby:

- adaptace studijních materiálů do přístupné podoby, přístup do knihovního fondu nabízejícího přístupné digitální i hmatové publikace,
- přístup do našich učeben vybavených speciálním softwarem a hardwarem pro uživatele se ZP, výukové kurzy a konzultace zaměřené na nácvik práce a efektivní ovládání speciální výpočetní techniky,
- nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu,
- adaptace písemného testování,
- individuální výuka předmětů nebo jejich částí, které jsou v běžné podobě studentovi se ZP nepřístupné (nejčastěji jazykové kurzy, matematické či informatické vzdělávání, předměty zaměřené na práci s výpočetní technikou, tělesná výchova aj.), případně adaptace běžné výuky, či pedagogická asistence,
- nabídka alternativních kurzů tělesné výchovy.“

Na základě výpovědí respondentů můžeme vidět, že samotné studium souvisí s výběrem studijního oboru tak, jak jsme prozkoumali v předchozí kategorii. Z vyjádření respondentů ze strany Centra je patrné, že záleží na typu a stupni zrakového postižení. Studenti by měli počítat s větší zátěží než na střední škole a také být otevřeni novým věcem, možnostem a i dále pracovat na své samostatnosti. Zdá se, že příjemným zjištěním je, že naši respondenti, používají a vystačí si se stejnou technikou a kompenzačními pomůckami jako na střední škole. V této oblasti tak nemuseli zažívat nějaké změny.

Kategorie 3	Kódy
Sociální interakce	vztahy se spolužáky
	Předsudky
	Diskriminace

Tab. 5 Kategorie 3 – Sociální interakce

Ve třetí kategorii se přesouváme k sociální interakci. Kladné vztahy se spolužáky mají vliv na celkové studium. Ostatně blíže nám to potvrdí výpovědi studentů. Zeptali jsme se jich, jak hodnotí vzájemné vztahy se svými spolužáky, jak se k nim, jako jedincům se zrakovým postižením postavili. Student č. 1 to vnímal takto: *„Tak moje vnímání je takové, že čím vyšší ročník, tím to bylo lepší. Jakože čím miň nás bylo. Na začátku nás bylo 150, tak třeba s některýma jsme se znali od vidění nebo tak, ale prakticky jsem se s nikým moc nebavil. Dělal jsem si svoje a ze začátku jsem tam měl svoje spolužáky ze střední. Ale po prvním semestru už tam nebyli, takže jsem tam zůstal sám. Bavil jsem se s těma spolužákama, které jsem poznal třeba po hlase nebo tak. Ale nebylo to tak intenzivní, jak pozdější roky třeba. Tam třeba s jedním spolužákem jsem se začal setkávat i mimoškolně v rámci nějakých aktivit. Tam se to zlepšovalo. A samozřejmě na doktorátu, tam už je to jinak, tam se známe všichni. Už je to takový bližší kolektiv, bych řekl.“* Student č. 2 odpověděl: *„Přijde mi obecně, že tím, že jsou to studenti speciální pedagogiky, že jsou trošku citlivější jako vůči té osobě právě s postižením. A že mně třeba nabízejí pomoc a vnímám to i že čeho by si mí vrstevníci třeba vůbec nevšimli, tak oni jsou takoví v tomto všímavější.“* Dodal však i tu negativní stránku, kdy se nezúčastnil seznamovacího pobytu, a tak přišel o prvotní navázání kontaktu mimo školu. Speciální pedagogiku dle něj studuje velké množství studentů, nejenom proto bylo seznámení složitější. Hůře si tak pamatoval jednotlivé obličeje spolužáků.

Naše další otázky směřovali směrem k tomu, zda se setkali v rámci svého dosavadního působení na vysoké škole s předsudky nebo diskriminací. Oba studenti uvedli, že se s předsudky nebo diskriminací neseťkali. Student č. 1 odpověděl: *„Osobně ne, pokud ano, tak mi to neřekli napřímo. Nepamatuju si to. Spolužáci byli na mě hodní. Tam jako jsem necítil nějaký problém.“* Student č. 2 uvedl: *„To jsem se asi neseťkal s předsudky nebo diskriminací. Mně ale přijde, že ostatní ani moc neví, jak centrum funguje a moc do toho nevidí a berou mě, jako že mám v podstatě stejné podmínky jako oni. Já jim pak třeba říkám, no ale já si ten test můžu vlastně přesunout do toho centra. Nebo mám třeba možnost toho zápisu takhle přes to centrum. A oni aha, to jsem vůbec nevěděl. Takže nemají vůbec ty informace, co je nabízeno studentům se specifickými potřebami.“* Popsal také to, že někdy se dostává do situací, kdy ostatní neví, co zrakové postižení obnáší a některé aktivity nebo úkoly jsou pro něj nepříjemné a obtížnější na provedení. Například úkol s natáčením videa nebo seznamovací aktivity.

Dle našeho názoru jsme v této kategorii dospěli k pozitivním výsledkům a to, že se dotazovaní studenti s předsudky a diskriminací nesetkali a vztahy se svými spolužáky se jim podařilo postupně navázat i přes ztížené podmínky.

Kategorie 4	Kódy
Uplatnitelnost studentů	plány po dokončení studia
	trh práce

Tab. 6 Kategorie 4 – Uplatnitelnost studentů

Ve čtvrté a poslední kategorii nás čeká situace po dokončení studia. Jak naši respondenti vidí svoji další cestu a jak na možnosti z hlediska uplatnění nahlíží centra pomoci.

Z odpovědí našich studujících respondentů bylo patrné, že nemají jasně naplánovanou jejich cestu po dokončení studia. Nutno uvést, že jeden ze studentů je aktuálně na doktorandském studiu a druhý z nich studuje 2. ročník bakalářského studia. Student č. 1 uvedl, že nějaké pracovní nabídky má už během studia a v budoucnu ho bude čekat rozhodování a dodal: *„Tak nabídky myslím průběžně tak nějak chodí do mailu, někam na LinkedIn, to je otázka no. Buď někam do praxe, pokud to půjde nebo zůstat na katedře. Ještě teď nevím, jestli půl na půl, jestli to půjde. Nebo jestli rovnou jenom do praxe. Sám ještě nevím, každopádně bych rád někde potom pracoval.“* U studenta č. 2 je situace odlišná. Přemýšlí ještě o změně studijního oboru. O své další cestě sdělil následující: *„Tak já mám teď teda bakalářské studium, takže mě čeká příští rok státnice a psaní bakalářské práce. A nevím no, já jsem teda nad tím už trošku přemýšlel, já teda osobně nevidím úplně perspektivu jako pro sebe, jako pro zrakově postiženého v té speciální pedagogice.“* Svou situaci už konzultoval s jedním vyučujícím: *„A právě jsem to diskutoval i s jednou paní doktorkou, která mě vyučuje na oftalmopedii, a bavili jsme se právě o tom, že je pak celkem problém, co se týče uplatnění. A i to tak trošku vnímám, že ta speciální pedagogika tak jak to máme my, se zaměřuje i v rámci té oftalmopedie především vlastně na malé děti. Nebo že to trošku končí tím, že ten člověk, jak kdyby, dokončí studium, samozřejmě pak jsou tam tyflocentra a tyfloservisy, ale prostě ta hlavní pozornost je těm mladším.“* Svou cestu by si představoval spíše s dospělými klienty v oblasti poradenství pro osoby se zrakovým postižením. Nezavrhuje však úplnou změnu oboru. Pořád ho, stejně tak jako na střední škole lákají práva.

Koordinátorům osob se zrakovým postižením jsme položili otázku, jakým způsobem vidí jejich uplatnitelnost na trhu práce. Můžeme říci, že záleží na individualitě každého z nich a také jejich zájmu, motivaci pracovní uplatnění získat. Existují profese, které jsou pro jedince se zrakovým postižením méně vhodné nebo naopak vůbec. Koordinátor č. 1 odpověděl:

„Nicméně vždy zde bude podmínka ochoty a také zájmu zaměstnavatele v zajištění jisté úpravy podmínek pracovního prostředí, pokud to dané zrakové postižení vyžaduje. Student si vybírá takové studium, které jej baví a ve kterém on sám vidí své uplatnění, tedy po studiu by měl získat takové kompetence za účelem jeho pracovního uplatnění.“ Koordinátor č. 2 je toho názoru, že vysokoškolské studium může otevírat více pracovních možností. Uvádí některé své příklady z praxe: *„Znám řadu svých bývalých studentů se zrakovým postižením, kteří se uplatnili v oblasti informačních technologií, ať už jako programátoři, nebo lidé poskytující podporu v užívání výpočetní techniky klientům se zrakovým postižením (učitelé, technici atd.). Vybavím si i nevidomého psychologa, znám též učitele či pedagogické asistenty se zrakovým postižením či manažery působící ve vedení firem.“*

Čtvrtá kategorie nám ukazuje, že oba studenti mají zájem o uplatnění na trhu práce. Jeden z nich je ve fázi, kdy právě kvůli budoucímu uplatnění zvažuje změnu oboru. Druhý z nich už teď má vidinu nějakého pracovního uplatnění a je na něm, kterou variantu si zvolí. Koordinátoři center se shodují na tom, že uplatnění u osob se zrakovým postižením lze možné najít a také v poměrně velkém spektru pracovních pozic.

5 Diskuse

V této části práce provedeme interpretaci dat a diskusi jednotlivých výzkumných otázek s cílem vyvodit určité lokálně platné závěry. Výstupy práce nelze vzhledem ke kvalitativní strategii zobecnit. Také se částečně vrátíme k teoretickým poznatkům, které uvádíme v prvních kapitolách této práce. Nejdůležitějším bodem je zodpovězení výzkumných otázek, které jsme si stanovili v úvodu práce. Rozhovory byly podrobeny analýze a kódování a na základě toho jsme získali odpovědi na tyto výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké charakteristiky má vysokoškolské studium studentů se zrakovým postižením z hlediska jejich podpory? Mezi další výzkumné otázky řadíme:

1. Jak ovlivnil/ovlivňuje výběr oboru charakter studia a míru potřebné podpory?
2. Jakou podporu studenti se zrakovým postižením skutečně využívají a v jaké míře?
3. Jaký je celkový studijní komfort studentů se zrakovým postižením (bydlení, stravování, samostudium, spolužáci apod.)?
4. Jakou roli hraje v rámci vysokoškolského studia rodina/rodiče?

V rámci **první výzkumné otázky** se chceme zaměřit na to, jakým způsobem ovlivnil/ovlivňuje výběr oboru charakter studia a popřípadě míru potřebné podpory. Domníváme se, že dnes je situace daleko lepší, než tomu bylo dříve. Právě to zmiňují Pastieriková a Růžička (2016) ve své publikaci následovně. Základním principem je rovné postavení studentů se specifickými potřebami. Autoři se domnívají, že i přesto, že se míra dostupnosti vysokoškolského prostředí každým rokem zvyšuje, vysoké školy mají mnohdy stále rezervy v přístupu ke studentům se speciálními potřebami. Stupňují se tak nároky na poskytování kvalitních služeb. Pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami je připravena síť pomoci, ať už se jedná o pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra či centra pomoci při studiu na VŠ. (Fischer, 2014)

Zásadní body při rozhodování o výběru oboru uvádí Ludíková (2006, 2014). Je důležité věnovat pozornost především vhodnosti oboru vzhledem k typu zrakového postižení, předpokladům pro studium vybraného oboru. V neposlední řadě myslet i na možnost dalšího uplatnění po ukončení studia. Jedinci ucházející se o studium na univerzitě by se měli také

zajímat o to, do jaké míry je při studiu daného studijního oboru nezbytné zrakové vnímání. Vývoj technologií se natolik zlepšil a neustále se vyvíjí, že jedinec se zrakovým postižením dobře dokáže kompenzovat nedostatky ve zrakové percepci. Slova autorky Ludíkové doslova potvrdil jeden z našich respondentů. Velkou část maturitního ročníku věnoval samotnému výběru studia. Z naší bakalářské práce, kde jsme na něj vytvářeli kazuistiku, víme, že jeho zaměření bylo dlouho přírodovědné, konkrétně jej zajímala biologie. Postupem času se obával právě toho, že studium na vysoké škole v biologické oblasti by bylo velmi náročné, až nemožné. Zjišťoval si možnosti i na daných univerzitách. Začal tak přemýšlet spíše o humanitních oborech, což nám potvrdil i v našem rozhovoru, kde uvedl, jaké přihlášky si nakonec podával. Usoudil, že speciální pedagogika by pro něj mohla být vhodná a považoval ji za univerzální. Jeho finální výběr byla tedy speciální pedagogika a sociální práce. Více byl však nakloněn speciální pedagogice, protože na oboru sociální práce byly hned v prvním ročníku praxe, což představovalo pro studenta nekomfortní situaci. Naopak náš druhý respondent měl vizi už na střední škole, že se chce věnovat informatice. Podařilo se mu najít v blízkosti svého bydliště na dané univerzitě obor, na který se posléze dostal. V jeho výběru byla aplikovaná informatika a informatika, pro kterou se rozhodl. Uvedl, že jiné možnosti ani nezvažoval. Musíme říci, že právě studium informatiky je u osob se zrakovým postižením častou volbou. Tolik neřešil jako první respondent, zda jsou nějaké oblasti, které by byly pro něj obtížně zvládnutelné.

Zároveň pro jejich výběr studijního oboru byla důležitá vzdálenost od místa bydliště. Student č. 2 si vybral dle něj tu lehčí variantu a to tedy pedagogickou fakultu. Měl informace o tom, že právě tam je studentů se speciálními vzdělávacími potřebami nejvíce. Oba respondenti zmínili, že věděli o fungování center pomoci před zahájením studia. Podpora z této strany pro ně byla důležitá. Měli se na koho obrátit, s kým v případě potřeby komunikovat. Co se týká potřebné podpory, domníváme se, že oba respondenti využívají během svého studia podporu adekvátní jejich zrakovému postižení a jedná se spíše o základní výčet služeb.

Zmíněnou podporou navazujeme na naši **druhou výzkumnou otázku** a to, jakou podporu studenti se zrakovým postižením skutečně využívají a v jaké míře. To jakou budou mít poskytované služby podobu, závisí především na samotných studentech. Největší roli mají specifika jejich zdravotního postižení a osobnostní charakteristiky. (Vitásková, Ludíková, Suralová, 2003) To, že využívání podpory je individuální, nám potvrdili i koordinátoři pro osoby se zrakovým postižením. Zároveň uvedli, že více se to odvíjí od toho, na co je daný student zvyklý. Cílem centra i koordinátora by mělo být studenta motivovat

k co největší samostatnosti. Příkladáme výstižnou výpověď jednoho z koordinátorů: „*Nevidomí či slabozrací dokážou být samostatní jako kdokoliv jiný, jen k tomu vede obtížnější cesta, při které kromě běžných překážek překonávají i ty související se zrakovým postižením.*“

Jedinci se zrakovým postižením spolupracují s průvodcem a vzdělaným vysokoškolským poradcem. Jejich požadavky směřují především do oblasti technického a materiálního zázemí. Konkrétněji se jedná o hardwarové a softwarové vybavení, digitalizace textů – převod do Braillova písma, zvětšování studijních materiálů, speciální tiskárny a další. (Ludíková, 2014)

Pouze jeden z našich respondentů využíval asistenci, a to v případě promoce a dokonce zahraniční stáže. V rámci zahraniční stáže mu asistoval jeho spolužák, ale za podpory centra. Vzhledem k tomu, že se na svůj obor dostal bez přijímacích zkoušek, s centrem pomoci až v úvodu studia konzultoval, jakým způsobem může jejich podpora probíhat, co by vyhovovalo jemu a jak obecně vypadá podpora u osob se zrakovým postižením. Většinou využíval digitalizaci materiálů, navýšení času, prostorovou orientaci. Druhý respondent už měl specificky upravené přijímací zkoušky, které psal na počítači s navýšeným časem. Centrum s ním konzultovalo i to, na jaké podmínky je zvyklý, tak aby počítač byl připravený a co nejvíce podobný tomu, které programy sám využívá. Tuto možnost hodnotil student velmi pozitivně. Další potřeby během studia řešil přímo s poradkyní na příslušné fakultě. Využil rovněž služby prostorové orientace, digitální knihovny, zápis předmětů a na termíny zkoušek, technickou podporu.

Ve třetí výzkumné otázce zkoumáme celkový studijní komfort studentů se zrakovým postižením. Z výpovědí respondentů se zrakovým postižením můžeme konstatovat, že s průběhem studia jsou spokojeni. Na nic zásadního si nestěžovali. Jeden z dotazovaných zmínil spíše nepříjemné situace. Například při seznamovacích aktivitách, kde je důležité zapamatování si obličejů svých spolužáků nebo při některých zadaných úkolech, kde měl například natáčet video. Na druhou stranu tyto záležitosti jen uvedl, ale například s centrem pomoci dále neřešil, ani s příslušným vyučujícím. Zastával ten názor, že si nějak poradí nebo požádá o pomoc rodinu. Až v momentě, pokud by se to opravdu nedařilo, tak by se na centrum obrátil. Velmi kladně hodnotí služby center pomoci, které jim jejich studium v mnohých oblastech usnadňují. Ludíková a Finková (2013) uvádějí, že nejlépe vyhovujícím stavem v období dospělosti osob se zrakovým postižením je co největší samostatnost. V tomto kontextu rozumíme samostatnost v oblasti sebeobsluhy, prostorové orientace, bydlení,

uplatnění na trhu práce, také sem můžeme zařadit trvalý partnerský vztah a děti. (Ludíková, Finková, 2013)

Jeden ze studentů bydlí u rodičů, takže prozatím nemusel řešit ubytování na internátu nebo na jiném bytě. Druhý bydlí poprvé mimo svůj domov a známé prostředí, samostatnost však zvládá dobře, celkové pohodě přispívá i to, že bydlí se svým spolužákem z gymnázia. Dokonce zmínil, že se naučil vařit jednoduchá jídla a celkově si stravu řeší spíše sám, nejenom vzhledem k aktuálním cenám v menze.

Ve spojitosti s celkovým studiem nás zajímalo, zda studenti vyhledávají psychologickou, popřípadě psychoterapeutickou/psychiatrickou pomoc. V tomto případě se jedná spíše o jednotky až desítky studentů. Pozitivní je ten fakt, že studenti mají možnost využít pedagogicko – psychologických poradců, kteří konzultují otázky týkající se strategie učení, plánování studijních aktivit. V případě psychoterapeutické pomoci jsme mohli vidět odlišné postupy jednotlivých center. V jednom případě psychoterapeutickou pomoc centrum poskytuje, pokud se jedná o studenty, kteří spadají i do jiných kategorií, např. student se ZP + psychické onemocnění. Ve většině případů je studentům doporučeno se obrátit na další odborníky. Druhé centrum se snaží vyhovět těm studentům, kteří využívají jejich služeb a především nemají domluveného svého psychologa. Co se týká psychiatrické pomoci, takovou službu centra neposkytují a předávají kontakty na volné psychiatry v okolí.

Čtvrtou výzkumnou otázkou zjišťujeme, jakou roli hraje rodina/rodiče ve studiu osob se zrakovým postižením. Většina osob se zrakovým postižením nepotřebuje, aby o ně někdo pečoval, ale hovoří o rovnocenných podmínkách pomáhající překonat a minimalizovat handicap. Hlavním cílem je tak vyrovnání kvality života s intaktními. (Jesenský, 1992) Ve všech našich rozhovorech můžeme vidět, že role rodičů je v celém studiu velmi podstatná. Jsou to právě oni, kteří své děti celý život podporovali a k tomu patří i vysokoškolské studium. Oba studenti podporu svých rodičů mají. Převážně se jedná o finanční stránku a celkovou podporu. Role rodičů by měla být stejná jako u všech ostatních studentů. Být svým dětem nablízku, podporovat je, pomoci při důležitých rozhodováních. Neměli by například komunikovat s jednotlivými vyučujícími nebo dalšími pracovníky místo nich. Jedinci se zrakovým postižením znají míru svých potřeb, jsou schopni je definovat jak ve vztahu ke společnosti a jejím možnostem, tak ke svým schopnostem. Je pro ně stěžejní, aby spolehlivě fungovaly opatření a služby ve společnosti napomáhající nezávislosti. Nezávislost je úzce spojena s rozvojem osobnosti. (Jesenský, 1992)

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké charakteristiky má vysokoškolské studium studentů se zrakovým postižením z hlediska jejich podpory. I přes nízký počet respondentů se domníváme, že se nám podařilo nahlédnout do aktuálního působení studentů se zrakovým postižením na VŠ a zmapovat tak jejich podporu ze strany center pomoci. Soustředili jsme se na dvě největší moravské univerzity a jejich příslušná centra. Můžeme konstatovat, že stanovené dílčí otázky nám postupně na hlavní cíl poskytovaly odpovědi, které jsou v úzkém spojení s teoretickou částí práce. Jednou z hlavních charakteristik je zcela nepochybně přístupnost vysokoškolského studia nejen pro jedince se zrakovým postižením. Záleží na jednotlivých univerzitách a především jejich vedení systému podpory. Měli jsme možnost porovnat dva rozdílné studijní obory, jako je speciální pedagogika a informatika. V rámci našeho výzkumu a dvou moravských center pomoci jsme zjistili, že jejich služby fungují dostatečně a zároveň kvalitně. Snaží se studentům se ZP pomoci hned v několika sférách, které jsme zmiňovali výše. Pozitivem je také to, že se mají už před zahájením studia na koho obrátit, konzultovat a mít pomoc už v rámci přijímacích zkoušek. Další charakteristikou, úzce spojenou s předchozí, je rovný přístup ke vzdělávání. Za negativní charakteristiku VŠ studia u osob se ZP považujeme neinformovanost některých vyučujících o daném postižení, zvláště z hlediska možností, jakým způsobem mohou studenti vypracovávat danou práci a úkoly. Do určité míry uvedené negativum kompenzují služby center pomoci.

6 Doporučení pro praxi

V této kapitole a závěru naší práce si dovolíme uvést několik doporučení pro speciálněpedagogickou praxi. Vysokoškolské vzdělávání jedinců nejenom se zrakovým postižením je aktuální téma a na základě našeho výzkumu nám vyplynulo několik doporučení.

Prvním z nich je jednoznačně spolupráce s centry pomoci. Vnímáme je jako podstatnou součást vysokoškolského studia u studentů se zdravotním postižením. Spolupráce s nimi studentům poskytuje při studiu komfort a celkovou podporu. Z výše uvedeného je zřejmé, že spolupráce je vhodná už při výběru studijního oboru nebo v rámci přijímacích zkoušek. Ze strany studentů je vhodné na případný problém či nevyhovující situaci upozornit v počátku, tak aby mohla být včas změněna.

Druhé doporučení vztahujeme na oblast komunikace. Myslíme tím nejenom komunikaci studentů a center pomoci, ale především oblast vyučující a studenti, popřípadě vyučující a pracovníci center pomoci. Upozorňujeme tak na fakt, že vyučující nemusí mít dostatek informací o daném zrakovém postižení a dochází tak k nepříjemným situacím pro obě strany. Ze strany vyučujících doporučujeme se více informovat u daného studenta, co je pro něj přijatelné z hlediska provádění zadaných úkolů a prací. Díky vzájemné spolupráci bude poskytování služeb center pomoci v co nejlepší kvalitě.

Jsme si vědomi faktu, že naše práce je vzhledem k počtu respondentů pouhým náhledem do průběhu vysokoškolského vzdělávání studentů se zrakovým postižením.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá vysokoškolským studiem osob se zrakovým postižením. Studenti nejenom se zrakovým postižením jsou dnes již běžnou součástí vysokoškolského vzdělávání. Hlavním záměrem práce bylo nahlédnout, jak probíhá studium osob se ZP, a to zejména jejich spolupráce s centry pomoci.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části vycházíme ze studia odborné literatury. První kapitola teoretické části je základním vhledem do problematiky zrakového postižení, které jsme terminologicky vymezili. Také jsme uvedli klasifikaci a vliv zrakového postižení na osobnost jedince, a to jak působení faktorů vnějších i vnitřních. Druhá kapitola je věnována období adolescence a dospělosti. Problematika je zvolena vzhledem k praktické části, kde popisujeme dosavadní cestu studiem jedinců v tomto věkovém období už od výběru studijního oboru v maturitním ročníku. Kromě primárního vymezení jsme ke každé vývojové fázi připojili zrakové postižení. Shrnujeme tak úskalí, se kterými se osoby se ZP potýkají. Následně jsme se věnovali třetí a tedy poslední kapitole, a to terciárnímu vzdělávání. V této kapitole se dotýkáme nejenom samotného přístupu ke vzdělávání v České republice, jeho zákonitostmi, ale se soustředíme na již zmíněné vysokoškolské studium osob se zdravotním postižením. Hlavní část této kapitoly tvoří popis dvou moravských center pomoci a jejich působení při univerzitách.

V praktické části plynule navazujeme na část teoretickou. Přibližujeme prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru studium dvou jedinců se zrakovým postižením na vysoké škole, podmínky podpory center. Nechybí ani vyjádření koordinátorů pro osoby se zrakovým postižením z center pomoci. V rámci výzkumného šetření jsme tak uskutečnili rozhovory se čtyřmi respondenty v online prostředí. Záměrem bylo analyzovat podmínky vysokoškolského studia osob se zrakovým postižením, využívajících center podpory. V úvodu praktické části byla popsána metodologie kvalitativního výzkumu včetně definování hlavního výzkumného cíle práce a výzkumné otázky, která byla dále rozpracována do čtyř dílčích otázek. Výzkumné otázky zodpovídáme v diskusi. Získané informace z rozhovorů jsme zpracovali prostřednictvím metody otevřeného kódování. Zvolili jsme čtyři hlavní kategorie a v nich několik kódů. Na výzkumné otázky se nám podařilo odpovědět.

Cíl naší práce je v úzké spojitosti s hlavní výzkumnou otázkou. Domníváme se, že se nám podařilo zmapovat situaci jedinců se zrakovým postižením na dvou moravských

univerzitách. Můžeme vidět, že studenti jsou za podporu center rádi a považují ji za nezbytnou součást jejich fungování na univerzitě. Naši respondenti se pro studium rozhodli zejména pro lepší uplatnění na trhu práce, ale také proto, že je spojovalo předchozí studium na gymnáziu. Jak sami uvedli, pokračování ve studiu se nějakým způsobem předpokládá. Vzhledem k našim získaným datům můžeme říci, že podpora studentů se zrakovým postižením na dvou moravských univerzitách je na velmi dobré úrovni.

POUŽITÉ ZDROJE

Tištěné knižní zdroje

- BENEŠ, Pavel a Martin VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogy*. Brno: Paido, 2017.
- BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3.
- HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. 2.vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- FINKOVÁ, Dita. *Edukace jedinců se zrakovým postižením v kontextu kvality vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3262-5.
- FINKOVÁ, Dita a Libuše LUDÍKOVÁ. *Specifika v přístupu k dospělým a seniorům se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3743-9.
- FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika RŮŽIČKOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1857-5.
- FISCHER, Slavomil. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální: učebnice pro studenty učitelství*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-792-7.
- RÖDEROVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
- INDRÁK, Antonín. *Psychologické základy vzdělávání dospělých*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2718-8.

JESENSKÝ, Ján. *Rehabilitace zrakově postižených a způsoby její realizace*. Praha: Společnost nevidomých a slabozrakých, 1992.

JESENSKÝ, Ján. *Základy komprehenzivní tyflopédie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-329-8.

KALEJA, Martin. *Podpora terciárního vzdělávání studentů se specifickými vzdělávacími potřebami na Ostravské univerzitě v Ostravě*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7464-174-9.4

KIMPLOVÁ, Tereza. *Ztráta zraku: úvod do psychologické problematiky*. Ostrava: Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-917-9.

KIMPLOVÁ, Tereza a Marta KOLAŘÍKOVÁ. *Jak žít s těžkým zrakovým postižením?: souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-831-3.

KOVÁŘOVÁ Renata. *The Possibilities of Education of Students with Special Needs at Universities in the Czech Republic Aiming at the University of Ostrava in Ostrava. The New Educational Review*. 2014, 36, s. 303–311.

KRHUTOVÁ, L. IN MICHALÍK, J. a kol. *Osoby se zdravotním postižením - speciálně pedagogické aspekty komunikace*. 1. vyd. [Česko: Pardubická tiskárna Silueta], 2010. ISBN 978-80-86417-09-7.

KVĚTOŇOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.

KVĚTOŇOVÁ, Lea, ed. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálněpedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-141-6.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

- LUDÍKOVÁ, Libuše. *Integrace žáků se zrakovým postižením*. In VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0698-5. s. 179-206.
- LUDÍKOVÁ, Libuše. *Student se zrakovým postižením na vysoké škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4215-0
- LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie - Andragogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1191-1
- LUDÍKOVÁ, Libuše, Dita FINKOVÁ a Kateřina KROUPOVÁ. *Teoretická východiska speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3700-2.
- LUDÍKOVÁ, Libuše, Jiří LANGER a Lucia PASTIERIKOVÁ. *Centrum podpory studentů se specifickými potřebami na Univerzitě Palackého v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4612-7.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upr.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MÁSILKO, Lukáš., a kol. (nedatováno). *Studenti se specifickými nároky ve výuce*. Masarykova univerzita.
- NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-174-3
- PASTIERIKOVA, Lucie, Michael RŮŽIČKA. *Inclusion in univesities in the Czech Republic*. Inted 2016 Proceedings. p. 383-389.
- PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 4., V nakl. Portál 3. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-608-x.
- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.
- RÖDEROVÁ, Petra. *Edukace osob se zrakovým postižením v osobnostním pojetí*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8091-1.

RŮŽIČKOVÁ, Kamila a Jitka VÍTOVÁ. *Vybrané kapitoly z tyflopédie a surdopedie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-424-3.

SALMINEN, Anna-Liisa; KARHULA, Maarit E. Young persons with visual impairment: Challenges of participation. *Scandinavian journal of occupational therapy*, 2014, 21.4: 267-276.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Úvod do vývojové psychologie*. Vyd. 4. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. ISBN 978-80-7435-115-0.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.

ŠIMÍČKOVÁ - ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Anna PETŘKOVÁ. *Psychologie dospělých: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 33-34

VÁGNEROVÁ, Marie a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Psychologie handicapu*. Vyd. 2. opr. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-765-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Univerzita Karlova, 1995. ISBN 807184053X.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy obecné psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-283-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, s. 367-374.

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0698-5.

VITÁSKOVÁ, Kateřina, Eva SOURALOVÁ a Libuše LUDÍKOVÁ. *Zefektivnění studia a profesního uplatnění handicapovaných studentů na vysokých školách*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. Účelové publikace (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0621-7.

YILDIRIM, Serap, et al. The benefits of regular physical activity on hearing in visually impaired adolescents. *Eur J Basic Med Sci*, 2013, 3.1: 17-21.

Internetové zdroje

Centrum podpory studentů se specifickými potřebami. Studenti se zrakovým postižením [online]. [cit. 2022-12-25]. Dostupné z <https://cps.upol.cz/pro-studenty/zrak/>

HANOUSKOVÁ, Michaela. Středisko Teiresiás - Služby Masarykovy univerzity studentům s postižením. *Knihovna plus* [online]. 2009, č. 1 [cit. 2022-12-27]. Dostupný: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus91/hanous.htm>>. ISSN 1801-5948

HANOUSKOVÁ, Michaela. Teiresiás aneb služby pro student se specifickými nároky na Masarykově univerzitě. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy* [online]. 2011, 25 (4) [cit. 2022-12-27]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <https://duha.mzk.cz/clanky/teiresias-aneb-sluzby-pro-studenty-se-specifickymi-naroky-na-masarykove-univerzite>

KREJČOVÁ, Dana, Zvolský, Miroslav a Šárka Daňková. *Příprava české verze 11. Revize mezinárodní klasifikace nemocí.* [online]. [cit. 2021-12-25]. Dostupné z https://www.creativeconnections.cz/medsoft/2021/Medsoft_2021_Krejцова.pdf

Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025: schválený usnesením vlády České republiky ze dne 20. července 2020 č. 761. [online] Praha: Úřad vlády České republiky, 2020. [cit. 2022-11-18] ISBN 978-80-7440-255-5.

Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky. Masarykova univerzita, Teiresiás. [online]. [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: <https://www.teiresias.muni.cz/>

Poradenství pro studenty se speciálními vzdělávacími potřebami koordinované Centrem pomoci handicapovaných. [online]. [cit. 2022-12-11]. Dostupné z: http://cph.upol.cz/file/brozura_CJ.pdf

SEZNAM ZKRATEK

VŠ – vysoká škola

SPC – speciálněpedagogické centrum

SŠ – střední škola

ZP – zrakové postižení

ZŠ – základní škola

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Klasifikace zrakového postižení dle WHO

Tab. 2: Struktura zjišťovaných služeb v rámci Střediska

Tab. 3: Kategorie 1 – Volba studia

Tab. 4: Kategorie 2 – VŠ studium

Tab. 5: Kategorie 3 – Sociální interakce

Tab. 6: Kategorie 4 – Uplatnitelnost studentů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru, respondent 1

Příloha č. 3 – Přepis rozhovoru, respondent 2

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Souhlasím a svým podpisem dávám svolení ke spolupráci a umožnění výzkumného šetření v rámci zpracování kvalifikační práce (diplomové práce) Bc. Markéty Parolkové (dále výzkumník). Výzkumný projekt je zaměřen na vysokoškolské studium osob se zrakovým postižením, jeho hlavní charakteristiky, především z hlediska jejich podpory.

Tato dohoda o spolupráci je zpracována ve dvou původních vyhotoveních, tudíž jeden obdrží zkoumaný jedinec a druhý obdrží Bc. Markéta Parolková, výzkumná pracovnice.

V Okrouhlé, dne _____

.....

Bc. Markéta Parolková
výzkumná pracovnice

V _____, dne _____

.....

Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru, respondent 1

Jedná se o redigovanou transkripci rozhovoru s jedincem se zrakovým postižením.

Vynecháváme mimoslovní projevy. Jména osob a míst byla z etických důvodů změněna.

Datum realizace: 22. 2. 2023, online videohovor v aplikaci Teams

Délka hovoru: 40 min

V rozhovoru uvádíme: V – výzkumník, R – respondent

V: Dobrý den, jsem ráda, že se nám podařilo spojit. Slyšíme se dobře?

R: Dobrý den, ano slyšíme. Omlouvám se za mírné zpoždění, nějak se mi nešlo připojit.

V: Nic se neděje, slyšíme se tedy dobře?

R: Ano.

V: Děkuji, zeptám se hned v úvodu, souhlasíte tedy s nahrávkou rozhovoru pro účely zpracování informací?

R: Ano, souhlasím.

V: Děkuji, tak jenom chvíli vydržte, zapnu tady to nahrávání. Tak mělo by to být, pro jistotu se nám tady i ukazuje, že nahrávání probíhá. Můžeme tedy začít?

R: Můžeme.

V: Možná jen, abych vám svou práci na úvod trošku představila. V mailu jsem napsala jen základní informace, tak tedy částečně navazuji na svou bakalářskou práci, kde právě respondent z ní dále pokračuje na vysoké škole. Naskytla se tak možnost dejme tomu porovnat, ale spíše zjistit podmínky studia osob se zrakovým postižením na vysoké škole. Takže vy jste ten druhý respondent. Jsme obecně orientováni na dvě největší moravské univerzity. To je z mé strany asi nějaký ten úvod. Chtěl byste se na něco zeptat? Zajímá vás něco?

R: Ne, myslím, že není potřeba.

V: Jestli by bylo možné tedy, zda byste nepopsal své postižení.

R: No, já mám vrozenou zrakovou vadu a jsem prakticky nevidomý. Mám praktickou nevidomost, s tím že na jedno oko nevidím vůbec. Někde na základní škole v 8. třídě se mi odchlípla sítnice, tak od té doby jako nevidím vůbec. Jinak do té doby jsem viděl i na tamto oko, trošku líp, ale pořád to bylo tak v rámci toho co vidím teď.

V: Děkuji, já tedy navážu na to studium té základní školy. Byl jste na běžné škole nebo speciální?

R: Na základní škole jsem byl na speciální zrakové škole a střední už klasicky integrovaný na soukromém gymnáziu.

V: Dobře, děkuji. Tak to byl ten úvod, jinak já mám tady otázky připravené, nemusíme se jich úplně striktně držet. Spíše je to taková osnova pro mě. Tak se na to vrhneme.

R: Dobře.

V: Co vás přimělo ke studiu na vysoké škole? Bylo to něco, co jste si říkal, že je to v uvozovkách automatické pokračování po tom gymnáziu nebo jak tomu bylo?

R: Tak ono už na základní škole mi říkali, že když člověk jde na gymnázium, tak se předpokládá, že půjde na vysokou školu, ale hlavně, já jsem chtěl dělat informatiku a na gymnáziu té informatiky moc nebylo, tam jako sice jsme měli hodiny, ale prakticky jsme nic neprogramovali. Spíš to byl samý word, excel a pak tam byla maximálně nějaká teorie trošku. Tak jsem samozřejmě šel na vysokou s tím, že bych se chtěl věnovat IT, takže pro mě to bylo spíše takové přímočaré no.

V: Dobře, děkuji. Co pro vás bylo rozhodující pro samotný výběr univerzity, pak tedy i fakulty, oboru?

R: Rozhodující pro mě bylo místo. První jsem hledal tedy tam, kde jsem chtěl, našel jsem a pak už jsem se ani neobtěžoval nějak hledat dál.

V: Aha, dobře. Takže tím, že už teda tím, že dané město znáte, bylo to jednodušší, i co se týká samotné prostorové orientace?

R: Nemám město úplně tak zmapované, v té době jsem v něm žil tři roky. To až spíš teď jej znám podrobněji. Navíc kurzy prostorové orientace jsem měl až na vysoké škole. Takže do té doby jsem se tak nějak pohyboval, město jsem tak nějak znal, ale sám jsem se úplně moc nepohyboval.

V: Ano, děkuji. Když se vrátím s dovolením ještě zpět k té střední škole, tam jste měl asistenta, nebo jak to probíhalo?

R: Tam jsem neměl asistenta, tam jsem měl akorát nějaký individuální studijní plán, s tím, že jsem měl navýšení času u testů a tak a používal jsem lupy, kompenzační pomůcky. Měl jsem tam ze začátku takovou zapůjčenou stojací lupu. Pak už jsem měl vlastní vyřízenou, kterou jsem používal, jakože jsem měl notebook a lupu. A vlastně tu kombinaci používám dodnes, že mám vlastně tu lupu, která je připojená k počítači.

V: Dobře, tak to jsme se lehce vrátili. Nicméně jsme měli teda tu univerzitu, tím, že byly možnosti ve městě, kde jste chtěl. A co se týká fakulty, tak je to jaká?

R: Je to přírodovědecká.

V: Ano a ten obor, zda můžete upřesnit?

R: Informatika.

V: Takže jdete tedy po stopách té informatiky, výborně, děkuji.

R: Ano, ano.

V: Myslíte si, že byla pro vás jako jedince se zrakovým postižením fakulta připravena?

R: Která, ta vysoká?

V: Ano, teď už zůstaneme jenom u toho vysokoškolského studia.

R: Jo, já si myslím, že ano, protože, zrovna když jsem tam nastupoval, tak zrovna existovalo centrum tak rok, nebo oni teď myslím slavili deset let výročí. Takže to bude dva roky, jo já jsem nastupoval 2013. No prostě nějak tak, už tam to centrum bylo. Tím pádem už bylo s kým komunikovat. Myslím tedy, že byla připravená, zvláště ta přírodovědecká fakulta, co se týká přístupnosti, tak tím, že byla postavená jako nová budova. Tak jsem tím pádem neměl problém.

V: Dobře, takže vaše výuka probíhala převážně v té nové budově? Sama vím, že má fakulta ještě jednu pobočku trošku mimo centrum.

R: Ne, to já jsem měl vždycky výuku na té hlavní budově.

V: Aha, dobře. Takže obor byl jasný a neuvažoval jste o jiné možnosti kromě té informatiky?

R: To byla od začátku informatika. Já jenom potom jsem se rozhodoval, oni tam měli dva obory, jeden aplikovaná informatika a druhý informatika. Tak jsem se pak rozhodl pro tu informatiku.

V: Ano, děkuji. Kde jste získával ty potřebné informace, co se týká ještě vlastně před nástupem na školu? Byly v té době dostatečné na webových stránkách nebo sociálních sítích?

R: Informace jsem hledal na internetu, co se týká té informatiky nebo toho oboru, to jsem hledal na stránkách katedry a šel jsem se podívat na den otevřených dveří. Tam byla taková úvodní přednáška, kde se vysvětlovalo, jak to funguje. A co se týká toho pohledu, jak to funguje u zrakově postiženého, tak tam jsem našel to centrum. Byly tam webové stránky a dokonce myslím tenkrát jsem se tam přes email myslím na něco ještě doptával. Každopádně od začátku studia jsem je tedy kontaktoval a domluvili jsme si schůzku. Řekli jsme si co a jak, co je potřeba, co si mám zjistit, co jakoby potřebuju v těch hodinách a tak dále. Takže to byla taková ta úvodní schůzka. Tak jsme probrali tak nějak všechno, co se týká informativních věcí.

V: Děkuji, takže tedy o prvního momentu s centrem spolupracujete? Není to tak, že byste to zkusil bez něj? Byla to tedy cesta dle vašeho plánu, kterou jste se měl vydat?

R: Ano, prostě přihlásil jsem se, prošel jsem prostě tím řízením a vzhledem k tomu, že jsem šel bez přijímacích zkoušek, tak jsem neřešil nějaké věci kolem navýšení času a tady ty záležitosti, co jsou potřeba. Tak jsem nastoupil tak nějak v tom prvním týdnu, tak tam jsem začal řešit, že vlastně nevím, jaké jsou ty možnosti ve výuce. Kde mi může centrum pomoci

nebo jak to probíhá, to řešení, když je člověk zrakově postižený. Tak proto jsem je kontaktoval. Jinak potom samozřejmě vesměs už jsem si dělal ty věci sám po domluvě s vyučujícími a tak.

V: Super, díky. Já jsem tady teď měla připravené otázky, co se týká přijímacích zkoušek, ale tím, že jste to takhle shrnul, tak už není potřeba to dále rozvádět. Uvedl jste to dané město a univerzitu, o kterou jste měl zájem, nezajímal jste se i o jiné možnosti?

R: Já teď úplně nevím, jestli už jsem to věděl tenkrát. Samozřejmě vím, že vysoké školy ty centra mají, vím o Brnu a vím, že mají spoustu svých aktivit, jako vzdělávací portál a podobně. Víam, že ten obor byl i tady tam teď, ale nevím, jestli v té době předtím. Já jsem prostě hledal informatiku a pak se zajímal o to, jak to funguje, když chce studovat člověk se zrakovým postižením a nějak jsem se dopátral k těm informacím.

V: Dobře, tak to bychom měli takovou tu úvodní část. Půjdeme tedy dál, víte kdo je koordinátorem pro osoby se zrakovým postižením? Předpokládám, že asi ano.

R: U nás je tedy jedna osoba pro všechny fakulty, teda pokud nezměnili strukturu. Celkově jsem vyměnil vlastně tři koordinátory za svou dobu studia.

V: Dobře, děkuji. Můžete se na toho koordinátora obrátit kdykoli v průběhu studia?

R: No, já jsem mohl. Za celou dobu jsem mohl, neměl jsem pocit, že by se mi někdo nějak nevěnoval.

V: To jsem ráda, takže jaké byly ty služby v úvodu vašeho studia, které vám centrum nabídlo? Nebo jednalo se o nějaký možný výčet? Třeba i nějakou pomoc, kterou jste doposud nevyužil?

R: No výčet, znal jsem rámcově. Myslím byl i na webových stránkách, ale teď si nejsem jistý. Každopádně já jsem to řešil právě na začátku toho studia. Teda začnu tím, co jsem využíval. Využíval jsem navýšení času. Nevím, jestli je i službou, že můžu používat kompenzační pomůcky. Potom v některých předmětech jsem později využíval zapisovatelské služby. Využíval jsem digitalizaci materiálu, nějaké knížky, když jsem potřeboval v digitální podobě. Ale nebylo to tak časté. To samé to zapisování, to taky nebylo časté. Jo pak jsem využíval ještě asistenci u státních závěrečných zkoušek. Tam jsem měl asistenta, abych se nemusel moc zaobírat technikou nebo abych se vyhnul nějakým nečekaným situacím. Takže tam jsem ho měl, ale jinak ne.

V: Ano, děkuji za vysvětlení.

R: Jo ještě jednu věc jsem využíval, právě ten zmíněný nácvik prostorové orientace.

V: Ten předpokládám, byl teda v úvodu a pak probíhal třeba i nějak průběžně?

R: Nebyl v úvodu, já jsem, vlastně když jsem nastoupil, první ročník jsem studoval normálně a v zimním semestru v druhém ročníku bakalářského studia jsem začal mít zdravotní problémy s očima a tak. Tak jsem tenkrát častěji chodil k paní doktorce svoji oční a ta mě potom myslím vzala i na zrakovou terapii potom nebo něco takového. A tam jsem se potkal s dotyčnou doktorkou a oni mi tenkrát řekli, že vlastně i jedna ze služeb centra je nácvik prostorové orientace. Nepamatuju si, že bych to věděl předtím, takže to uvádím takhle. V té chvíli mi řekli, že klidně se můžeme domluvit a můžeme se to začít učit. Protože na základní škole jsem prostorovou orientaci neměl a ve chvíli, kdy se mi začala odchlípnout sítnice, tak jsem začal mít předmět, tak mě začali učit Braillovo písmo. Pak tam měla být i prostorová orientace, ale z toho jsme jakoby moc nestihli. To jsem měl tak všeho všudy dvě hodiny. Takže jsem to bral, jakože de facto mě to nikdo nenaučil. Tak jsem byl rád tady za tuto možnost.

V: Aha tak, já na to tedy hned navážu, jak hodnotíte obecně tu spolupráci s centrem?

R: Já, dobře. Nebo nevím, dobrý je za tři, že. Tak vynikající. Neměl jsem žádné problémy, tak no.

V: To jsem ráda. S kým si myslíte, že komunikujete nejvíce? Je to již zmíněný koordinátor nebo jednotliví vyučující už jsou schopni pak s tím centrem komunikovat sami? Někdy tam nastává trošku problém s komunikací ze strany vyučujících. Jak se na to díváte vy?

R: Já jsem vlastně, když se to tak vezme, většinou jsem komunikoval s vyučujícími, a když jsem něco potřeboval, tak jsem komunikoval s koordinátorem, případně v rámci digitalizace, teď už v posledních letech snad dokonce přímo s člověkem, co se věnuje té digitalizaci.

V: Takže když se to tak vezme, tak to nemusí jít čistě přes toho koordinátora? Myslím tím, že to nemusí být ten první krok, ale pokud už máte, jak zmiňujete nějaký kontakt, tak je možné ho využít?

R: No i tak jsem to vždycky bral přes koordinátora. Aby věděl, co se děje a že tu službu využívám nebo tak. Takže vždycky to bylo přes koordinátora, pak se třeba ta komunikace svezla na toho digitalizátora.

V: Dobře, když u té komunikace ještě zůstaneme. Jakým nejčastějším způsobem s nimi komunikujete? Osobní schůzka, email nebo nějaké další možnosti?

R: Nejčastěji emaily.

V: Ano, děkuji.

R: Potom když byly třeba nějaké složitější věci, tak schůzky. To mě ještě přivádí k jedné věci, když jsem říkal ty služby, tak na doktorátu, já jsem byl loni na zahraniční stáži, tak tam jsem

samozřejmě využíval taky asistence a dokonce v zahraničí. Jakože můj spolužák mi asistoval, ale za podpory centra. Takže to jsem si jen tak vzpomněl.

V: Děkuji. Ještě k té komunikaci se samotnými vyučujícími, vycházejí Vám vstříc?

R: Jo, ještě jednou doplním, asistenci jsem měl ještě na promoci. Co se týká, jo vyučující mi vycházeli vstříc, neměl jsem problém.

V: Dobře, jenom to prostředí, budova přírodovědecké fakulty je na tom dobře, dle mého názoru. Myslím z hlediska bezbariérovosti. Nebo vnímáte tam nějaký problém?

R: Na přírodovědecké fakultě ne. Na pedagogické už sem tam ano. Tam když já jsem začínal, tak ona byla v přestavbě, takže pokaždé, když jsem chodil za koordinátorem, tak jsem pokaždé chodil do jiné kanceláře. Tak jsem z toho měl spíše srandu, protože já jsem tam nechodil pravidelně, tak jednou za rok, jednou za dva roky. Tak pokaždé jsem šel jinam za tu dobu. Ale třeba teď naposled, taková zajímavost, hledal jsem čísla dveří a zaprvé ty čísilka jsou takové menší, tak jsem si zapnul na mobilu lupu, přečetl jsem si teda ty malá čísilka, protože jsem přibližně věděl, kde to bude. Teď ty čísla šly jako nahoru a najednou už tam mělo být to číslo, které to mělo být, ta kancelář paní koordinátorky.

V: A nebylo to tam.

R: No a jednou to přeskočilo a začalo to zase od úplně jiného čísla. Nakonec mi bylo řečeno, že to bylo na nějakém lístečku nalepeném na futrech, no tak to jsem nemohl v životě najít.

V: To chápu, mnohdy se o tom číslování taky právě takto hovoří, v tomto smyslu.

R: Oni tam mají dokonce, jako čísla dvojí na těch dveřích se mi zdálo právě že. Jedno je nahoře a jedno je nalepené na těch dveřích. A v té době zrovna, když jsem ji hledal, tak ona zrovna byla nová, tak tam měla ještě jiné jméno. Takže jsem paní doktorku musel zavolat telefonem.

V: Děkuji i za takové objasnění situací.

R: Ale tak já to беру jako takovou vtipnou historku. To číslování na pedagogické fakultě mě úplně nepřesvědčilo. Ale co se týká přírodovědy, tam je to v pohodě, tam je to logicky členěné ty čísla. Tam jsem nikdy neměl najít problém i učebnu, do které jsem šel poprvé, tak jsem ji sám našel.

V: Super, to jsem ráda. Co se týká toho přímo toho centra, tak to je z mé strany všechno asi. Přešla bych postupně na další oblast a to pomoc vaší rodiny. Jak tomu bylo u vás, jakým způsobem vás rodina podporovala nebo stále podporuje? Zda vám pomáhali při zařizování věcí kolem studia.

R: Od začátku jsem si všechny věci zařizoval sám, akorát mi pomáhali hodně v tom, že mě doprovázeli jako asistentské služby po městě a tak, když jsem potřeboval. Pak když už jsem

měl tu prostorovku, tak jsem věděl, jak už to mám dělat, jak si mám vytvářet trasy a to všechno, takže pak už to bylo lepší.

V: Děkuji.

R: Samozřejmě podpora klasicky ve smyslu jakože člověk může bydlet a taková ta klasika, co má každý student asi, nebo většina studentů.

V: Ano, teď možná tím, že jste na doktorandském studiu, tak možná jestli se můžeme vrátit na to magisterské, popřípadě bakalářské studium, jak probíhal váš běžný den v týdnu? Chápu, že každý byl asi jiný, ale tak jestli ho zkusíte popsat.

R: Tak to bylo jak kdy. Často byla ta výuka tak nějak shluklá dohromady. Stávalo se mi třeba, nebo myslím jenom jediný semestr se mi stalo, že jsem měl každý den něco. Ale většinou jsem míval minimálně jeden den úplně volný, že jsem nemusel docházet. A třeba v tom druháku na bakaláři, tak tam bylo jeden semestr, hodně předmětů jsem si zapsal. To bylo třeba, že ve středu jsem šel na osm a skončil jsem v osm večer. A druhý den ve čtvrtek jsem šel zase na osm.

V: Chápu, to muselo být náročné.

R: Ale byly mezitím přestávky a ty jsem využíval tak, že nevím, třeba jsem měl školu od osmi do jedné a pak byla třeba dvě hodiny pauza, tak jsem šel do studovny, tak jsem si udělal nějaký úkol. Pak jsem šel zase dál, jako na přednášku, cvičení nebo seminář. Takže vlastně záleželo na rozvrhání.

V: Dobře, no to máte pravdu. Zeptám se ještě z hlediska té únavy, uvedl jste, že i tu volnou část jste vyplnil prací. Bylo tomu tak většinou nebo jen výjimečně?

R: No jednu dobu toho bylo právě docela dost, to bylo období v tom druháku a tam jsem i shodou okolností začal mít problémy s tím okem. Takže nevím, jestli to má souvislost. Každopádně tam jsem měl ten pocit, že jsem byl pod největší zátěží za celou dobu studia. Na magistrovi už to bylo lepší. Tam už to bylo tak nějak normální. Ta zátěž, tam jsem měl pocit, že je to tak nějak v pořádku. Ale v tom druhém ročníku, hlavně ve druhém semestru tam jsem cítil, že ta zátěž je velká a tam jsem hodně vyplňoval volné chvíle, no prostě jsem využíval možnosti, kdy můžu dělat úkoly a tak.

V: Dobře, rozumím.

R: Co se týká toho, jestli bolely, pálily oči. Tak to dělá v průběhu studia pořád, jakože člověk to někdy přežene, přetíží to, že musí myslet na odpočinky, popřípadě kapat oči a tak.

V: No právě, to mě překvapilo, že jste nezmínil ten odpočinek. Ten rozvrh, stejně jak říkáte, pravděpodobně z velké míry závisí na rozvrháních. Chodil jste na všechny přednášky, nebo měl jste v tomto ohledu nějaké úlevy? Nebo byla možná vyšší absence?

R: Možná vyšší absence byla myslím možná, v prvním ročníku jsme museli mít třeba na cvičeních 70 % nebo tak nějak, ale já jsem chodil vždycky na všechno, takže já jsem byl spíš člověk, který tam vždycky přijde a poslechne si to. Tam přece jenom to není úplně zátěž na oči, když jenom poslouchám. Nebo případně se jako podívám na nějakou tu prezentaci. Ale záleželo to zase předmět od předmětu. No, a když jsem třeba měl ten předmět mezi, když jsem to využíval na nějaké programování, tak jsem samozřejmě dělal pauzy podle toho, jak to člověk cítí v těch očích. Jo to, ono když delší dobu čtu, tak já mám nystagmus, tak se mi oko hodně klepe, tak se číst moc nedá. Tak už to pak nemá cenu.

V: Děkuji za odpověď. A co se týká samotné cesty do školy, to se lehce vrátíme k tomu pohybování po městě. Volil jste hromadnou dopravu nebo jste chodil pěšky? Nebo jak velká byla vzdálenost od ubytování?

R: Velká nebyla, já jsem vesměs buď šel pěšky, nebo hromadnou dopravou, tramvají.

V: Ještě se vrátím zpět k těm studijním materiálům, tam jste říkal, že až tak často nebyl potřeba ten převod do vhodné podoby. Tak co vám vyhovovalo nejvíce? Nahrával jste si přednášky, nebo psal jste si poznámky sám?

R: Jo, dá se říct, že jsem si psal poznámky, protože ono záleželo, teda zase předmět od předmětu. Když to byl předmět, který neměl vůbec žádné slidy a byl psaný pouze na tabuli, tak jednu dobu jsem si to zkoušel zapisovat, ale nestíhal jsem to. Tak potom jsem využíval zapisovatele na tento typ předmětu. Kdy prostě zápis byl jenom čistě na tabuli a nebyly k dispozici prakticky žádné jiné materiály, kromě knížek samozřejmě a tak. Pokud byly slidy, což byla většina případů, že byla prezentace, tak jsme ji vždycky měli k dispozici, až na výjimky. Tak to jsem si ji stáhl a měl jsem lupu, takže jsem se díval na tu prezentaci a pokud se psalo něco na tabuli vedle jako příklad nebo tak, tak jsem si to vyfotil. Jo jeden předmět třeba byl, jako že vyloženě prezentace nebyla možná zaslat nikomu. To bylo asi schválně, tak tam jsem to řešil tak, že jsem si to vyfotil a pak jsem to poslal centru, ať mi to převedou na text. Takže jsem to řešil různě.

V: Ano, dobře.

R: Nicméně většinou byly k dispozici nějaké studijní materiály, buď skriptu, nebo prezentace.

V: Dobře, takže můžeme říci, že nejvíce v rámci studia využíváte ten notebook s tou lupou připojenou k němu?

R: Ano, ano.

V: Zajímal jste se i o jiné pomůcky, které byste mohl využít, třeba i z toho centra? Nebo je tohle kombinace, která je pro vás dostačující a hlavně vám vyhovuje?

R: Tohle je kombinace, která mi vyhovuje. Jinak samozřejmě z pomůcek využívám ještě hůlku a vysílačku na majáčky, ale to nevím, jestli souvisí úplně se studiem.

V: Dobře.

R: To je asi taková obecná věc spíš.

V: Od pomůcek se dostaneme k průběhu samotných zkoušek. Existují nějaká pravidla, která vymezují podmínky nebo možnosti úprav?

R: Vždycky to bylo tak, že já i vyučující jsme předpokládali, že průběh zkoušky budu mít klasický, stejně tak jako všichni ostatní. A pokud jsem o něco potřeboval požádat, jako používání lupy nebo navýšení času, tak jsem si požádal. Jinak jsem procházel všemi zkouškami úplně stejně, tak jako ostatní. Dá se říct.

V: Dobře. Ještě jsem zapoměla k tomu ubytování, jak jste to řešil? Byt, koleje?

R: Já jsem bydlel doma.

V: Jo takhle.

R: To je ta podpora no, že jsem bydlel u rodičů.

V: Jasně, děkuji. Nabízela škola nějaké sportovní aktivity nebo podobné využití?

R: Jo, asi nabízela. Ale já jsem o to neměl zájem. Já sportovat moc nemůžu vzhledem k tomu zrakovému postižení, že mám křehkou tu sítnici, tak třeba nemůžu cvičit, nemůžu běhat a tady ty věci. Takže sport moc úplně pro mě není.

V: Děkuji. Teď už nás čeká úplně poslední oblast a to sociální interakce, vzájemné vztahy mezi spolužáky a tak. Jak se k vám stavěli vaši spolužáci? Nebo jak jste to vnímal? Třeba i rozdíl mezi prvními roky a teď?

R: Tak moje vnímání je takové, že čím vyšší ročník, tím to bylo lepší. Jakože čím míň nás bylo. Na začátku nás bylo 150, tak třeba s některýma jsme se znali od vidění nebo tak, ale prakticky jsem se s nikým moc nebavil. Dělal jsem si svoje a ze začátku jsem tam měl svoje spolužáky ze střední. Ale po prvním semestru už tam nebyli, takže jsem tam zůstal sám. Bavil jsem se s těma spolužákama, které jsem poznal třeba po hlase nebo tak. Ale nebylo to tak intenzivní, jak pozdější roky třeba. Tam třeba s jedním spolužákem jsem se začal setkávat i mimoškolně v rámci nějakých aktivit. Tam se to zlepšovalo. A samozřejmě na doktorátu, tam už je to jinak, tam se známe všichni. Už je to takový bližší kolektiv bych řekl.

V: Výborně, super, to jsem ráda, že to má zlepšující tendenci. Seznámil jste se ještě s někým, kdo by měl třeba jiné zdravotní postižení? Nebo i konkrétně zrakové postižení?

R: Během studia?

V: Ano. Nejenom z vaší fakulty třeba.

R: No přímo v rámci studia asi úplně ne. Nebo vím, že tam byl spolužák nebo minimálně jeden vozičkář. Ale neznal jsem se s ním osobně, ale bylo to taky v těch prvních letech, kdy jsme chodili na přednášky a bylo nás tam hodně. Takže vím, že tam takový student byl. Víc jsme se spolu nebavili. Ale jinak, leda teď jsem se seznámil s přítelkyní a ta je z jiné fakulty a je zrakově postižená. Tak to nebylo sice v rámci studia, ale chodí na stejnou vysokou školu jako já.

V: Dobře, to je fajn. Máte zkušenost s předsudky, ať už ze strany spolužáků nebo třeba vyučujících?

R: No, jaké typy předsudků?

V: Ve smyslu třeba, že budete mít studium jednodušší, nebo máte nějaké výhody oproti nim.

R: Osobně ne, pokud ano, tak mi to neřekli napřímo. Nepamatuju si to.

V: Dobře, to se pojí i částečně s diskriminací. Cítil jste se někdy diskriminován?

R: Ani ne, spolužáci byli na mě hodní. Tam jako jsem necítil nějaký problém.

V: To jsem ráda a poslední, co se týká toho studia jako takového, myslíte si, že je nějaká věc, o které jste v úvodu nevěděl, a teď si myslíte, že by vám pomohla? Nebo že by vám něco ty první roky mohlo ulehčit?

R: Nevím, teď. Asi ne. Předměty se změnily, takže nevím, jestli se dají srovnávat. Neměl jsem třeba akorát rád, ale zase, to nevím, to se nezměnilo, to záleží od vyučujícího. To jsem říkal myslím i jinde, že jsme měli programovací předmět a byl to seminář, řekla se nějaká teorie, pak se dal úkol a měli jsme ho do konce hodiny udělat. A kdo to nestihl, tak nedostal bod a na konci semestru jsme měli mít určitý počet bodů, abychom to splnili. Tak samozřejmě tam byl pro mě problém u toho navýšení času, tam jsem se cítil trošku pod tlakem. A tak nakonec jsme to nějak vyřešili. Ale to právě nevím, jestli by mi to tenkrát něco ulehčilo. Asi ne.

V: Právě v tomto a nejenom v tom vidím tu informatiku jako velmi náročnou. Takže ten čas, jakým způsobem jste to řešili? I co se týká třeba zadané práce na doma? Měl jste dny navíc?

R: Já jsem měl stejný čas jako ostatní. Nikdy jsem o prodloužení nežádal, takže nevím. A co se týká třeba toho, když to bylo na té hodině, tak tam vyučující to řešil tak, že se třeba podíval do toho mého kódu a zhodnotil, zda se ubírám dobrým směrem nebo to by trvalo chvilku a už bych to dodělal, tak řekl, že dobrý, že mi to uzná.

V: Jo takže i taková vstřícnost ze strany učitele.

R: Ano, zase to nebylo jako, že by mi to dával automaticky, taky se stávalo, že já jsem si myslel, že k tomu spěju, ale nedal mi bod. Takže nebylo to vždy, ale bylo to vstřícné. Ono to asi jinak vyřešit nešlo, pokud jsme měli mít všichni stejné podmínky.

V: Chápu. Jestli jsem to dobře pochopila, tak hned po gymnáziu jste šel na bakalářské studium, pak magisterské a teď jste na doktorandském nebo proběhl ještě nějaký jiný obor? Nebo je to pořád informatika?

R: Ne, přesně takto to šlo.

V: Dobře a moje úplně poslední otázka. Co plánujete po dokončení studia, nebo máte v plánu ještě nějaké pracovní nabídky už teď?

R: Tak nabídky myslím průběžně tak nějak chodí do mailu, někam na LinkedIn, to je otázka no. Buď někam do praxe, pokud to půjde nebo zůstat na katedře. Ještě teď nevím, jestli půl na půl, jestli to půjde. Nebo jestli rovnou jenom do praxe. Sám ještě nevím, každopádně bych rád někde potom pracoval.

V: Chápu, děkuji. Z mé strany je to všechno. Chcete vy se na něco zeptat nebo něco doplnit?

R: No tak třeba kolik máte respondentů.

V: Dělán kvalitativní výzkum, takže jste to vy a ještě jeden student a pak mám rozhovory s koordinátory osob se zrakovým postižením, právě z center pomoci.

R: Jo takhle, děkuji.

V: Já děkuji za vaši ochotu a čas. Vůbec souhlasit s výzkumem. Jsem ráda, že se nám podařilo sladit časové možnosti a mohli jsme to uskutečnit. Ještě jednou děkuji za váš čas a ochotu.

R: Není zač. Kdyby bylo potřeba něco doplnit, klidně mě pak kontaktujte.

V: Děkuji moc. Hezký zbytek večera a nashledanou.

R: Nashledanou, i vám.

Příloha č. 3 – Přepis rozhovoru, respondent 2

Jedná se o redigovanou transkripci rozhovoru s jedincem se zrakovým postižením.

Vynecháváme mimoslovní projevy. Jména osob a míst byla z etických důvodů změněna.

Datum realizace: 26. 2. 2023, online videohovor v aplikaci Skype

Délka hovoru: 51 min

V rozhovoru uvádíme: V – výzkumník, R – respondent

V: Dobrý večer, jsem ráda, že se nám podařilo spojit. Slyšíme se dobře?

R: Dobrý den, ano slyšíme.

V: To jsem ráda. Zeptám se tedy hned v úvodu, souhlasíš s nahráváním video rozhovoru pro účely zpracování informací?

R: Ano samozřejmě.

V: Tak můžeme jít na to? Ty otázky mám rozdělené do takových tří hlavních oblastí a to samotný výběr studijního oboru, centrum pomoci, studium a podpora rodiny.

R: Dobře.

V: Tak my tím, že se známe z období působení na střední škole, tak já už se znovu nebudu ptát na tvoje předchozí studium, to už jsme rozebírali podrobně i v rámci mé bakalářské práce. Ale zeptám se tedy, co tě vedlo ke studiu na vysoké škole?

R: Tak ke studiu na vysoké škole mě vedlo asi to, že jsem studoval gymnázium, takže tam se nabízí to, že člověk bude pokračovat na vysoké škole. Ale co se týče toho výběru samotného oboru, tam to bylo trochu takové, že jsem nevěděl, co studovat a také, co bych reálně mohl. A věděl jsem, že ta speciální pedagogika je taková, že je univerzální.

V: Dobře, děkuji. To se možná hned pojí s mou další otázkou, co pro tebe pak bylo rozhodující, ať už pro výběr samotné univerzity, fakulty a studijního oboru?

R: Tak pro výběr té fakulty a univerzity bylo rozhodující to, že je to vlastně blízko mého bydliště. A také jak kdyby možnost ubytování, které se mi tam nabízelo. Že je to nějaké známé prostředí, ve kterém se jakž takž orientuji. A potom tedy pedagogickou fakultu jsem si vybral proto, že jsem měl informace, že tam studentů se speciálními vzdělávacími potřebami bývá nejvíce. A také je známo, že patří mezi ty lehčí fakulty. Tak to bylo tak trochu rozhodující.

V: Jo, dobře. A co se týká ještě úplně samotného oboru? Já si matně vzpomínám na tvé předchozí možnosti, tak tuším, že tam byla nějaká sociální pedagogika? Sociální práce, nebo které možnosti jsi zvažoval ještě?

R: Já jsem si dával jak kdyby dvě přihlášky, jedna byla na sociální práce a druhá a speciální pedagogiku. No, a když jsem pak ještě řešil přijímačky, tak mě právě nějaká ta studijní poradkyně pro fakultu sociálních studií, kde jsou ty sociální práce, říkala právě, jako jde to, ale ať si to dobře promyslím, protože hned v prvním semestru už jsou tam praxe. Abych s tím počítal a byl na to připravený. A tak to jsem se trochu zarazil a říkal jsem si, že radši teda tu speciální pedagogiku, protože se mi to zdálo jednodušší. Těch praxí tam není tolik a mám právě informace, že tam studuje i docela dost těch studentů se zrakovým postižením.

V: Dobře, to mi takto bohatě stačí z hlediska výběru. Myslíš si, že pro tebe byla škola, jako pro jedince se zrakovým postižením připravena? Co se týká ať už třeba budovy nebo jako celkového průběhu toho studia?

R: Jo, já si myslím, že byla připravena. A to souvisí s tím, že je tam to dané centrum pomoci, kteří se vlastně postarali o všechny náležitosti, které byly potřeba.

V: Ano, děkuji. A co se týká samotné budovy, kam chodíš nejčastěji, tak ty podmínky, zda bys mohl nastínit?

R: Tam je to relativně v pořádku. Dokonce i ty budovy jsou označené tím hlasovým majáčkem, který se dá spustit vlastně pomocí vpinky a jinak jsou tam vlastně všude výtahy po těch budovách, takže není tam úplně problém se nějak orientovat.

V: Dobře. Kde jsi získával potřebné informace při výběru vysoké školy? Byly dostačující informace na webových stránkách, sociálních sítích? Nebo jsi byl na dnu otevřených dveří?

R: Díval jsem se na webové stránky, ale tam mně to přišlo napsané takové hodně obecně, bylo to takové nic neříkající pro mě. Pak jsem se také zúčastnil dne otevřených dveří, který byl ovšem online. Tam nám třeba říkali ti absolventi nebo i studenti, kteří tam současně studují, co od toho můžeme čekat a tak. A vlastně byla tam i virtuální prohlídka té budovy. A pak třeba další faktor, studuje tam taky moje kamarádka nebo známá tady z okolí, takže od té jsem měl taky nějaké informace.

V: Děkuji. Vidíš, já jsem vlastně trochu zapoměla, že to bylo to období ještě ovlivněné covidem, takže ten den otevřených dveří a další záležitosti nebyly standardně. Na základě čeho nebo jakým způsobem ses dozvěděl o tom centru pomoci?

R: No já už si myslím, že to bylo právě, jak jsem spadal pod SPC, tak že tam už mě právě říkali, že tu vysokou školu můžu řešit právě přes centrum. Takže myslím, že ty prvotní informace jsem získal si myslím od nich.

V: Dobře, děkuji. Zajímá ses předtím už o průběh vzdělávání na vysoké škole studentů se specifickými vzdělávacími potřebami? Možná tedy jak zmiňuješ teď to SPC? Nebo která ta oblast pro tebe byla stěžejní, aby byla zajištěna?

R: Já jsem nad tím úplně nepřemýšlel, ale nevím, třeba důležité pro mě bylo, asi aby tam byly nějak dostupné materiály. Aby byly v dostupné formě, vlastně digitalizované.

V: Ano. Takže od počátku s centrem spolupracuješ?

R: Ano, tam jsem brán jako klient.

V: Takže vaše spolupráce začala už před přijímacími zkouškami?

R: Ano, už jsem to vlastně řešil před přijímacími zkouškami. Protože tam to bylo tak, že to byl vlastně rok, kdy se psaly přijímačky online. A já jsem vlastně jako student se specifickými vzdělávacími potřebami to mohl psát v centru pomoci. A už jsme se právě domlouvali, že to budu psát na počítači, budu mít navýšený čas a takhle. Takže jsem to měl jak kdyby specificky upravené, jak jsem potřeboval. Co se týče písma, velikosti a ještě i vlastně počítač byl vybavený speciálním softwarem, tam byl ten zoom text, zvětšovací program, který používám běžně, aby to pro mě bylo pohodlné.

V: Takže se ptali nějakým způsobem, co ti vyhovuje, jak jsi zvyklý pracovat a co by ti pomohlo?

R: Ano, přesně tak.

V: Dobře, děkuji. S tím se pojí, to už jsi tak nějak částečně odpověděl, jestli sis vybíral univerzitu podle rozsahu služeb centra?

R: Ne, nevybíral.

V: Další otázka se týká těch internetových zdrojů, pro mě ty webové stránky centra nebyly úplně přehledné. Nenašla jsem tam nikde přímo napsané, kdo by byl koordinátorem pro osoby se zrakovým postižením? Některé pozice tam mají, ale moc jsem se v tom neorientovala. Je tam tedy osoba, která má na starosti pouze studenty se zrakovým postižením?

R: Já si právě myslím, že je to ten pan *, ale reálně je to třeba tak, že s ním jsem to třeba řešil tak nějak na začátku, třeba před těmi přijímacími zkouškami. Ale potom nějaké náležitosti, které byly spojeny s tím studiem přímo na pedagogické fakultě, už jsem řešil přímo s tou poradkyní na pedagogické fakultě. Takže spíš ty studenty, než co se týče postižení, mají rozdělené takhle podle fakult.

V: Děkuji za upřesnění. Takže možná ten prvotní kontakt zajišťuje centrum a pak už je tedy komunikace s vybranou fakultou.

R: Ano.

V: U té komunikace ještě zůstaneme, jakým způsobem jsi nejčastěji komunikoval?

R: Byl jsem tam osobně, ale potom byly třeba různé videohovory, ale hlavně emailem.

V: Nabyl jsi dojmu, že se na centrum pomoci, popřípadě tedy už příslušnou osobu, můžeš kdykoli obrátit?

R: Jo, mám z toho takový dojem, že vlastně se na ně můžu obrátit a pokud budou moct, tak mě pomůžou.

V: To jsem ráda, děkuji.

R: Ono je to takové zase, nebo trošku mi to naznačovali. Že třeba někteří studenti se specifickými nároky představují nějaké velké úlevy, tak že tomu zase tak není. Takže se na ně obracím, řekl bych příležitostně, když je opravdu něco potřeba.

V: Takže dejme tomu, když uznáš, že to opravdu jinak nezařídíš nebo si to nevykomunikuješ sám?

R: Ano.

V: Dobře, děkuji. Jaké služby ze strany centra ti byly nabídnuty?

R: Ano, byla tam služba nácviku prostorové orientace, kdy já jelikož se ještě trošku dokážu orientovat v prostoru, tak ta paní, která to zajišťuje, se mnou prošla prostory, kde bude ta výuka probíhat. Vlastně ukázala mi, jak ta fakulta vypadá a kde co najdu.

V: Aha, dobře. Takže ta prostorová orientace v tvém případě se týkala především té budovy?

R: Ano, ano. Potom to bylo ještě to, že nabízí službu digitální knihovny, že vlastně se můžu přihlásit do digitální knihovny a čerpat tam studijní literaturu online.

V: Dobře. To je taky velká pomoc, že.

R: Přesně tak. Potom ještě tam bylo to, že tam je povinný tělocvik. A tak mně nabízeli alternativní možnost, tedy možnost alternativních tělocviků. Ale to jsem teda nevyužil.

V: Co by to obnášelo ten alternativní tělocvik?

R: To bylo to, že bych s někým z centra absolvoval ten tělocvik jako z těch, které jsou vypsané. Třeba tam byla jízda na tandemovém kole, horostěna pro nevidomé. Takže tady ty alternativní sporty.

V: Aha, dobře. A ty jsi říkal, že jsi to nevyužil, takže jsi ten předmět absolvoval s ostatními nebo jak?

R: Absolvoval jsem ho s ostatními. Ale ono tam je jakoby taková škála aktivit, které si člověk může vybrat, takže já jsem třeba chodil na túry s ostatními.

V: Výborně. Tak to jsou i fajn možnosti.

R: To ano.

V: Já jsem se tedy ptala, jaké služby může centrum nabídnout, tak předpokládám, že to úzce souvisí s tím, jaké služby využíváš ty sám. Ještě něco bys vyzdvihnul?

R: Ještě tam bylo to, že je tam možnost pro osoby se specifickými nároky to, aby se výuka jazyka přesunula do centra pomoci, kdy vlastně ten vyučující předává jak kdyby ty materiály a úkoly tomu lektorovi a ten vlastně pracuje s tím žákem individuálně.

V: Aha, děkuji. A využíval jsi tuto možnost?

R: Nevyužíval jsem to, ono jak kdyby, já jsem totiž preferoval to, že zrovna ten jazyk byly takové hodiny, kde jsem se se spolužáky mohl alespoň trochu poznat. Nebyly to masové přednášky, takže jsem radši chodil se spolužáky a teda hlavně kvůli té interakci.

V: Chápu.

R: Potom ještě je tam jak kdyby nějaké technické centrum a tam mi nabídli, vlastně v některých posluchárnách je možné, že si do tabletu nainstalujete program a ten vám vlastně přenáší, to co promítá vyučující na ten váš tablet.

V: Aha, tak to je taky značná pomoc.

R: Takže i když vám ten vyučující nedá materiály předem, což většinou nedá, tak to můžete sledovat.

V: Dobře, děkuji. Jak teda hodnotíš tu spolupráci s vyučujícími zatím za tvoje dosavadní studium?

R: Já se na ně zase tak často neobracím, ale hodnotím to pozitivně. Ale pardon, ještě jsem zapomněl to, že je tam možnost pro ty studenty to, když se zapisují předměty nebo se přihlašuje na zkoušky, že já napíšu právě do centra, které seminární skupiny si chci zapsat nebo které termíny na zkoušku chci a oni mně to zapíší ještě předtím, než začne běžet ten oficiální zápis.

V: Jo, tak to je super možnost. To je všeobecně velký stres vždycky.

R: Přesně tak, člověk se pak nemusí stresovat při samotném zápisu. Takže celkově jsem s nimi spokojený.

V: Děkuji. Co si myslíš o spolupráci se samotnými vyučujícími? Teď už se tedy přesouváme k samotné výuce.

R: I v této oblasti nám to centrum pomoci také ulehčuje. I když samozřejmě s vyučujícími komunikuji, tak to má být nastavené tak, že já nějaké ty větší problémy budu s těmi vyučujícími komunikovat přes toho studijního poradce na fakultě. Aby to bylo nějak systematické a aby docházelo k tomu, že se to opravdu splní a tak. Ale byli tam třeba vyučující, kteří měli problém s tím, že kdyby měli poskytovat svoje materiály nebo něco takového.

V: Jo, to mě právě napadlo, že v případě těch materiálů by mohl někdy nastat problém, i přesto, že ty bys to měl jen pro své účely.

R: Ale tam jsem to řešil tak, že spolužáci nebo většinou jsou to spolužačky a ty stíhají dělat zápisy, takže jsou ochotny a poskytnou mi to pak. Takže zápisky pak mám.

V: Tak to jsem ráda, že se to k tobě nějakým způsobem dostane. Myslíš si, že nějakým způsobem by se dala vybavenost školy ještě zlepšit? Nebo třeba vybavenost učeben?

R: To úplně nevím, tam je to tak, že třeba v těch posluchárnách, to sdílení obrazovky, je možné jen v opravdu velkých posluchárnách. V menších učebnách to možné není, takže možná to, ale ono je to zase asi technicky náročné, takže to chápu. Jinak asi žádné další specifické nároky nemám.

V: Napadá mě ještě skrz to pracovní místo, máš dostatek prostoru třeba na tvé vybavení a tak?

R: No, s tím většinou není problém. Není tam zase tolik lidí a většinou je tam nějaké volné místo.

V: Dobře. A stále pracuješ podobně jako na střední škole, že nejvíce využíváš notebook a stolní lupu nebo si dopomáháš tou menší kamerovou? Nebo máš nějaké nové zařízení?

R: Já vlastně jak kdyby tu větší téměř nepoužívám. Jedu většinou jen přes notebook a popřípadě mám u sebe k dispozici tu menší kamerovou lupu. Takže tou se třeba dívám, když se něco promítá právě na tu interaktivní tabuli nebo tak. Pak také používám ten iPad.

V: Dobře. Teď se zeptám kromě podpory centra i na podporu rodiny? Zda tam vnímáš podporu? Jestli tě rodiče podporují nebo zda tě v úvodu nebo i teď třeba někde doprovází?

R: Já jsem si většinou nebo skoro všechno řešil vždycky sám, ale když jsem měl jezdit poprvé do toho Brna nebo jsem jel na nějaké ty první pohovory, tak se mnou byli rodiče. Nebo i když jsme tam konzultovali třeba výběr toho studijního programu.

V: Dobře. Jinak co už se týká studia, doprovázeli tě třeba někdy na výuku nebo tak?

R: Ne, to ne.

V: Ano, děkuji. Jak bys popsal svůj běžný den v týdnu dle rozvrhu? Chápu, že každý je jiný, ale tak zhruba, když bys měl vybrat jeden.

R: No je to různé, ale tím, že tu speciální pedagogiku mám jako jedno obor, tak mám poměrně volno. Takže je to v průměru jedna nebo dvě přednášky denně. A je to tak, že pokud to na sebe přímo nenavazuje, tak ve škole nezůstávám a vracím se zpátky na internát.

V: To si vzpomínám, že když jsme se spolu bavily na podzim naposled, tak jsi říkal, že máš poměrně dost času.

R: Přesně tak no.

V: Tak je fajn, že je zase nějaký ten prostor na odpočinek. A máte přednášky i cvičení nebo jak to probíhá?

R: Většinou jsou to jenom přednášky, ale občas tam bývají i nějaký semináře, ale spíš míň.

V: Dobře, tak je to stejně asi hlavně o předání toho učiva nebo těch informací.

R: Právě.

V: Ano a napadá mě teď otázka k té praxi, už jsi nějakou absolvoval? Jsi teď, jestli se nepletu ve druhém ročníku že?

R: Ano jsem ve druhém ročníku. Už jsem měl praxi. Bylo to vlastně 40 hodin, kdy jsem vlastně ve třetím semestru docházel na základní školu speciální. No, z toho jsem měl trošku obavy, nevěděl jsem, jak mě tam vůbec přijmou, jakože tam přijde student se zrakovým postižením a že tam půjde na praxi vlastně k žákům, kteří mají těžké kombinované postižení, anebo poruchy autistického spektra, ale nakonec to bylo takový jako i pro mě příjemný.

V: Tak to je super a jakou jste to měli formou? Proběhly náslechy a pak ta přímá práce s dětmi? Nebo co bylo hlavní náplní té praxe?

R: Primárně to byla jak kdyby asistentská praxe, spíš to bylo tak, že jsem tam byl po ruce tomu asistentovi. Spíš jako asistent pedagoga, takže jsem třeba pracoval s konkrétním žákem. Ale vlastně samotné prostředí té základní školy speciální je dost specifické, protože je tam šest žáků ve třídě a už standardně tam bývá učitel s asistentem pedagoga, takže už nás tam bylo trošku moc.

V: To je pravda, to vás mohlo být některý den více než samotných žáků že.

R: No právě.

V: A měli jste dané, že to muselo být přímo na speciální škole nebo to mohla být i běžná škola, tedy žák v rámci inkluze?

R: Mohlo to být i v inkluzi no. Ale nevím no, tam nám zase říkali, že je nebezpečí i to, že kdyby ten žák onemocněl, tak my tam vlastně budeme taková bezprizorní.

V: To máš pravdu, tak třeba někdy příště.

R: My to máme tak, že musíme splnit, já mám zaměření psychopedie, oftalmopedie. My to máme tak, že si buď člověk zvolí zaměření psychopedie nebo logopedie a pak si vybírá něco k tomu. A já jsem tedy vybral oftalmopedii. Třeba za bakalářské studium budu mít tři praxe. Teď to byla ta 40 hodinová a musím to vlastně střídat. Oftalmopedickou mám také domluvenou na základní škole pro žáky se zrakovým postižením.

V: Výborně, tak to se dostaneš do spousty zařízení a získáš zase nové zkušenosti.

R: Jojo.

V: Když máte ty praxe, máte to souvislé nebo v průběhu semestru? Nebo máte nějak vyhrazenou dobu?

R: Teď vlastně v minulém semestru to byla praxe průběžná. A tam to bylo tak, že vlastně pátky máme volno na speciální pedagogice, nebo vlastně obecně má většina fakult má volno. Takže jsem tam chodíval v pátek a chodil jsem tam v průběhu celého semestru. Ale tento

semestr to budu mít tak, že těch 80 hodin odchodím někdy hnedka po Velikonocích a až do konce semestru budu chodit na tu praxi.

V: Jo, tak to je fajn, že to jde i takhle v průběhu. Ještě z hlediska toho rozvrhu, jak bys popsal tu fakultu? Je to jeden komplex nebo více částí?

R: No je to víc budov, ty budovy jsou různě číslované. Ale v podstatě bych to popsal tak, že jsou to tři budovy. Přičemž ty dvě hlavní jsou takové propojené a potom je ještě jedna dál. Ale nejsou nějak od sebe vzdálené. Třeba dejme tomu půl kilometru od sebe.

V: Je možné tam využít hromadnou dopravu? V případě, že bys nechtěl jít pěšky?

R: Tam úplně ne, ale tím, že je to blízko, tak to není tak potřeba. Přechází se tam pěšky.

V: Dobře. A chápu to správně, že ty navštěvuješ většinou tu jednu budovu, kde už víš co a jak?

R: Jojo, tam je většina té výuky. Tam je vlastně i katedra speciální a inkluzivní pedagogiky. Takže se to vlastně nabízí, že tam máme většinu předmětů.

V: To je dobře, že to máš takhle u sebe. Co se týká těch studijních materiálů, tak jsme o tom už mluvili lehce, že ty podklady z přednášek si nějakým způsobem zajistíš. Ale když vám třeba řeknou, sežeňte si knížku, daří se ji sehnat v elektronické podobě?

R: Tam je to právě tak, že na začátku semestru se podívám do sylabu jaká je vždycky k tomu předmětu povinná literatura a buď už je to nahrané v systému, nebo jim dám vědět do centra a oni mně ji zdigitalizují.

V: Dobře, takže ty si to ohlídáš takto na začátku.

R: Na druhou stranu v průběhu studia už jsem pak zjistil, že ono stejně většina té literatury se nepoužije, takže jsem to pak přestal řešit tady tohle. Ale hlavní tituly v té databázi nahrané jsou.

V: Chápu. Nahráváš si třeba někdy přednášky?

R: Takto běžně si to nenahrávám, ale my jsme v prvním semestru jeli ještě částečně online, takže tam jsem si to třeba nahrával. Ale jinak ne.

V: Dobře, děkuji. Jaké pomůcky jsou ti na fakultě nebo z centra třeba ještě k dispozici, a aktuálně je nevyužíváš? Nebo byly ti nabídnuty ještě nějaké pomůcky hlavně k výuce?

R: Asi úplně ne, ale třeba byl mě nabízen ten iPad, ale já mám teda svůj vlastní. Ale kdybych ho neměl, tak je možné ho zapůjčit z centra.

V: Tak teď už k samostatnému průběhu zkoušky, máte tam nějaká pravidla, která upravují tady ty podmínky?

R: No vlastně na začátku musel jsem to doložit, že mám zrakové postižení. Já jsem myslím konkrétně dokládal lékařskou zprávu, a nebo je také možné průkaz ZTP, nebo i doporučení z SPC.

V: Děkuji. A co u zkoušek využíváš nejčastěji? Je to navýšení času nebo něco jiného?

R: Řekl bych, že je tam to navýšení času. Snížený počet otázek nemám, aby ta zkouška byla stejná jako pro všechny ostatní. A mám vlastně možnost tu zkoušku psát, pokud teda není ústní jako prezenční, tak třeba ten test můžu psát v centru pomoci.

V: Děkuji za upřesnění. A využíváš této možnosti?

R: Ano, zatím jsem to tam psal téměř vždycky, když se to mělo psát prezenčně v nějaké učebně. Je to pro mě příjemnější a ani nevím, jak by se to reálně řešilo, že mám víc času a teď bych ještě potřeboval nějaké pomůcky a tak. Takže je to určitě nejjednodušší cesta, jak to udělat.

V: Jo, chápu. Ty testy píšeš na počítači, nebo jakou formou?

R: Ano, většinou ve wordovém dokumentu. A pak myslím ten, kdo mi zkoušku v centru zadává, to pak přepíše zase pro toho učitele.

V: Ano, asi do příslušné podoby, pokud je potřeba. Děkuji. To je z mé strany k tomu studiu všechno, napadá tebe ještě něco, co bys chtěl zmínit?

R: Já si myslím, že je to asi všechno tak nějak.

V: Možná jediné, co mě napadá ještě otázka stravování. Jak to máš zařízené?

R: No teď nově na té mé fakultě vznikla menza, ale já se stravuji na intru. Ona už vlastně obecně menza je v podstatě skoro jako restaurace, takže.

V: To máš pravdu, ty ceny jsou teď úplně jinde, než tomu bývalo dříve.

R: To jídlo už tam začíná třeba na stovce, takže si vozím jídlo z domu nebo jsem se taky naučil něco vařit. Takové to jednodušší jídlo, třeba těstoviny nebo tak.

V: Tak to je super. Děkuji. Tak z mé strany ta poslední část a to už oblast ubytování, vzájemné vztahy a tak. Tak jakým způsobem jsi řešil nebo řešíš ubytování?

R: Já jsem byl vždycky na internátu, jsem vlastně přímo na pokoji se svým spolužákem ze střední a také na tom stejném intru jsou i ostatní spolužáci ze střední.

V: Jo, tak to je příjemný určitě, že tam takhle znáš hned několik lidí i vlastně, že můžeš ten pokoj sdílet s někým známým. To jsem ráda.

R: Jo, to je fajn.

V: Dobře, teď ke spolužákům. Jak se k tobě stavěli nebo jak to vnímáš?

R: Půjde mi obecně, že tím, že jsou to studenti speciální pedagogiky, že jsou trochu citlivější jako vůči té osobě právě s postižením. A že mně třeba nabízejí pomoc a vnímám to i že čeho by si mí vrstevníci třeba vůbec nevšimli, tak oni jsou takoví v tomto všímavější.

V: Dobře, děkuji.

R: Ale měl jsem docela problém, na speciální pedagogiku chodí hodně studentů a já jsem nikde na akcích jako seznamovák a podobně nebyl. Pak jsem měl těžší se s někým seznámit a vůbec zapamatovat si ty obličeje a tak.

V: Aha, takže ten úvod byl náročnější. Setkal ses někdy s předsudky nebo diskriminací v rámci dosavadního působení na vysoké škole?

R: To jsem se asi nesešel s předsudky nebo diskriminací. Mně ale přijde, že ostatní ani moc neví, jak centrum funguje a moc do toho nevidí a berou mě, jako že mám v podstatě stejné podmínky jako oni. Já jim pak třeba říkám, no ale já si ten test můžu vlastně přesunout do toho centra. Nebo mám třeba možnost toho zápisu takhle přes to centrum. A oni aha, to jsem vůbec nevěděl. Takže nemají vůbec ty informace, co je nabízeno studentům se specifickými potřebami.

V: Aha, no máš pravdu v tom, že ono to asi nikde úplně vypsáné ty možnosti nejsou. Že se většinou někde objeví obecné informace a tak.

R: Ale máme třeba i semináře například z obecné pedagogiky a tam je to takové, že ti lidi, to teda chápu, že si úplně nedokážou představit to zrakové postižení a pak dochází k situacím, kdy jsem jim trochu pro smích. Teď třeba byla seminární skupina asi 25 lidí a na začátku semestru takový ten řetěz, že se všichni představují. A mě se ta jména jakoby nespojují s obličeji, že to je pro mě náročné. A myslím, že ani samotní vyučující neví, na jakém stupni zrakového postižení jsem, a je to pro ně takové abstraktní. Občas i ty úkoly jsou takové náročnější, protože teď třeba v nějaké pedagogické komunikaci budu muset natáčet video a tak. Takže občas jsou ty úkoly těžší. Ale nějak to zvládnou, když tak mi někdo pomůže jako z domu.

V: Aha, děkuji za upřesnění. To, že to třeba daný vyučující neví, tak to taky vnímám trochu jako nedostatek nebo minimálně z toho pak mohou vznikat tady ty horší situace. Ale věřím, že vzájemnou komunikací mezi studentem a vyučujícím se to snad vždycky dá nějak vykomunikovat nebo tedy možnost toho centra.

R: To právě nevím, jak tomu přímo je, zda o nás vědí všichni vyučující nebo ne. Protože když jsem měl třeba angličtinu, tak za mnou už při první hodině ta vyučující přišla a že má echo z centra, že tady bude mít v seminární skupině studenta se specifickými nároky. Takže jsme spolu konzultovali to, jak by mi to bylo příjemné a to jak by to mohlo vypadat. A nevím,

takže možná, že to takhle funguje. Jakože pokud se jedná o vyučující, kteří se zaměřují na pedagogiku, tak úplně neví, jak k tomu přistoupit a ty úkoly, které jsou povinné, se vlastně vůbec neupravují.

V: Dobře, děkuji. Myslím si, že vlastně v konečném důsledku by možná někdy stačilo se těch konkrétních studentů nebo tebe pak jenom zeptat, co je z tvé strany reálné nebo možné a nějak se pokusit domluvit.

R: Jo, právě.

V: Dobře, děkuji. A moje poslední otázka je, jak si představuješ tvou cestu dál? Po dokončení studia? Jestli máš vidinu dalšího studia nebo pak i pracovní uplatnění?

R: Tak já mám teď teda bakalářské studium, takže mě čeká příští rok státnice a psaní bakalářské práce. A nevím no, já jsem teda nad tím už trochu přemýšlel, já teda osobně nevidím úplně perspektivu jako pro sebe, jako pro zrakově postiženého v té speciální pedagogice. A právě jsem to diskutoval i s jednou paní doktorkou, která mě vyučuje na oftalmopedii, a bavili jsme se právě o tom, že je pak celkem problém, co se týče uplatnění. A i to tak trochu vnímám, že ta speciální pedagogika tak jak to máme my, se zaměřuje i v rámci té oftalmopedie především vlastně na malé děti. Nebo že to trochu končí tím, že ten člověk jak kdyby dokončí studium, samozřejmě pak jsou tam tyflo centra a tyfloservisy, ale prostě ta hlavní pozornost je těm mladším. A právě, když jsem to s paní doktorkou, no že já bych potřeboval něco třeba jako poradenství, ale už s dospělými klienty se zrakovým postižením a že to v naší zemi moc zatím není. Takže uvidím no, možná, že bych pak šel studovat třeba i nějaký úplně jiný obor.

V: Ano, třeba úplně něco jiného. A zmínila ta paní doktorka třeba nějaký obor, který by byl z jejího pohledu ze stávající nabídky vhodný? Nebo jestli tebe samotného něco už zaujalo?

R: Ne, to ne. Já jsem si říkal, že by mě třeba zajímalo studium práv, tak to bych třeba chtěl zkusit.

V: Výborně, děkuji.

R: Ještě k tomu mému oboru, on právě směřuje do oblasti rané péče nebo do SPC a teoreticky někdo i vlastně do PPP. Ale vysloveně nás berou jako poradenské pracovníky.

V: Aha, dobře, děkuji za objasnění. Za mě je to, co se týká otázek všechno. Tak ti budu přát hodně štěstí při dalším rozhodování a ať to dopadne podle tvých představ.

R: Děkuji.

V: Já ještě jednou děkuji za možnost rozhovoru, že to mohlo vůbec proběhnout. Hezký zbytek večera.

R: I vám, nashledanou.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Markéta Parolková
Katedra:	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce:	PhDr. Kateřina Kroupová, PhD.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Vysokoškolské studium osob se zrakovým postižením
Název v angličtině:	Tertiary education of people with visual impairment
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na problematiku zrakového postižení, konkrétně vysokoškolské studium osob se zrakovým postižením. Diplomová práce se skládá ze dvou částí teoretické a praktické. V teoretické části získáváme a shromažďujeme informace o dané problematice. Hlavním cílem praktické části bylo shromáždění informací o studentech se zrakovým postižením na vysokých školách, centrech pomoci pro studenty se specifickými požadavky a jejich vzájemné spolupráci.
Klíčová slova:	Osoba se zrakovým postižením, zraková vada, vzdělávání, vysoká škola, inkluze, centrum pomoci
Anotace v angličtině:	The diploma thesis is focused on the issue of visual impairment, specifically on the university study of people with visually impaired. The diploma thesis consists of two parts, theoretical and practical. In the theoretical part we obtain and collect information on the issue. The main goal of the practical part was to gather information about a visually impaired students at universities, help centres for students with specific requirements and their mutual cooperation.

Klíčová slova v angličtině:	Person with visual imparment, visual impairment, education, university, inclusion, help center
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Informovaný souhlas Příloha č. 2 Přepis rozhovoru, respondent 1 Příloha č. 3 Přepis rozhovoru, respondent 2
Rozsah práce:	94 stran
Jazyk práce:	Český jazyk